

**INSTYTUT EKONOMIKI ROLNICTWA
I GOSPODARKI ŻYWNOŚCIOWEJ
PAŃSTWOWY INSTYTUT BADAWCZY**

**Kluczowe uwarunkowania
wspierania rolnictwa
w Unii Europejskiej
w okresie 2014-2020**

nr 62

Warszawa 2012

**KONKURENCYJNOŚĆ POLSKIEJ GOSPODARKI
ŻYWNOŚCIOWEJ W WARUNKACH GLOBALIZACJI
I INTEGRACJI EUROPEJSKIEJ**

**Kluczowe uwarunkowania
wspierania rolnictwa
w Unii Europejskiej
w okresie 2014-2020**

**INSTYTUT EKONOMIKI ROLNICTWA
I GOSPODARKI ŻYWNOŚCIOWEJ
PAŃSTWOWY INSTYTUT BADAWCZY**

Kluczowe uwarunkowania wspierania rolnictwa w Unii Europejskiej w okresie 2014-2020

*Redakcja naukowa
dr Barbara Wieliczko*

*Autorzy:
prof. dr hab. Andrzej Czyżewski
dr Anna Matuszczak
dr Barbara Wieliczko*

**KONKURENCYJNOŚĆ POLSKIEJ GOSPODARKI
ŻYWNOŚCIOWEJ W WARUNKACH GLOBALIZACJI
I INTEGRACJI EUROPEJSKIEJ**

Warszawa 2012

Pracę zrealizowano w ramach tematu

Budżetowe podstawy poprawy konkurencyjności polskiego rolnictwa

w zadaniu *Krajowy i unijny „budżet rolny” a finanse i funkcjonowanie polskiego rolnictwa i gospodarki narodowej*

Celem opracowania jest przedstawienie kluczowych uwarunkowań wspierania rolnictwa w UE w kolejnym okresie programowania. W pierwszej części raportu przedstawiono podstawowe makroekonomiczne uwarunkowania dotyczące możliwości finansowania Wspólnej Polityki Rolnej w latach 2014-2020. Druga część została poświęcona omówieniu obecnych zasad i skali wsparcia rolnictwa w państwach UE w ramach krajowej pomocy publicznej. Natomiast ostatnia część koncentruje się na analizie polskich wydatków na sektor rolny oraz możliwości dokonania przesunięć w ramach tych środków.

Korekta

Krzysztof Kossakowski

Redakcja techniczna

Leszek Ślipski

Projekt okładki

AKME Projekty Sp. z o.o.

ISBN 978-83-7658-301-3

Instytut Ekonomiki Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej

– Państwowy Instytut Badawczy

00-950 Warszawa, ul. Świętokrzyska 20, skr. poczt. nr 984

tel.: (22) 50 54 444

faks: (22) 50 54 636

e-mail: dw@ierigz.waw.pl

<http://www.ierigz.waw.pl>

SPIS TREŚCI

Wstęp	7
1. Sytuacja makroekonomiczna i stan finansów publicznych w państwach UE oraz wieloletnie ramy finansowe UE na lata 2014-2020	8
1.1. Sytuacja makroekonomiczna i finanse publiczne państw UE	8
1.2. Wieloletnie ramy finansowe UE na lata 2014-2020	23
2. Krajowa pomoc publiczna dla rolnictwa w państwach Unii Europejskiej	28
3. Wydatki na sektor rolny w Polsce w budżecie centralnym i budżetach wojewodów w latach 2000-2012 oraz możliwości ich przesunięć w kontekście przewidywanych zmian WPR 2014-2020	74
3.1. Wprowadzenie	74
3.2. Wydatki z budżetu centralnego i budżetów wojewodów na sektor rolny	75
3.2.1. Budżet centralny	75
3.2.2. Budżety wojewodów w dziale rolnictwo	77
3.2.3. Zależności pomiędzy wybranymi tytułami w budżecie centralnym i budżetach wojewodów	85
3.3. Wydatki krajowe i unijne na sektor rolny w świetle I i II filaru WPR	87
3.3.1. Pierwszy filar	90
3.3.2. Drugi filar w wydatkach ARiMR	97
3.4. Podsumowanie	101
Podsumowanie raportu	103
Bibliografia	105

Wstęp

W Unii Europejskiej nadal trwają prace nad ostatecznym kształtem Wieloletnich Ram Finansowych (WRF) na lata 2014-2020¹. Jednocześnie toczą się dyskusje nad regulacjami dotyczącymi funkcjonowania Wspólnej Polityki Rolnej (WPR)² oraz innych polityk w kolejnym okresie programowania.

W związku z obecnym kryzysem gospodarczym i kryzysem finansów publicznych, który dotyka wiele państw Wspólnoty, debata nad przyszłością unijnego budżetu nabiera jeszcze większego znaczenia. Problemy dotyczące kondycji finansów publicznych, z którymi borykają się państwa Unii Europejskiej sprawiają, iż tym intensywniej politycy starają się zabiegać o realizację ich założeń, co do skali i kształtu WRF. Politycy z państw będących płatnikami netto generalnie dążą do ograniczenia, a przynajmniej zamrożenia poziomu wydatków UE. Natomiast państwa uzyskujące znaczne wsparcie ze strony Wspólnoty, beneficjenci netto, starają się uzyskać przynajmniej tyle środków, ile w obecnej perspektywie finansowej.

Uwarunkowania związane z koniecznością konsolidacji fiskalnej sprawiają, iż możliwości zwiększenia krajowego wsparcia na rzecz sektora rolnego są bardzo ograniczone. Dodatkową barierę stanowią regulacje wspólnotowe odnoszące się do udzielania krajowej pomocy publicznej.

Raport został przygotowany w ramach zadania programu wieloletniego IERiGŻ-PIB pt. „Krajowy i unijny „budżet rolny” a finanse i funkcjonowanie polskiego rolnictwa i gospodarki narodowej”. Celem opracowania jest przedstawienie kluczowych uwarunkowań wspierania rolnictwa w UE w kolejnym okresie programowania. Skoncentrowano się na kwestiach dotyczących skali środków przeznaczonych na sektor rolny. W pracy pominięte zostały kwestie związane z zobowiązaniami UE podjętymi w ramach WTO. Opracowanie składa się z trzech części. W pierwszej przedstawiono podstawowe informacje o sytuacji makroekonomicznej i stanie finansów publicznych w państwach UE oraz dotychczasowe ustalenia dotyczące WRF 2014-2020. Druga część została poświęcona omówieniu obecnych zasad i skali wsparcia rolnictwa w państwach UE w ramach krajowej pomocy publicznej. Natomiast ostatnia część koncentruje się na analizie polskich wydatków na sektor rolny oraz możliwości dokonania przesunięć w ramach tych środków.

¹ Wysokość budżetu UE na lata 2014-2020 ma być określona podczas szczytu UE, który odbędzie się 28-29 listopada 2012 r. Punktem wyjścia do debaty na tym szczycie jest raport przygotowany przez prezydencję cypryjską prezentujący dotychczasowy stan negocjacji (Council of the European Union (2012), Multiannual Financial Framework (2014-2020). Negotiating box, 13620/12, Bruksela).

² Prezydencja duńska (I poł. 2012) przygotowała raport podsumowujący dyskusję na temat reformy WPR w okresie swojego przewodzenia UE (Council of the European Union (2012), CAP reform: Presidency Progress Report, 8949/12, Bruksela).

1. Sytuacja makroekonomiczna i stan finansów publicznych w państwach UE oraz wieloletnie ramy finansowe UE na lata 2014-2020

1.1. Sytuacja makroekonomiczna i finanse publiczne państw UE

Kryzys finansowy i gospodarczy przерodził się w wielu państwach Unii Europejskiej w kryzys finansów publicznych. Trudna sytuacja gospodarcza w połączeniu z bardzo dużym zadłużeniem sprawia, iż typowe rozwiązania i instrumenty nie zdają egzaminu. W związku z tym zarówno na szczeblu Wspólnoty, jak i na poziomie poszczególnych państw podejmowane są coraz to nowe działania mające na celu zarówno zapewnić wzrost gospodarczy, jak i spadek zadłużenia państwa. Wydaje się, iż klasyczne instrumenty polityki makroekonomicznej, a zwłaszcza instrumenty polityki fiskalnej nie są receptą na wyjście z kryzysu.

Koniunktura gospodarcza uległa w ostatnich latach poprawie w stosunku do 2009 roku, kiedy to jedynie Polska spośród państw UE odnotowała dodatni wskaźnik wzrostu gospodarczego (tabela 1). Jednakże przewidywania dotyczące 2012 r., a także następnego roku nie wskazują na znaczącą poprawę. Co więcej, niekorzystne prognozy dla gospodarki światowej oznaczają tym trudniejsze warunki wychodzenia z kryzysu przez państwa Wspólnoty. Jak określono w tytule raportu Międzynarodowego Funduszu Walutowego (MFW) świat musi się borykać z wysokim poziomem długu publicznego i powolnym wzrostem gospodarczym³. Prognozy dotyczące poziomu wzrostu gospodarczego na świecie w roku 2012 i 2013 z lipca 2012 r. zostały w kolejnych miesiącach obniżone. Jak podkreślono we wspomnianym raporcie MFW wzrasta niepewność co do perspektyw rozwojowych światowej gospodarki. W tym świetle dotychczasowe prognozy KE dotyczące poziomu wzrostu PKB w państwach UE można uznać za zawyżone. Należy jednakże przy tym dostrzec bardzo duże zróżnicowania, jeśli chodzi o perspektywy rozwojowe poszczególnych państw Wspólnoty. Nie mniej jednak wzajemne zależności i powiązania między państwami UE są dziś na tyle duże, że kondycja makroekonomiczna zależy nie tylko od krajowych uwarunkowań, ale także od sytuacji w państwach UE, które są z danym państwem najbardziej powiązane gospodarczo.

³ International Monetary Fund (2012), World Economic Outlook October 2012 - Coping with High Debt and Sluggish Growth, Washington.

Tabela 1. Stopa wzrostu PKB w państwach UE-27 w latach 1995-2013
(w proc.)*

Państwo	1995- -1999	2000- -2004	2005- -2008	2009 r.	2010 r.	2011 r.	2012 r.	2013 r.
Austria	3,0	1,9	2,8	-3,8	2,3	3,1	0,8	1,7
Belgia	2,6	2,0	2,1	-2,8	2,3	1,9	0,0	1,2
Bułgaria	-0,7	5,4	6,4	-5,5	0,4	1,7	0,5	1,9
Cypr	4,8	3,5	4,2	-1,9	1,1	0,5	-0,8	0,3
Czechy	2,2	3,6	5,7	-4,7	2,7	1,7	0,0	1,5
Dania	2,8	1,5	1,7	-5,8	1,3	1,0	1,1	1,4
Estonia	5,7	7,3	5,7	-14,3	2,3	7,6	1,6	3,8
Finlandia	4,5	3,1	3,2	-8,4	3,7	2,9	0,8	1,6
Francja	2,4	2,0	1,6	-2,7	1,5	1,7	0,5	1,3
Hiszpania	3,7	3,6	3,0	-3,7	-0,1	0,7	-1,8	-0,3
Holandia	3,9	1,7	2,8	-3,5	1,7	1,2	-0,9	0,7
Irlandia	9,9	5,7	3,2	-7,0	-0,4	0,7	0,5	1,9
Litwa	4,5	7,0	7,1	-14,8	1,4	5,9	2,4	3,5
Luksemburg	4,8	4,2	4,4	-5,3	-2,7	-2,2	-2,4	-1,7
Łotwa	3,8	7,4	6,9	-17,7	-0,3	5,5	2,2	3,6
Malta	4,5	1,5	3,7	-2,7	2,32	2,1	1,2	1,9
Niemcy	1,6	1,1	2,2	-5,1	3,7	3,0	0,7	1,7
Polska	6,0	3,2	5,4	1,6	3,9	4,3	2,7	2,6
Portugalia	3,9	1,5	1,1	-2,9	1,4	-1,6	-3,3	0,3
Rumunia	0,4	5,4	6,4	-6,6	-1,6	2,5	1,4	2,9
Słowacja	4,3	3,9	7,8	-4,9	4,2	3,3	1,8	2,9
Słowenia	4,3	3,7	5,1	-8,0	1,4	-0,2	-1,4	0,7
Szwecja	3,4	3,0	2,5	-5,0	6,1	3,9	0,3	2,1
Węgry	2,4	4,2	2,2	-6,8	1,3	1,7	-0,3	1,0
Wielka Brytania	3,3	3,3	1,8	-4,4	2,1	0,7	0,5	1,7
Włochy	1,8	1,5	0,9	-5,5	1,8	0,4	-1,4	0,4

* W latach 1995-2008 średnia dla danego okresu, zaś w latach 2012-2013 prognoza. W tabeli nie ma danych dotyczących Grecji.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych KE zawartych w dokumentach o symbolach COM(2012)302-328.

Ważnym wskaźnikiem koniunktury gospodarczej i tempa wzrostu PKB jest poziom luki produktowej, czyli różnicy między faktycznym i potencjalnym poziomem produktu krajowego brutto w roku stanowiącym punkt odniesienia. Prawdopodobnie we wszystkich państwach UE w czasie obecnego kryzysu luka popytowa jest ujemna, co świadczy o niepełnym wykorzystaniu mocy produkcyjnych (tabela 2).

Tabela 2. Luka produktowa w państwach UE-27 w latach 1995-2013
(w proc. PKB w cenach stałych z 2000 r.)*

Państwo	1995- -1999	2000- -2004	2005- -2008	2009 r.	2010 r.	2011 r.	2012 r.	2013 r.
Austria	-0,1	0,0	1,0	-2,9	-1,8	-0,1	-0,6	-0,3
Belgia	-0,2	0,6	1,5	-2,3	-1,2	-0,4	-1,4	-1,3
Bułgaria	-1,7	1,6	3,7	-3,4	-4,1	-3,1	-3,3	-2,5
Cypr	-1,3	0,9	1,1	-0,6	-0,9	-0,6	-1,9	-2,0
Czechy	-3,1	-2,1	4,6	-1,7	-0,9	-0,8	-2,1	-2,2
Dania	0,5	0,5	2,3	-5,0	-4,0	-3,1	-2,3	-1,4
Estonia	-8,4	3	9,1	-9,8	-7,7	-1,5	-1,9	-0,8
Finlandia	0,2	0,8	2,7	-6,3	-3,8	-2,1	-2,1	-1,5
Francja	-0,6	2,2	2,0	-2,8	-2,5	-2,1	-2,8	-2,7
Hiszpania	-1,0	1,6	1,1	-4,4	-4,6	-3,8	-4,4	-3,6
Holandia	0,0	0,0	0,9	-2,7	-2,1	-2,1	-3,7	-3,9
Irlandia	2,3	1,9	1,5	-5,9	-4,9	-2,7	-1,2	0,9
Litwa	-5,8	-0,7	7,2	-9,9	-8,4	-3,3	-2,5	-1,4
Luksemburg	-0,8	2,2	2,4	-4,2	-2,7	-2,2	-2,4	-1,7
Łotwa	-2,6	-0,9	9,0	-10,3	-9,4	-4,3	-3,1	-1,5
Malta	0,3	1,0	-0,7	-2,4	-1,3	-0,4	-0,2	0,4
Niemcy	-0,3	-0,1	0,6	-3,8	-1,4	0,0	-0,9	-0,8
Polska	-0,4	-0,3	1,3	-0,7	-0,8	-0,2	-0,9	-1,5
Portugalia	0,7	1,3	-0,2	-2,8	-1,5	-2,7	-4,6	-4,0
Rumunia	-4,2	-2,8	7,2	0,4	-3,2	-2,8	-0,37	-3,3
Słowacja	-0,4	-2,6	3,8	-1,6	-0,8	-0,5	-1,4	-1,1
Słowenia	0,2	0,4	4,4	-3,5	-3,2	-3,2	-4,4	-4,1
Szwecja	-1,5	0,3	2,0	-5,6	-1,4	0,4	-1,0	-0,6
Węgry	-2,1	0,5	3,1	-5,1	-3,9	-2,3	-2,7	-2,0
Wielka Brytania	0,0	1,8	2,1	-4,3	-3,1	-3,3	-3,7	-3,1
Włochy	0,2	1,1	1,5	-4,3	-2,5	-2,0	-2,9	-2,3

* W latach 1995-2008 średnia dla danego okresu, zaś w latach 2012-2013 prognoza. W tabeli nie ma danych dotyczących Grecji.

Źródło: Jak tabela 1.

Jeśli chodzi o wskaźnik inflacji w państwach UE, to poziom wzrostu cen w 2011 roku był w większości państw znacznie wyższy niż przeciętnie w latach 2000-2008 (tabela 3). Przewiduje się, iż w 2012 r. poziom inflacji będzie niższy niż w poprzednim roku. Najniższy wskaźnik inflacji odnotowano w 2009 roku, kiedy we wszystkich państwach Wspólnoty poza Polską wzrost PKB był ujemny.

Tabela 3. Wskaźnik inflacji w państwach UE-27 w latach 1995-2013 (w proc.)*

Państwo	1995- -1999	2000- -2004	2005- -2008	2009 r.	2010 r.	2011 r.	2012 r.	2013 r.
Austria	1,2	1,8	2,3	0,4	1,7	3,6	2,4	2,0
Belgia	1,3	2	2,8	0,0	2,3	3,5	2,9	1,8
Bułgaria	10,6	6,4	8,2	2,5	3,0	3,4	2,6	2,7
Cypr	2,3	3,1	2,7	0,2	2,6	3,5	3,4	2,5
Czechy	7,1	2,5	3,2	0,6	1,2	2,1	3,3	2,2
Dania	1,9	2,1	2,2	1,1	2,2	2,7	2,6	1,5
Estonia	10,2	3,5	6,5	0,2	2,7	5,1	3,9	3,4
Finlandia	1,1	1,8	1,9	1,6	1,7	3,3	3,0	2,5
Francja	1,3	2,0	2,1	0,1	1,7	2,3	2,1	1,9
Hiszpania	2,8	3,2	3,5	-0,2	2,0	3,1	1,9	1,1
Holandia	1,7	3,0	1,7	1,0	0,9	2,5	2,5	1,8
Irlandia	2,2	4,1	2,7	-1,7	-1,6	1,2	1,7	1,2
Litwa	10,5	0,6	5,8	4,2	1,2	4,1	3,1	2,9
Luksemburg	1,1	2,8	3,4	0,0	2,8	3,7	3,0	2,0
Łotwa	4,8	3,2	9,7	3,3	-1,2	4,2	2,6	2,1
Malta	3,3	2,6	2,6	1,8	2,0	2,4	2,0	2,2
Niemcy	1,0	1,5	2,2	0,2	1,2	2,5	2,3	1,8
Polska	11,3	4,3	2,6	4,0	2,7	3,9	3,7	2,9
Portugalia	2,6	3,3	2,6	-0,9	1,4	3,6	3,0	1,1
Rumunia	74,6	26	7,1	5,6	6,1	5,8	3,1	3,4
Słowacja	7,2	7,8	3,2	0,9	0,7	4,1	2,9	1,9
Słowenia	8,1	6,9	3,6	0,9	2,1	2,1	2,2	1,7
Szwecja	1,4	1,9	1,8	1,9	1,9	1,4	1,1	1,5
Węgry	16,5	7,1	5,4	4,0	4,7	3,9	5,5	3,9
Wielka Brytania	2,0	1,2	2,6	2,2	3,3	4,5	2,9	2,0
Włochy	3,0	2,5	2,5	0,8	1,6	2,9	3,2	2,3

* W latach 1995-2008 średnia dla danego okresu, zaś w latach 2012-2013 prognoza. W tabeli nie ma danych dotyczących Grecji.

Źródło: Jak tabela 1.

W państwach UE w ostatnich latach wraz z niekorzystną koniunkturą gospodarczą znacząco wzrosła stopa bezrobocia (tabela 4). Szczególnie niepokojąco sytuacja wygląda w Hiszpanii, gdzie obecnie blisko 1/4 ludności w wieku produkcyjnym jest bez pracy. Narastający problem bezrobocia, zwłaszcza wśród osób młodych bardzo negatywnie wpływa na nastroje społeczne i zmniejsza poparcie społeczne dla znaczących cięć wydatków budżetowych, a w szczególności wydatków socjalnych.

Tabela 4. Stopa bezrobocia w państwach UE-27 w latach 1995-2013 (w proc.)*

Państwo	1995- -1999	2000- -2004	2005- -2008	2009 r.	2010 r.	2011 r.	2012 r.	2013 r.
Austria	4,2	4,1	4,6	4,8	4,4	4,2	4,3	4,2
Belgia	9,2	7,5	7,8	7,9	8,3	7,2	7,6	7,9
Bułgaria	13,3	16,0	7,9	6,8	10,2	11,2	12,0	11,9
Cypr	3,2	4,2	4,4	5,3	6,2	7,8	9,8	9,9
Czechy	5,5	8,0	6,2	6,7	7,3	6,7	7,2	7,2
Dania	5,7	4,9	4,0	6,0	7,5	7,6	7,7	7,6
Estonia	10,0	11,2	6,0	13,8	16,9	12,5	11,6	10,5
Finlandia	12,9	9,2	7,4	8,2	8,4	7,8	7,9	7,7
Francja	10,7	8,7	8,7	9,5	9,8	9,7	10,2	10,3
Hiszpania	17,2	11,2	9,3	18,0	20,1	21,7	24,4	25,1
Holandia	5,4	3,6	4,1	3,7	4,5	4,4	5,7	6,2
Irlandia	9,4	4,3	5,0	11,9	13,7	14,4	14,3	13,6
Litwa	9,6	14,1	6,0	13,7	17,8	15,4	13,8	12,7
Luksemburg	2,7	3,1	4,6	5,1	4,6	4,8	5,2	5,9
Łotwa	16,6	11,9	7,3	17,1	18,7	16,1	14,8	13,2
Malta	6,0	7,3	6,7	6,9	6,9	6,5	6,6	6,3
Niemcy	9,0	9,0	9,5	7,8	7,1	5,9	5,5	5,3
Polska	12,0	18,6	12,1	8,2	9,6	9,7	9,8	9,6
Portugalia	6,3	5,9	8,7	10,6	12	12,9	15,5	15,1
Rumunia	5,6	7,1	6,7	6,9	7,3	7,4	7,2	7,1
Słowacja	13,1	18,5	12,6	12,0	14,4	13,5	13,2	12,7
Słowenia	7,1	6,4	5,5	5,9	7,3	8,2	9,1	9,4
Szwecja	8,6	6,3	6,8	8,3	8,4	7,5	7,7	7,7
Węgry	8,7	6,0	7,5	10,0	11,2	10,9	10,6	9,6
Wielka Brytania	7,0	5,0	5,3	7,6	7,8	8,0	8,5	8,4
Włochy	11,2	8,8	6,8	7,8	8,4	8,4	9,5	9,7

* W latach 1995-2008 średnia dla danego okresu, zaś w latach 2012-2013 prognoza. W tabeli nie ma danych dotyczących Grecji.

Źródło: Jak tabela 1.

Kolejnym ważnym wskaźnikiem sytuacji makroekonomicznej państw UE jest poziom eksportu netto w odniesieniu do PKB. Sytuacja poszczególnych państw jest bardzo zróżnicowana (tabela 5). Wyraźnie jednak widać, iż większość państw Wspólnoty to eksporterzy netto, a co za tym idzie gospodarki, których kondycja jest silnie powiązana z koniunkturą na innych rynkach.

Tabela 5. Eksport netto dóbr i usług w państwach UE-27 w latach 1995-2013 (w proc. PKB)*

Państwo	1995- -1999	2000- -2004	2005- -2008	2009 r.	2010 r.	2011 r.	2012 r.	2013 r.
Austria	-0,3	3,2	5,1	4,8	4,3	3,0	3,0	3,1
Belgia	3,8	4,5	3,1	2,7	2,7	1,7	1,2	1,3
Bułgaria	0,8	-8,9	-18,2	-8,8	-1,9	0,7	1,1	0,4
Cypr	-0,8	-0,4	-5,9	-5,7	-6,3	-3,1	-1,9	-1,9
Czechy	-2,9	-1,0	2,7	4,1	3,2	4,1	4,8	5,0
Dania	4,0	5,9	3,4	3,8	5,3	5,3	4,6	4,5
Estonia	-8,9	-5,6	-7,6	5,8	6,9	4,9	3,7	3,6
Finlandia	7,8	8,2	4,4	1,6	0,9	-0,5	-0,7	-0,6
Francja	2,1	1,0	-1,3	-1,8	-2,3	-2,9	-2,9	-2,7
Hiszpania	-0,1	-2,8	-6,0	-1,9	-2,1	-0,6	1,6	2,9
Holandia	5,1	6,3	8,2	6,8	7,5	8,1	8,7	9,3
Irlandia	12,2	15,3	9,8	15,5	19,1	21,5	23,6	25,1
Litwa	-10,3	-6,1	-10,6	-1,5	-1,3	-1,5	-2,3	-2,6
Luksemburg	18,9	21,2	30,2	31,1	31,2	29,5	27,7	28
Łotwa	-7,7	-11,0	-17,5	-1,5	-1,4	-3,9	-4,5	-5,3
Malta	-9,0	-1,6	-2,7	-1,2	1,4	4,9	5,0	5,5
Niemcy	1,0	3,2	6,0	5,0	5,5	5,1	4,5	4,3
Polska	-2,8	-3,7	-2,3	0,1	-1,2	-1,1	-0,5	-0,7
Portugalia	-8,3	-8,9	-9,0	-7,4	-7,2	-3,9	-0,5	0,7
Rumunia	-6,4	-7	-12,3	-6,0	-5,2	-5,1	-6,2	-5,9
Słowacja	-6,7	-4,5	-3,0	-0,8	-1,3	2,6	2,7	3,2
Słowenia	-1,9	-0,9	-1,5	1,4	0,6	1,0	1,4	2,6
Szwecja	6,8	7,0	7,5	6,5	6,3	6,2	5,6	5,8
Węgry	-0,3	-2,8	-0,4	4,9	6,5	7,4	9,0	10,5
Wielka Brytania	-0,3	-2,4	-3,1	-1,8	-2,5	-1,8	-1,1	0,2
Włochy	3,5	0,9	-0,5	-0,5	-1,9	-1,5	-0,4	0,6

* W latach 1995-2008 średnia dla danego okresu, zaś w latach 2012-2013 prognoza. W tabeli nie ma danych dotyczących Grecji.

Źródło: Jak tabela 1.

Kluczowe znaczenie dla poziomu wymiany handlowej z zagranicą ma wysokość kursu walutowego. W stosunku do roku 2000 poziom realnego efektywnego kursu walutowego (ang. *real effective exchange rate* – REER) w większości państw UE wzrósł (tabela 6). Spadek kursu, a co za tym idzie zwiększenie konkurencyjności cenowej eksportu odnotowano w Wielkiej Brytanii, Szwecji, Niemczech i Polsce.

Tabela 6. Realny efektywny kurs walutowy w państwach UE-27 w latach 1995-2013 (2000 r. = 100)*

Państwo	1995- -1999	2000- -2004	2005- -2008	2009 r.	2010 r.	2011 r.	2012 r.	2013 r.
Austria	110	99,7	100,3	102,8	100,5	100,7	100,9	100,5
Belgia	109,2	104,4	109,9	114,3	112,1	114,1	113,9	114,1
Bułgaria	86,8	108,4	126,0	153,7	158,1	162,4	163,6	166,5
Cypr	106,7	108,3	118,8	121,9	118,0	120,2	116,7	115,6
Czechy	92,5	117,9	147,9	155,8	159,3	162,5	159,1	158,7
Dania	106,3	107,2	119,1	130,6	125,1	123,4	120,0	119,0
Estonia	96,8	107,9	140,7	162,9	151,5	151,0	150,8	153,1
Finlandia	112,9	104,5	110,0	120,7	115,4	115,2	113,7	114,0
Francja	110,0	104,7	112,7	115,2	113,4	114,6	113,3	113,2
Hiszpania	104,7	105	118,3	122,2	116,4	113,3	108,0	105,5
Holandia	103,6	107,5	112,3	116,9	113,7	113,5	112,6	111,9
Irlandia	108,5	109,3	135,4	140,4	126,7	120,4	112,8	109,9
Litwa	82,6	103,3	124,3	131,1	119,9	118,5	115,6	114,4
Łotwa	87,9	93,3	127,0	145,5	129,0	131,0	129,0	127,2
Malta	103,4	110,5	123,0	129,3	124,7	124,0	119,7	120,1
Niemcy	114,7	100,6	96,8	98,3	94,2	94,7	94,4	94,6
Polska	93,8	98,7	100,4	90,5	98,9	96,7	94,2	96,0
Portugalia	99,3	105,0	112,0	113,4	110,4	109,1	103,2	101,8
Rumunia	71,4	95,8	138,7	141,3	150,4	152,5	147,3	148,8
Słowacja	92,3	105,1	137,0	168,1	163,1	160,6	158,0	156,5
Słowenia	105,5	102,5	106,1	115,5	114,1	113,6	111,0	108,8
Szwecja	102,4	97,8	96,2	87,4	92,7	96,0	96,9	97
Węgry	96,2	120,1	140,6	132,2	127,9	130,9	125,7	128,2
Wielka Brytania	87,6	98,9	100,3	83,3	86	85,9	89,2	89,6
Włochy	107,3	107,2	119,5	125,0	121,2	121,7	120,0	119,6

* W latach 1995-2008 średnia dla danego okresu, zaś w latach 2012-2013 prognoza. W tabeli nie ma danych dotyczących Grecji i Luksemburga.

Źródło: Jak tabela 1.

Według badań A. Bénassy-Quéré, S. Béreau i V. Mignon⁴ dotyczących kursu równowagi euro, które bazowały na koncepcji fundamentalnego kursu równowagi (ang. *fundamental equilibrium exchange rate* – FEER) i behawioralnego kursu równowagi (ang. *behavioural equilibrium exchange rate* – BEER)⁵ kurs euro był przeszacowany w 2005 roku. Skala przeszacowania dla

⁴ A. Bénassy-Quéré, S. Béreau i V. Mignon (2008), *Equilibrium Exchange Rates: a Guidebook for the Euro-Dollar Rate*, CEPII Working Paper No. 2/2008, Centre d'Études Prospectives et Informations Internationales, Paris.

⁵ FEER to metoda szacowania kursu równowagi, przy którym osiągnąca jest średniookresowa równowaga makroekonomiczna, co odnosi się do stanu salda obrotów bieżących oraz do po-

FEER jest bardzo wrażliwa na przyjęte założenia, stąd bardzo szeroki zakres przeszacowania – od 6,3 do 46,9%. Natomiast dla BEER przeszacowanie wynosiło 4,7-9,5%.

Po 2008 r. REER euro uległ deprecjacji. W przypadku Niemiec euro jest niedoszacowane, natomiast w przypadku pozostałych państw strefy był on w 2011 znacznie przeszacowany (tabela 6). Również w Grecji kurs ten jest najprawdopodobniej przeszacowany⁶. Przeszacowanie kursu walutowego w tych krajach ogranicza możliwość zwiększenia eksportu poza strefę euro. Co więcej, słabsze euro doprowadziłoby do wzrostu inflacji i płac w Niemczech, co pozwoliłoby pozostałym państwom strefy euro na zwiększenie wymiany eksportu w ramach UE.

Zdaniem Z. Darvasa⁷ ważnym źródłem obecnego kryzysu strefy euro jest niemożliwość zbilansowania przez niektóre państwa swojej zewnętrznej pozycji, co grozi utratą zewnętrznej wypłacalności. Rzeczywiście dane dotyczące międzynarodowej pozycji inwestycyjnej netto wskazują na bardzo niekorzystne kształtowanie się jej w państwach strefy euro najbardziej dotkniętych kryzysem (tabela 7).

Tabela 7. Struktura międzynarodowej pozycji inwestycyjnej netto w wybranych państwach UE w 2011 r. (w proc. PKB)

Wyszczególnienie	Grecja	Hiszpania	Irlandia	Portugalia
Bezpośrednie inwestycje zagraniczne netto	5	0	31	-18
Portfel netto inwestycji w akcje	6	-8	-451	-7
Portfel netto inwestycji w papiery dłużne	-10	-43	264	-10
Inne inwestycje netto (głównie pożyczki)	-84	-45	53	-76
Finansowe instrumenty pochodne netto	1	1	5	-1
Aktywa rezerwowe	2	3	1	10
Międzynarodowa pozycja inwestycyjna netto (suma powyższych pozycji)	-79	-92	-98	-103

Źródło: Opracowanie własne na podstawie Z. Darvas (2012), op. cit. Table 1.

W opinii Z. Darvasa obecnie niezbędne jest prowadzenie w strefie euro takiej polityki makroekonomicznej, która będzie obejmowała:

- obniżenie płac w państwach południowej Europy,

ziomu oszczędności inwestycji w gospodarce. Natomiast BEER wiąże realny kurs walutowy z zestawem podstawowych zmiennych ekonomicznych w modelu ekonometrycznym, co pozwala na oszacowanie kursu równowagi dla określonych wartości zmiennych ekonomicznych w długim okresie. Szeroki opis tych i innych popularnych metod szacowania kursu walutowego zawiera praca: R. L. Driver, P. F. Westaway (2004), Concepts of equilibrium exchange rates, Working Paper no. 248, Bank of England, London.

⁶ Z. Darvas (2012), Intra-euro rebalancing is inevitable, but insufficient, Bruegel Policy Contribution, issue 2012/15, Bruegel Institute, Brussels, p. 7.

⁷ *Ibidem.*

- zwiększenie tempa wzrostu płac w państwach północnej UE,
- wprowadzenie reform strukturalnych przyspieszających proces dostosowywania się poziomu płac na południu Europy,
- wprowadzenie ekspansyjnej polityki budżetowej w państwach północnej Europy, a przynajmniej zmniejszenie tempa konsolidacji fiskalnej,
- działania służące osłabieniu wartości euro⁸.

Jeśli chodzi o niezbędne reformy strukturalne to muszą się składać z dwóch nierozdzielnie ze sobą związanych części. Dostosowania mikroekonomiczne obejmują regulacje i działania wpływające na klimat prowadzenia działalności gospodarczej, elastyczność rynków, w tym zwłaszcza rynku pracy, kwestie dotyczące działalności bankowej, innowacyjności gospodarki i systemu edukacji. Natomiast dostosowania makroekonomiczne dotyczą przede wszystkim zmian produktywności, konkurencyjności cen i płac oraz saldzie obrotów zewnętrznych⁹.

Natomiast konieczność osłabienia euro podyktowana jest nie tylko chęcią zwiększenia konkurencyjności międzynarodowej gospodarek państw strefy euro, ale również obserwacją zmniejszania się znaczenia wymiany handlowej z państwami strefy euro w łącznej wymianie handlowej państw tej strefy. Potwierdzają to dane dotyczące Hiszpanii i Niemiec, gdzie udział eksportu do państw strefy euro w łącznym eksporcie tych państw zmniejszył się w okresie 1999-2011 odpowiednio: z 61 do 53% i z 45 do 38%¹⁰.

W ślad za kryzysem finansowym i gospodarczym wiele państw UE doznało kryzysu finansów publicznych. We wszystkich państwach UE w 2009 roku wystąpił deficyt budżetowy, a w większości z nich również gwałtownie wzrósł w stosunku do lat poprzednich (tabela 8). Warto zauważyć, iż największy poziom deficytu odnotowano w 2009 roku nie tylko w państwach dotąd w największym stopniu dotkniętych kryzysem finansów publicznych, czyli w Grecji, Portugalii i Hiszpanii, ale także w Wielkiej Brytanii. Uważa się, iż brak w tym kraju podobnych problemów, z jakimi borykają się teraz te południowe państwa UE wynika z tego, że Wielka Brytania cieszy się w oczach inwestorów zagranicznych większą wiarygodnością.

⁸ *Ibidem*, s. 10.

⁹ Porównaj: Z. Darvas (2012b), *The euro crisis: ten roots, but fewer solutions*, Bruegel Policy Contribution, issue 2012/12, Bruegel Institute, Brussels, p. 4.

¹⁰ Z. Darvas (2012a), *op. cit.*, table 3.

Tabela 8. Deficyt budżetowy w państwach UE-27
w latach 1995-2013 (w proc. PKB)*

Państwo	1995-1999	2000-2004	2005-2008	2009 r.	2010 r.	2011 r.	2012 r.	2013 r.
Austria	-3,2	-1,7	-1,3	-4,1	-4,5	-2,6	-3,0	-1,9
Belgia	-2,5	0,0	-0,8	-5,6	-3,8	-3,7	-3,0	-3,3
Bułgaria	-3,2	0,2	1,4	-4,3	-3,1	-2,1	-1,9	-1,7
Cypr	-3,5	-3,9	0,2	-6,1	-5,3	-6,3	-3,4	-2,5
Czechy	-5,6	-5,1	-2,1	-5,8	-4,8	-3,1	-2,9	-2,6
Dania	-0,9	1,3	4,6	-2,7	-2,5	-1,8	-4,1	-2,0
Estonia	-0,2	0,7	0,9	-2,0	0,2	1,0	-2,4	-1,3
Finlandia	-1,5	4,2	4,1	-2,5	-2,5	-0,5	-0,7	-0,4
Francja	-3,4	-2,8	-2,8	-7,5	-7,1	-5,2	-4,5	-4,2
Grecja**			-9,8	-15,6	-10,7	-9,4		
Hiszpania	-4,2	-0,4	0,3	-11,2	-9,3	-8,5	-6,4	-6,3
Holandia	-1,6	-1,0	0,2	-5,6	-5,1	-4,7	-4,4	-4,6
Irlandia	0,8	1,4	-0,7	-14	-31,2	-13,1	-8,3	-7,5
Litwa	-4,4	-2,3	-1,3	-9,4	-7,2	-5,5	-3,2	-3,0
Luksemburg	2,8	2,7	2,0	-0,8	-0,9	-0,6	-1,8	-2,2
Łotwa	-0,9	-1,9	-1,4	-9,8	-8,2	-3,5	-2,1	-2,1
Malta	-7,5	-6,4	-3,2	-3,8	-3,7	-2,7	-2,6	-2,9
Niemcy	-3,9	-2,7	-1,2	-3,2	-4,3	-1,0	-0,9	-0,7
Polska	-4,1	-5,0	-3,3	-7,4	-7,8	-5,1	-3,0	-2,5
Portugalia	-4,2	-3,8	-4,5	-10,2	-9,8	-4,2	-4,7	-3,1
Rumunia	-3,5	-2,6	-3,0	-9,0	-6,8	-5,2	-2,8	-2,2
Słowacja	-6,5	-6,4	-2,5	-8,0	-7,7	-4,8	-4,7	-4,9
Słowenia	-3,4	-3,0	-1,2	-6,1	-6,0	-6,4	-4,3	-3,8
Szwecja	-2,1	0,7	2,6	-0,7	0,3	0,3	-0,3	0,1
Węgry	-6,5	-6,0	-6,5	-4,6	-4,2	4,3	-2,5	-2,9
Wielka Brytania	-2,3	-1,0	-3,5	-11,5	-10,2	-8,3	-6,7	-6,5
Włochy	-4,4	-2,8	-3,1	-5,4	-4,6	-3,9	-2,0	-1,1

* W latach 1995-2008 średnia dla danego okresu, zaś w latach 2012-2013 prognoza.

** W kolumnie 2005-2008 przedstawiono poziom deficytu w roku 2008.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych KE zawartych w dokumentach o symbolach COM(2012)302-328 oraz Eurostat (2012), Newsrelease, Euro indicators, 149/2012.

Również poziom deficytu budżetowego w 2009 roku gwałtownie wzrósł w większości państw członkowskich Wspólnoty (tabela 9). Warto przy tym zwrócić uwagę na Włochy, które mają na tle UE stosunkowo niski deficyt budżetowy. Natomiast jeżeli chodzi o dług publiczny, to Włochy, podobnie jak Grecja, mają dług przekraczający 100% wartości ich PKB.

Tabela 9. Poziom długu publicznego w państwach UE-27 w latach 1995-2013
(w proc. PKB)*

Państwo	1995- -1999	2000- -2004	2005- -2008	2009 r.	2010 r.	2011 r.	2012 r.	2013 r.
Austria	66,3	65,8	62,6	69,5	71,9	72,2	74,2	74,3
Belgia	122,1	102,0	88,3	95,8	96,0	98,0	100,5	100,8
Bułgaria	87,4	54,4	20,0	14,6	16,3	16,3	17,6	18,5
Cypr	56,2	65,3	60,4	58,5	61,5	71,6	76,5	78,1
Czechy	13,8	25,3	28,3	34,4	38,1	41,2	43,9	44,9
Dania	65,4	48,8	32,7	40,6	42,9	46,5	40,9	42,1
Estonia	7,1	5,3	4,3	7,2	6,7	6,0	10,4	11,7
Finlandia	52,3	43,3	37,6	43,5	48,4	48,6	50,5	51,7
Francja	58,2	60,3	65,8	79,2	82,3	85,8	90,5	92,5
Grecja**			112,9	129,7	148,3	170,6		
Hiszpania	64,7	52,5	39,8	53,9	61,2	68,5	80,9	87,0
Holandia	69,0	51,9	50,7	60,8	62,9	65,2	70,1	73,0
Irlandia	63,7	32,9	30,2	65,1	92,5	108,2	116,1	120,2
Litwa	15,9	21,8	17,2	29,4	38	38,5	40,4	40,9
Luksemburg	7,2	6,3	8,3	14,8	19,1	18,2	20,3	21,6
Łotwa	12,5	13,9	13,0	36,7	44,7	42,6	43,5	44,7
Malta	46,9	62,8	64,6	68,1	69,4	72,0	74,8	75,2
Niemcy	59,1	62,2	67,1	74,4	83	81,2	82,2	80,7
Polska	42,8	41,8	46,7	50,9	54,8	56,3	55,0	53,7
Portugalia	54,3	53,3	66,5	83,1	93,3	107,8	113,9	117,1
Rumunia	14,1	22,7	13,6	23,6	30,5	33,3	34,6	34,6
Słowacja	33,8	45,3	30,5	35,6	41,1	43,3	49,7	53,5
Słowenia	22,0	27,0	24,6	35,3	38,8	47,6	54,7	58,1
Szwecja	70,3	52,6	43,7	42,6	39,4	38,4	35,6	34,2
Węgry	68,5	56,6	66,9	79,8	81,4	80,6	78,5	78
Wielka Brytania	48,5	39,2	46,3	69,6	79,6	85,7	91,2	94,6
Włochy	117,2	105,8	105,1	116,0	118,6	120,1	123,5	121,8

* W latach 1995-2008 średnia dla danego okresu, zaś w latach 2012-2013 prognoza.

** W kolumnie 2005-2008 przedstawiono poziom deficytu w roku 2008.

Źródło: Jak tabela 7.

Należy również zwrócić uwagę na krótkookresową sytuację państw UE. Z tej perspektywy ważniejszy niż łączny poziom długu publicznego jest wartość zobowiązań zapadalnych w najbliższych latach. W tym ujęciu w okresie 2012-2014 najbardziej niekorzystnie przedstawia się sytuacja Włoch, gdzie zobowiązania zapadalne w tym okresie sięgają ok. 1/4 PKB (tabela 10). W przypadku Grecji i Portugalii najwyższy poziom zapadalnych zobowiązań dotyczy 2012 roku, kiedy sięgają one ok. 1/5 PKB.

Tabela 10. Potrzeby finansowe brutto wybranych państw UE w latach 2012-2014 (w proc. PKB)

Państwo	2012			2013			2014		
	A	B	C	A	B	C	A	B	C
Austria	5,6	2,9	8,5	6,3	2,1	8,4	8,8	1,8	10,6
Belgia	16,4	3,0	19,4	17,5	2,3	19,8	17,2	1,5	18,7
Bułgaria	1,6	1,1	2,7	2,6	1,1	3,7			
Czechy	9,0	3,2	12,3	9,3	3,0	12,3	10,1	2,8	12,8
Dania	7,8	3,9	11,7	8,5	2,0	10,5	7,8	1,9	9,7
Finlandia	7,2	1,4	8,6	7,2	0,9	8,1	7,5	0,3	7,8
Francja	13,8	4,7	18,5	15,9	3,5	19,4	15,4	2,8	18,2
Grecja*	21,4	7,5	28,9	12,9	4,7	17,6	14,0	3,4	17,4
Hiszpania	15,6	7,0	22,6	15,6	5,7	21,3	15,5	4,6	20,1
Holandia	10,4	3,7	14,1	11,3	3,2	14,5	11,8	3,6	15,4
Irlandia**	4,3	11,6	15,9	5,7	8,7	14,4	6,5	6,0	12,5
Litwa	5,7	3,3	9,0	5,6	2,9	8,4			
Łotwa	4,3	1,3	5,6	4,2	1,5	5,7			
Niemcy	8,1	0,4	8,5	7,9	0,4	8,3	5,4	0,3	5,7
Polska	8,1	3,4	11,5	8,4	3,1	11,6			
Portugalia	22,4	5,0	27,4	17,3	4,5	21,7	19,7	2,5	22,2
Rumunia	8,7	2,2	10,9	8,8	1,8	10,6			
Słowacja	7,5	4,8	12,3	10,0	2,9	12,9	9,7	2,9	12,6
Słowenia	3,3	4,6	7,9	3,3	4,4	7,7	5,8	2,8	8,6
Szwecja	4,4	0,2	4,7	2,5	0,2	2,7	5,2	-0,2	5,1
Węgry	13,8	2,9	16,7	15,2	3,7	18,9			
Wielka Brytania	6,9	8,2	15,1	7,4	7,3	14,7	9,4	5,8	15,1
Włochy	27,4	2,7	30,1	23,5	1,8	25,3	23,8	1,6	25,4

A – zobowiązania zapadalne; B – deficyt budżetowy; C – łączne potrzeby finansowe

* poziom zapadalnych zobowiązań zakłada 90% udział w program zamiany zadłużenia

** deficyt obejmuje deficyt budżetowy państwa, inne potrzeby gotówkowe państwa i koszt dekapitalizacji banków

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: IMF (2012), *Fiscal Monitor October 2012. Taking Stock. A Progress Report on Fiscal Adjustment*, IMF, Washington, table 8 i table 9.

Jeśli chodzi o stronę dochodową finansów publicznych, to początkowym okresie obecnego kryzysu wiele państw UE wyraźnie zwiększyło obciążenia podatkowe w odniesieniu do konsumpcji, jednocześnie łagodząc obciążenia w odniesieniu do pracy i kapitału. W kolejnych latach podniesione zostały również opodatkowanie dochodów osób fizycznych. Zmiany te zostały spowodowane koniecznością podniesienia dochodów budżetowych. Wzrost ten może jednak przynieść negatywne skutki, jeśli chodzi o stymulowanie koniunktury gospodarczej¹¹.

¹¹ Szerzej na ten temat: J. Kudła (2012), *Zmiany struktury wpływów budżetowych w wybranych państwach unii Europejskiej w latach 2008-2010* [w:] J. Sokołowski, M. Sosnowski,

W ostatnich latach w wielu państwach UE wprowadzono liczne rozwiązania instytucjonalne mające na celu konsolidację finansów publicznych. Najpowszechniej stosowanym obecnie instrumentem jest reguła bilansowania budżetu dotycząca jego dostosowania cyklicznego (tabela 11).

Tabela 11. Rozwiązania instytucjonalne w polityce budżetowej w wybranych państwach UE

Państwo	Krajowe reguły fiskalne*					Niezależna rada budżetowa	Średnio- okresowe ramy budżetowe
	Reguła wydatkowa	Reguła dotycząca przychodów	Reguły bilansowania budżetu		Reguła dotycząca deficytu		
			Dostosowanie cykliczne lub dostosowanie w cyklu	Brak dostosowania cyklicznego			
Francja	+	+	+				wiążące
Grecja			+			+	orientacyjne
Hiszpania	+		+		+		orientacyjne
Irlandia			+			+	orientacyjne
Litwa	+	+	+		+		orientacyjne
Łotwa			+				orientacyjne
Niemcy	+		+				orientacyjne
Polska	+		+		+		orientacyjne
Portugalia			+			+	orientacyjne
Rumunia	+		+			+	orientacyjne
Węgry			+		+	+	orientacyjne
Wielka Brytania			+		+	+	orientacyjne
Włochy			+			+	orientacyjne

* Reguła ponadnarodowe i regionalne nie zostały uwzględnione

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: IMF (2012), *Fiscal Monitor* ..., table 5.

Państwa UE wprowadziły w ostatnich latach szereg różnego rodzaju działań mających służyć konsolidacji finansów publicznych. Instrumenty te obejmują zarówno stronę dochodową, jak i wydatkową budżetów krajowych (tabela 12). Najwięcej działań podjęły państwa najdotkliwiej dotknięte kryzysem.

Warto zauważyć, że sytuacja państw strefy euro wydaje się szczególnie związana z poziomem zaufania rynków. Dobrym przykładem jest tutaj Hiszpania i Wielkiej Brytanii. Sytuacja finansów publicznych obu tych państw jest zbliżona. Jednakże w listopadzie 2011 r. 10-letnie obligacje Hiszpanii były oprocentowane w wysokości 6,5%, zaś brytyjskie jedynie na poziomie 2,3%¹².

A. Żabiński (red.) „Finanse publiczne”, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu nr 247, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, s. 180-190.

¹² J. Pisani-Ferry (2012), *The Euro Crisis and the New Impossible Trinity*, Bruegel Institute, Brussels, s. 11.

Tabela 12. Instrumenty polityki fiskalne wprowadzone w okresie obecnego kryzysu w wybranych państwach UE

	Francja	Grecja	Hiszpania	Irlandia	Litwa	Łotwa	Niemcy	Polska	Portugalia	Rumunia	Węgry	Wielka Brytania	Włochy
Zamrożenie/obniżka plac w sektorze publicznym		+	+	+	+	+		+	+	+	+	+	+
Kontrola wielkości zatrudnienia w sektorze publicznym	+	+	+	+	+	+		+	+	+	+	+	+
Oszczędności w wydatkach na system emerytalny	+	+	+	+	+			+	+	+	+	+	+
Oszczędności w wydatkach na służbę zdrowia	+	+	+	+	+	+			+	+	+	+	+
Obniżenie świadczeń socjalnych		+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Obniżenie wydatków na inwestycje publiczne		+	+	+	+	+			+	+	+	+	+
Inne wydatki	+	+	+		+	+			+	+	+	+	+
Wzrost podatku PIT	+	+	+	+		+		+	+			+	+
Wzrost podatku CIT	+		+				+		+				+
Wzrost podatku od dochodów z inwestycji kapitałowych			+	+		+		+	+			+	+
Wzrost składek na system zabezpieczenia społecznego	+	+	+			+		+	+	+	+	+	+
Wzrost podatku VAT	+	+	+	+	+	+		+	+	+	+	+	+
Wzrost akcyzy	+	+	+	+	+	+		+	+	+	+	+	+
Wzrost podatku od nieruchomości		+	+	+	+	+			+				+
Wzrost efektywności w ściąganiu podatków		+	+	+	+	+		+	+	+	+	+	+

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: IMF (2012), Fiscal Monitor ..., table 4.

Unia monetarna miała m.in. na celu uwolnienie państw będących jej uczestnikami od tzw. problemu niemożliwej trójcy (ang. *impossible trinity*) przedstawionej w modelu Mundella-Fleminga. Model ten wskazuje na to, iż państwo nie może jednocześnie utrzymywanie następujących trzech elementów:

- niezależnej polityki pieniężnej,
- sztywnego kursu walutowego,
- swobody przepływu kapitału.

Dane państwo musi z tej trójki wybrać co najwyżej dwa elementy. Tworząc unię monetarną państwa UE likwidowały ryzyko kursowe we wzajemnych obrotach. W świetle obecnego kryzysu w strefie euro najczęściej wskazuje się na następujące mankamenty konstrukcji unii monetarnej nowego trylematu¹³ dotyczącego strefy euro przedstawionej przez J. Pisani-Ferry'ego (rysunek 1):

- brak współodpowiedzialności za dług publiczny oparta na art. 125 ust.1 Traktatu o Funkcjonowaniu Unii Europejskiej (TFUE)¹⁴,
- zakaz udzielania pożyczek państwom UE przez banki centralne (art. 123 ust. 1 TFUE)¹⁵,
- współzależność między państwami i funkcjonującymi w nich bankami (tabela 13). Ta współzależność sprawia, że państwa strefy euro są szczególnie narażone na kryzysy płynności i kryzysy finansowe.

Sposobem rozwiązania tych problemów jest stworzenie unii fiskalnej, finansowej i zapewnienie EBC roli banku ostatniej szansy dla państw tworzących unię.

¹³ Nie chodzi tu o rozszerzony trylemat Daniego Rodrika związany z globalizacją, który został szczegółowo omówiony w artykule: D. Rodrik (2000), *How Far Will International Economic Integration Go?* Journal of Economic Perspectives – Vol. 14, No. 1, p. 177-186.

¹⁴ „Unia nie odpowiada za zobowiązania rządów centralnych, władz regionalnych, lokalnych lub innych władz publicznych, innych instytucji lub przedsiębiorstw publicznych Państwa Członkowskiego, ani ich nie przejmuje, z zastrzeżeniem wzajemnych gwarancji finansowych dla wspólnego wykonania określonego projektu. Państwo Członkowskie nie odpowiada za zobowiązania rządów centralnych, władz regionalnych, lokalnych lub innych władz publicznych, innych instytucji lub przedsiębiorstw publicznych innego Państwa Członkowskiego, ani ich nie przejmuje, z zastrzeżeniem wzajemnych gwarancji finansowych dla wspólnego wykonania określonego projektu.”

¹⁵ „Zakazane jest udzielanie przez Europejski Bank Centralny lub banki centralne Państw Członkowskich, zwane dalej „krajowymi bankami centralnymi”, pożyczek na pokrycie deficytu lub jakichkolwiek innych kredytów instytucjom, organom lub jednostkom organizacyjnym Unii, rządowi centralnym, władzom regionalnym, lokalnym lub innym władzom publicznym, innym instytucjom lub przedsiębiorstwom publicznym Państw Członkowskich, jak również nabywanie bezpośrednio od nich przez Europejski Bank Centralny lub krajowe banki centralne ich papierów dłużnych.”

Rysunek 1. Nowy trylemat strefy euro

Źródło: J. Pisani-Ferry, op. cit., Figure 9.

Tabela 13. Struktura długu publicznego według podmiotów będących wierzycielami tego długu w wybranych państwach w 2011 roku (w proc.)

Państwo	Banki krajowe	Bank centralny	ECB	Inne instytucje publiczne	Pozostałe podmioty krajowe	Podmioty zagraniczne (z wyłączeniem EBC)
Grecja	19,4	2,6	22,9	10,1	6,5	38,5
Irlandia	16,9	b.d.	16,1	0,9	2,4	63,8
Portugalia	22,4	0,8	11,2	-	13,5	52,1
Włochy	16,7	4,8	6,4	-	29,3	42,8
Hiszpania	27,0	3,2	5,4	10,2	20,0	34,2
Niemcy	22,9	0,3	-	0,0	14,1	62,7
Francja	14,0	b.d.	-	-	29,0	57,0
Holandia	10,7	b.d.	-	1,1	21,4	66,8
Wielka Brytania	10,7	19,4	-	0,1	39,5	30,2
USA	2,0	11,3	-	35,5	19,9	31,4

Źródło: J. Pisani-Ferry, op. cit., table 1.

1.2. Wielecni ramy finansowe UE na lata 2014-2020

Przed omówieniem propozycji dotyczących WRF na lata 2014-2020 warto zwrócić uwagę na to, jak niewielka jest skala wydatków publicznych realizowanych przez UE w porównaniu z wydatkami jej państw członkowskich. Wydatki realizowane w ramach UE stanowią jedynie 1,9% łącznych wydatków publicznych realizowanych łącznie w państwach UE (tabela 14), czyli są pięćdziesiąt razy mniejsze niż łączne wydatki członków Wspólnoty. Należy również zauważyć, że wydatki publiczne państw UE przekraczają łącznie 50% wartości PKB Wspólnoty.

Tabela 14. Skala wydatków publicznych w UE i jej państwach członkowskich

Wyszczególnienie	Wydatki publiczne		
	UE	krajowe	łącznie
Kwota (mln euro)	118 345	5 985 115	6 103 460
Odsetek PKB	1,0	50,9	52,0
Odsetek łącznych wydatków publicznych	1,9	98,1	100,0
Odsetek łącznych wydatków publicznych pomniejszonych o wydatki na zdrowie i opiekę społeczną	3,5	96,5	100,0

Źródło: A. Barbier-Gauchard, E. Rubio (2012), *Projet „Comment mieux dépenser ensemble”*. *Mieux dépenser ensemble analyses et recommandations*, „Notice Europe” Institut Jacques Delors, tableau 1.

Tak duże różnice w poziomie wydatków mają również swoje odzwierciedlenie w ich strukturze (tabela 15). Szczególnie jaskrawo widać to na przykładzie wydatków na rolnictwo, rybołówstwo i rozwój obszarów wiejskich. W UE wydatki na ten cel mają największy udział w całkowitych wydatkach z budżetu Wspólnoty. Natomiast w wydatkach budżetów krajowych stanowią one przeciętnie jedynie 1,1% środków, co daje im dopiero 14. pozycję w strukturze wydatków pod względem ich udziału w całkowitych wydatkach. Warto jednak zauważyć, iż biorąc pod uwagę dane dotyczące wysokości wydatków publicznych UE i jej członków, to przy podanym udziale rolnictwa, rybołówstwa i rozwoju wsi w budżetach analizowanych podmiotów wydatki na rolnictwo z UE wyniosły 60,7 mld euro, a w państwach członkowskich ponad 65,8 mld euro.

Tabela 15. Struktura wydatków publicznych w UE i państwach członkowskich z wyłączeniem wydatków na zdrowie i opiekę społeczną (w proc.)

Wyszczególnienie	UE	Państwa członkowskie
Rolnictwo, rybołówstwo i rozwój obszarów wiejskich	51,3	1,1
Spójność regionalna	24,6	10,0
Relacje zewnętrzne	6,2	0,0
Administracja	5,7	16,5
B&R	5,6	3,0
Edukacja	1,5	21,6
Konkurencyjność i innowacyjność	1,4	4,6
Transport	1,1	5,1
Pomoc zewnętrzna	0,7	1,9
Wolność, bezpieczeństwo i sprawiedliwość	0,7	7,3
Obywatelstwo i kultura	0,3	4,6
Środowisko	0,3	3,1
Energia	0,3	0,2
Komunikacja	0,2	0,1
Budownictwo mieszkaniowe	0,0	4,4
Obroń narodowa	0,0	6,1
Dług publiczny i jego obsługa	0,0	10,2
Łącznie	100,0	100,0

Źródło: A. Barbier-Gauchard, E. Rubio (2012), *op. cit.*, tableau 2.

Dla porównania w Polsce wydatki budżetu państwa na rolnictwo¹⁶ stanowiły 1,8% wydatków zaplanowanych w budżecie na 2012 r. i 13,2% wydatków odrębnie wyróżnianego w polskiej ustawie budżetowej budżetu środków europejskich, co ogółem daje 4,0% wydatków publicznych dokonanych w Polsce. Natomiast struktura źródeł środków przeznaczonych na rolnictwo, to 62,8% środków pochodziło z budżetu UE¹⁷.

Prace nad ostatecznym kształtem wieloletnich ram finansowych UE na lata 2014-2020 weszły w ostatnią fazę. Aktualnie przedmiotem dyskusji są propozycje KE z lipca 2012 roku, propozycja cypryjskiej prezydencji z października 2012 r. oraz propozycja prezydenta Rady Europejskiej Hermana Van Rompuy'a z listopada 2012 roku (tabela 16). W lipcu 2012 r. KE przedstawiła nową wersję WRF 2014-2020 okrojona o 75 mld euro w stosunku do swojej propozycji z czerwca 2011 roku. Natomiast w październiku 2012 r. cypryjska prezydencja przedstawiła propozycję zmniejszoną o kolejne 60 mld euro. Swoją propozycję przedłożył również prezydent UE Herman van Rompuy, gdzie redukcja środków w stosunku do tegorocznej propozycji KE miała sięgnąć 81 mld euro.

Na szczycie w listopadzie 2012 r. szefowie państw członkowskich UE nie doszli do porozumienia, co do ostatecznej wysokości środków, które zostaną przeznaczone na WRF 2014-2020. Kolejny szczyt planowany jest na początku 2013 roku. Przewiduje się, że opóźni to prace nad ostatecznym kształtem budżetu Wspólnoty i reformy działań UE oraz nad przygotowaniem programów krajowych i regionalnych współfinansowanych ze środków UE.

Należy również pamiętać, że zgodnie z traktatem z Lizbony istotną rolę w procesie kształtowania WPR odgrywa Parlament Europejski (PE). To w ramach tzw. trilogów (negocjacje między KE, PE i Radą) prowadzone będą prace nad ostatecznymi rozwiązaniami. Ten dodatkowy element może również wpływać znacząco na opóźnienie w pracach. Już teraz opóźnione są prace w samym PE. Przyjęcie raportu dotyczącego propozycji KE miało się odbyć w listopadzie 2012 roku, jednak zostało przesunięte na koniec stycznia 2013 roku, co nie powinno dziwić zważywszy na to, iż do propozycji KE zgłoszono ponad siedem tysięcy poprawek.

Podczas szczytu prezydent H. van Rompuy przedstawił kolejną propozycję, która zawierała jeszcze dalsze idące cięcia w WRF 2014-2020¹⁸. Propozycja ta przewidywała zwiększenie wysokości środków przeznaczonych na politykę spójności po ponad 10,6 mld w stosunku do pierwszej propozycji prezydenta. W odniesieniu do WPR nie planowano zmiany poziomu wydatków na politykę rozwoju obszarów wiejskich. Natomiast w przypadku wydatków na I filar zakładano ich wzrost o 8 mld euro w porównaniu z pierwszą propozycją van Rompuy'a.

¹⁶ Chodzi o dział 010 „Rolnictwo i łowiectwo”.

¹⁷ Obliczenia własne na podstawie Projektu ustawy budżetowej na rok 2013 uchwalonego przez Radę Ministrów w dniu 27 września 2012 r.

¹⁸ European Council (2012), European Council (22-23 November 2012) – Draft conclusions.

Tabela 16. Główne propozycje dotyczące WRF 2014–2020 (stan na 1.12.2012 r.)

Wyszczególnienie	WRF 2007-2013	KE 7.2012	Prezydencja cypryjska 10.2012	Propozycja H. Van Rompuy	Propozycja H. Van Rompuy a propozycja KE	
					w mln euro	w proc.
1. Inteligentny wzrost służący włączeniu społecznemu w tym: konkurencyjność	437 778	494 763	472 811	462 147	-32 616	-6,6
w tym: spójność	89 363	155 520	146 317	152 652	-2 868	-1,8
2. Trwały wzrost: Zasoby naturalne	348 415	339 243	326 494	309 495	-29 748	-8,8
w tym: zarządzanie rynkiem i płatności bezpośrednie	413 061	386 472	378 972	364 472	-22 000	-5,7
w tym: rozwój obszarów wiejskich	330 085	283 051	277 401	269 852	-13 199	-4,7
w tym: rybołówstwo i program LIFE		92 213	90 816	83 666	-8 547	-9,3
3. Bezpieczeństwo i obywatelstwo		11 208	10 755	10 954	-254	-2,3
4. Globalna Europa	12 216	18 809	18 109	18 309	-500	-2,7
5. Administracja	55 935	70 000	64 650	65 650	-4 350	-6,2
6. Wyrównania	55 925	63 165	62 629	62 629	-536	-0,8
Środki na zobowiązania ogółem	862	27	27	27	0	0
Przesunięcia do WRF	975 777	1 033 224	997 186	973 222	-60 002	-5,8
Projekty o dużej skali (np. ITER)		14 498			-14 498	
Rezerwa na pomoc w sytuacjach kryzysowych		8 548	Tytuł 1	Tytuł 1	-8 548	
Rezerwa na kryzysy w rolnictwie		2 450	Tytuł 4	Tytuł 4	-2 450	
Łącznie WRF		3 500	Tytuł 2	Tytuł 2	-3 500	
Poza WRF		1 047 722	997 186	973 222	-74 500	-7,1
Fundusz Solidarności		43 819	40 679	37 582	-6 237	
Instrument elastyczności		7 000	5 250	5 250	-1 750	
Fundusz dostosowania do globalizacji		3 500	3 395	3 500	-	
Europejski Fundusz Rozwoju		3 000	1 715	1 848	-1 152	
Łączny budżet		30 319	30 319	26 984	-3 335	
		1 091 541	1 037 865	1 010 804	-80 737	

Źródło: Opracowanie na podstawie: A. Matthews (2012) MFF baton passes to Van Rompuy: further cuts proposed compared to Commission proposal, www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/ftu_1.5.2.pdf

Ostatnią propozycję warto odnieść do najważniejszego instrumentu WPR, czyli płatności bezpośrednich. Szczególnie interesujące jest tu, ile wyniosą płatności w państwach, w których obecne stawki są mniejsze niż 90% średniej dla UE i na jakim poziomie ukształtuje się ta średnia. Poziom środków przeznaczonych na płatności bezpośrednie nie został określony w drugiej propozycji H. van Rompuy. Według A. Matthews¹⁹ średnia stawka płatności w UE spadnie o 2,3%, co uwzględnia również przystąpienie Chorwacji do Wspólnoty. Przy takim spadku stawka ta wyniesie 262 euro/ha. Obecnie w 12 państwach UE stawka płatności jest niższa niż średnia dla całej Unii, ale jedynie w czterech z nich stawka płatności byłaby o ponad 50 euro niższe niż 90% średniej stawki w UE (tabela 17). Ograniczenie o 1/3 różnicy między stawkami w państwach o płatnościach poniżej 90% unijnej średniej nie doprowadziłoby stawek do poziomu średniej dla UE.

Tabela 17. Wysokość płatności w państwach o najniższej stawce w oparciu o drugą propozycję H. van Rompuy (w euro/ha)

Państwo	Stawka płatności	Różnica między stawką płatności a 90% średnią dla UE	Stawka powiększona o zmniejszenie różnicy o 1/3
	(1)	(2)	(3)=(1) + (2)x1/3
Finlandia	231,3	4,5	232,8
Szwecja	229,6	6,2	231,7
Bułgaria	227,8	8,0	230,5
Hiszpania	223,7	12,1	227,8
Wielka Brytania	223,7	12,1	227,8
Polska	210,2	25,6	218,9
Słowacja	200,9	34,9	212,8
Portugalia	189,5	46,3	205,2
Rumunia	179,0	56,8	198,3
Litwa	140,5	95,3	172,9
Estonia	114,2	121,6	155,5
Łotwa	92,5	143,3	141,2

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych: A. Matthews (2012b).

Kryzys Unii Europejskiej ma obecnie nie tylko wymiar ekonomiczny, ale i polityczny. W toku debat nad przyszłością finansów publicznych UE oraz dalszych losów samego projektu integracji europejskiej nadal można się spodziewać bardzo dużych zmian nie tylko w samym poziomie środków przeznaczonych na WPR, ale także istotnych modyfikacji wyjściowej propozycji KE.

¹⁹ A. Matthews (2012), No decision on MFF budget at first attempt. Tekst dostępny na stronie: <http://capreform.eu/no-decision-on-mff-budget-at-first-attempt/>.

2. Krajowa pomoc publiczna dla rolnictwa w państwach Unii Europejskiej

Jednym z kluczowych elementów integracji europejskiej jest jednolity rynek. W celu zapewnienia podmiotom ze wszystkich państw członkowskich jednakowych warunków konkurowania na nim m.in. określono zasady udzielania pomocy krajowej ze środków publicznych, w tym także zasady w sprawie rolnictwa są szczegółowo określone w ramach legislacji unijnej.

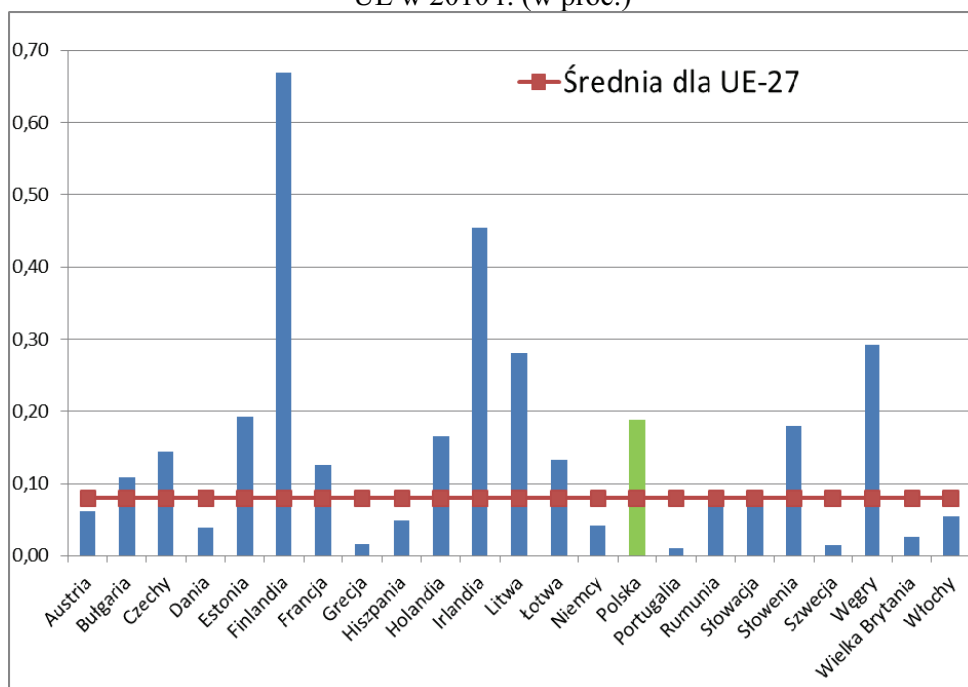
Również w odniesieniu do wspierania rolnictwa zasady udzielania pomocy krajowej są szczegółowo określone i zazwyczaj podlegają modyfikacji wraz z kolejnymi perspektywami finansowymi. Również w odniesieniu do obecnie przygotowywanych rozwiązań mających obowiązywać w okresie programowania 2014-2020 planowane są zmiany w regulacjach dotyczących udzielania pomocy publicznej zarówno w rolnictwie, jak i w innych sektorach. KE nie zaprezentowała jeszcze propozycji w tym zakresie, a jedynie zapowiedziała, że zmiany będą się koncentrować na kwestii uproszczenia systemu funkcjonowania krajowych mechanizmów wsparcia, a zwłaszcza sposobu ich zgłaszania KE.

Obecnie podstawowe regulacje i dokumenty określające zasady przyznawania krajowej pomocy w sektorze rolnym to:

1. Rozporządzenie Komisji (WE) nr 1857/2006 z dnia 15 grudnia 2006 r. w sprawie stosowania art. 87 i 88 Traktatu w odniesieniu do pomocy państwa dla małych i średnich przedsiębiorstw prowadzących działalność związaną z wytwarzaniem produktów rolnych oraz zmieniające rozporządzenie (WE) nr 70/2001 (Dz. U. UE L 358 z dnia 16.12.2006 r.);
2. Rozporządzenie Komisji (WE) nr 1535/2007 z dnia 20 grudnia 2007 r. w sprawie zastosowania art. 87 i 88 Traktatu WE w odniesieniu do pomocy *de minimis* w sektorze produkcji rolnej (Dz. U. UE L 337 z dnia 21.12.2007 r.);
3. Rozporządzenie Komisji (WE) nr 800/2008 z dnia 6 sierpnia 2008 r. uznające niektóre rodzaje pomocy za zgodne ze wspólnym rynkiem w zastosowaniu art. 87 i 88 Traktatu (ogólne rozporządzenie w sprawie wyłączeń blokowych) (Dz. U. L 214 z dnia 9.8.2008 r.);
4. Wspólnotowe wytyczne dotyczące pomocy publicznej w sektorze rolnym i leśnym w latach 2007-2013 (Dz. U. C 319 z dnia 27.12.2012 r.).

Skala wsparcia rolnictwa w formie krajowych instrumentów pomocy publicznej jest bardzo zróżnicowana w państwach UE. W 2010 r. średnia skala wsparcia krajowego w UE sięgała 0,1% PKB (rysunek 2). Najwyższy poziom wsparcia w odniesieniu do PKB odnotowano w Finlandii, gdzie wyniosło ono 0,67% PKB. Następne miejsca zajęła Irlandia (0,45%) i Węgry (0,29%). W Polsce wsparcie krajowe było prawie dwukrotnie wyższe od średniej dla UE-27 i sięgało 0,19% PKB. Natomiast najniższy poziom wsparcia krajowego odnotowano w Portugalii, gdzie wyniósł on 0,01% PKB. Również w Grecji (0,02%) i Szwecji (0,03%) było on bardzo niski.

Rysunek 2. Udział krajowej pomocy dla rolnictwa w PKB wybranych państw UE w 2010 r. (w proc.)

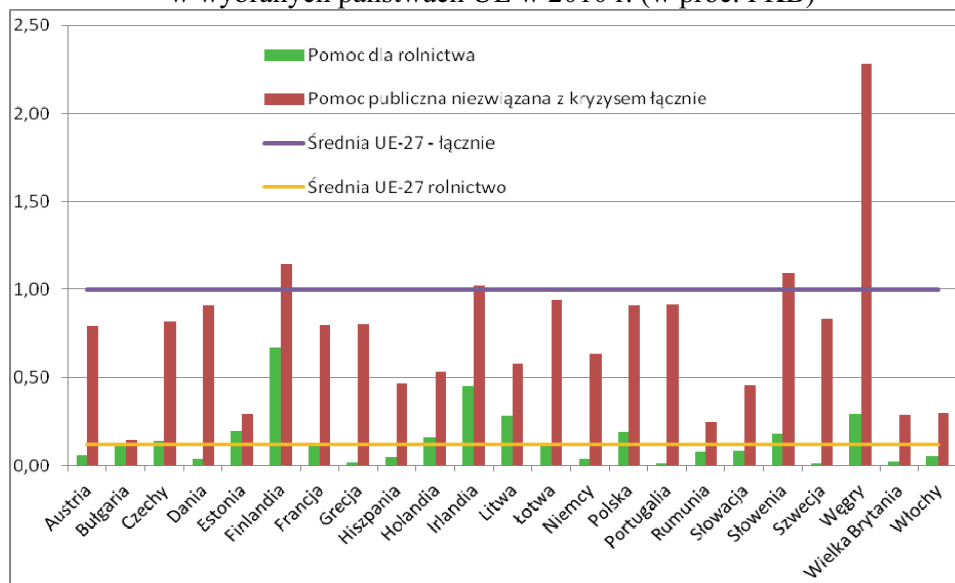

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych KE.

Także w odniesieniu do łącznej wysokości pomocy publicznej przyznanej przez poszczególne państwa w 2010 roku wsparcie dla rolnictwa plasuje się na niskim poziomie (rysunek 3). Udział rolnictwa we wsparciu publicznym (z wyłączeniem wsparcia związanego z kryzysem gospodarczym) przeciętnie wyniósł w UE jedynie 0,08% PKB i stanowił tylko 13,3% pomocy publicznej w Unii. Najwyższy udział pomocy dla rolnictwa w łącznej pomocy publicznej odnotowano w Estonii i Finlandii. Jednakże w Estonii łączna pomoc była ponad

dwukrotnie niższa niż przeciętnie we Wspólnocie, zaś w Finlandii prawie dwukrotnie wyższa. Najniższy udział rolnictwa w łącznej pomocy publicznej wystąpił w Grecji, Portugalii i Szwecji. We wszystkich tych trzech państwach rolnictwo uzyskało mniej niż 2% łącznych środków przeznaczonych na pomoc publiczną. Zróżnicowanie w podejściu poszczególnych państw członkowskich do wspierania gospodarki oraz samego rolnictwa jest ogromne. W większości przypadku można jednak zauważyć, iż znaczny poziom pomocy krajowej przekłada się również na stosunkowo wysokie wsparcie przeznaczone na rolnictwo.

Rysunek 3. Udział pomocy dla rolnictwa w łącznej krajowej pomocy w wybranych państwach UE w 2010 r. (w proc. PKB)

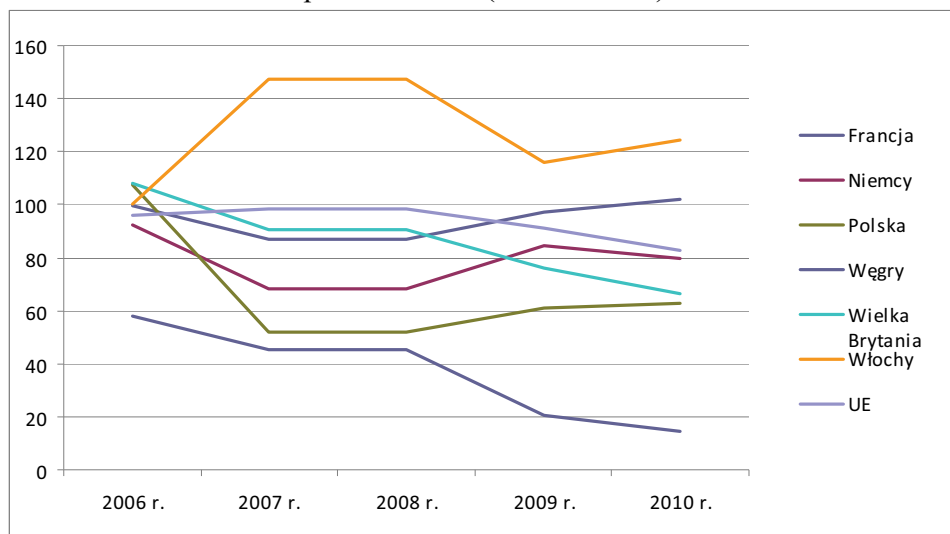
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych KE.

W większości państw UE-27 w okresie 2005-2010 nastąpił znaczny spadek poziomu wsparcia sektora rolnego w ramach krajowej pomocy publicznej. Jedynie we Włoszech nastąpił wzrost wsparcia dla rolnictwa w stosunku do jej wysokości sprzed kryzysu. W pozostałych państwach wsparcie sektora rolnego zostało ograniczone. Zmiana skali wsparcia nie jest jednak wystarczającą podstawą do oceny kierunku zmian w pomocy publicznej dla sektora rolnego. Nie mniej ważna jest struktura i zakres instrumentarium wsparcia. Kwestie te zostaną omówione odrębnie dla każdego z państw członkowskich UE w dalszej części rozdziału.

Istotnym punktem odniesienia dla pomocy krajowej przeznaczonej na wspieranie sektora rolnego jest skala wsparcia uzyskiwanego przez poszczególne państwa w ramach wspólnej polityki rolnej. Od początku kryzysu wysokość

pomocy krajowej dla rolnictwa w porównaniu do wsparcia uzyskiwanego z WPR znacznie spad – z ponad 25% do 17,5% (tabela 18). Analizując dane należy jednakże pamiętać, iż w przypadku państw członkowskich Wspólnoty, które w 2004 r. weszły do UE w roku 2007 nastąpiło wygaśnięcie wielu instrumentów pomocy krajowej, które na mocy traktatu akcesyjnego mogły być stosowane do końca kwietnia 2007 roku. W związku z tym w 2007 r. w wielu z tych państw nastąpiła kumulacja wydatków na wsparcie krajowe. Natomiast w późniejszym okresie zakres pomocy został znacznie zredukowany, co miało wpływ również na łączną skalę wydatków. Ograniczenie zakresu wsparcia nie tłumaczy jednak tak dużego spadku wysokości pomocy krajowej. Ważniejszym czynnikiem był stały wzrost wysokości środków uzyskiwanych z WPR dzięki systematycznemu podnoszeniu skali transferów na płatności bezpośrednie uzyskiwanych przez nowych członków Wspólnoty.

Rysunek 4. Zmiana poziomu krajowej pomocy dla rolnictwa w wybranych państwach UE (2005 r. = 100)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych KE.

Należy jednakże również pamiętać, iż wysokość środków uzyskiwanych z WPR zależy również od zdolności absorpcji środków przeznaczonych na rozwój obszarów wiejskich. W związku z tym w zależności od tempa wykorzystania środków II filaru WPR różna jest roczna wysokość środków uzyskiwanych łącznie przez dane państwo członkowskie. W związku z tym bardziej stabilnym punktem odniesienia, przynajmniej dla państw UE-15, jest porównanie skali pomocy krajowej ze środkami uzyskiwanymi z I filaru WPR.

Tabela 18. Stosunek pomocy krajowej dla rolnictwa do wsparcia ze środków WPR w latach 2007-2010 (w proc.)

Państwo	Pomoc krajowa/WPR*				Pomoc krajowa/I filar*			
	2007	2008	2009	2010	2007	2008	2009	2010
Austria	15,5	13,3	12,3	11,6	22,8	21,6	21,4	20,9
Belgia	12,8	13,7	15,2	13,6	13,7	14,9	16,4	15,0
Bułgaria	98130,0	49,3	45,3	6,9	98130,0	115,9	70,8	13,4
Cypr	84,4	79,4	196,6	43,9	119,3	108,9	278,6	60,2
Czechy	40,9	36,3	24,5	19,5	63,9	55,4	41,0	33,7
Dania	11,0	9,1	10,4	8,5	11,0	10,0	11,0	9,0
Estonia	40,7	31,3	19,7	17,3	67,2	68,0	54,0	41,4
Finlandia	155,4	153,5	160,8	135,2	243,5	221,9	214,3	201,3
Francja	21,8	22,3	22,6	23,7	22,6	24,5	24,6	26,0
Grecja	11,1	7,7	8,2	1,2	12,2	8,8	8,7	1,4
Hiszpania	12,5	10,8	9,4	7,5	12,5	12,6	10,4	8,5
Holandia	59,9	69,4	67,6	80,8	62,7	71,0	69,8	86,6
Irlandia	22,9	68,6	43,6	41,2	29,4	87,3	54,3	53,2
Litwa	45,6	38,3	18,2	14,8	78,6	51,7	38,9	28,1
Luksemburg	55,2	40,2	41,1	39,2	76,9	53,8	56,1	56,5
Łotwa	121,3	5,0	17,0	9,3	121,3	14,9	39,0	24,4
Malta	35,6	21,7	39,7	9,5	35,6	23,5	41,3	11,2
Niemcy	13,8	17,8	12,9	10,4	15,8	20,3	15,0	12,4
Polska	25,7	31,0	23,1	19,0	45,4	49,0	36,8	32,3
Portugalia	1,7	1,9	1,7	0,7	2,3	3,0	2,2	1,2
Rumunia	15848,8	52,6	53,5	6,4	15848,8	115,0	104,4	13,7
Słowacja	14,5	19,3	13,6	8,5	20,9	38,8	31,4	20,3
Słowenia	55,5	51,7	34,4	31,7	161,0	123,1	79,3	70,8
Szwecja	16,3	11,0	13,0	5,0	22,5	13,8	14,9	7,0
Węgry	120,7	90,7	31,9	20,4	189,0	117,0	52,8	30,2
Wielka Brytania	14,3	12,3	12,8	10,4	14,9	14,1	14,1	12,1
Włochy	18,7	15,8	14,1	14,7	20,4	18,1	15,2	16,7
UE-27	25,2	23,6	21,1	17,5	28,8	28,7	25,1	21,9
UE-25	22,5	22,7	20,2	22,0	25,7	27,0	23,7	27,2
UE-15	20,0	20,9	19,3	17,8	22,2	24,2	21,7	21,0

Źródło: B. Wieliczko (2012), Wpływ kryzysu gospodarczego na wysokość krajowej pomocy publicznej dla rolnictwa w państwach UE. Artykuł przygotowany na konferencję „Gospodarka żywnościowa jako sektor gospodarki narodowej” zorganizowaną przez SGGW, 6 grudnia 2012 r., tabela 2.

W kontekście zmian poziomu wsparcia sektora rolnego w UE należy również zwrócić uwagę na zmianę poziomu dochodów uzyskiwanych przez rolników oraz zmianę udziału płatności bezpośrednich w tych dochodach (tabela 19). W analizowanym okresie dochody rolnicze ulegały znaczącym zmianom. Jednocześnie udział płatności bezpośrednich był dość stabilny w państwach

UE-15, zaś w nowych krajach członkowskich gwałtownie rósł w związku ze stopniowym wprowadzaniem tego instrumentu wsparcia.

Tabela 19. Przeciętna roczna zmiana wskaźnika „roczny dochód z czynników produkcji w rolnictwie” wybranych państw UE w latach 2002-2010 (ceny stałe, wartość z 2005 r. = 100) (1) oraz „udział płatności bezpośrednich w dochodzie z czynników produkcji” w latach 2002-2010 (2)

Państwo	1			2			
	2002-2006	2005-2010	2002-2010	2002-2006	2005-2010	2002-2010	2005-2010 (2002-10 = 100)
EU-15							
Austria	3,0	-0,4	1,5	71,1	65,4	67,4	92,0
Dania	4,3	-11,0	-4,9	51,0	64,9	59,4	127,3
Finlandia	1,6	4,4	3,5	113,2	110,8	110,5	97,9
Francja	-4,7	0	-2,2	44,1	44,9	44,3	101,8
Grecja	8,5	2,4	5,3	32,7	39,4	36,6	120,5
Hiszpania	-3,4	-3,2	-3,0	26,8	29,4	28,1	109,7
Holandia	3,2	0	0,1	13,6	15,5	14,3	114,0
Niemcy	4,6	-3,5	-4,2	52,7	49,7	50,6	94,3
Portugalia	1,6	1,5	0,1	38,5	44	41,5	114,3
Szwecja	4,2	1	3,5	73,6	69,6	71,6	94,6
Wielka Brytania	0,1	5,4	3,4	50,3	47,0	47,6	93,4
Włochy	-0,1	0,0	-0,4	23,4	27,4	25,7	117,1
EU-12							
Bułgaria	1,8	10,1	7,2	4,4	21,4	15,8	486,4
Czechy	13,3	1,7	7,2	49,0	71,8	63,0	146,5
Litwa	16,0	4,1	10,1	40,4	51,1	45,8	126,5
Łotwa	24,0	0,0	10,0	46,8	61,9	55,8	132,3
Polska	16,5	6,4	10,1	30,1	42,9	38,0	142,5
Rumunia	3,4	-1,1	-4,4	8,6	14,4	11,8	167,4
Słowacja	8,3	1,5	4,6	53,5	76,0	69,3	142,1
Węgry	14,9	3,9	8,7	40,7	51,6	46,2	126,8

Źródło: Z. Florjańczyk, W. Rembisz (2012), *Efektywność i produktywność polskiego rolnictwa w porównaniu do rolnictwa państw UE w latach 2002-2010*, „Problemy rolnictwa światowego”, Zeszyty Naukowe Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, Tom 12 (XXVII) 2012, Zeszyt 1, Wydawnictwo SGGW, Warszawa, s. 53-62.

Jak już wspomniano analiza krajowej pomocy publicznej dla rolnictwa udzielanej w państwach UE wymaga nie tylko oceny skali zmian, ale także struktury wsparcia i charakteru stosowanych instrumentów pomocowych.

W dalszej części rozdziału przedstawiono dane dotyczące każdego z państw członkowskich. Wbrew zapowiedziom KE nie opublikowała jeszcze danych dotyczących 2011 roku, dlatego ostatnim analizowanym rokiem jest 2010. Dla zapewnienia przejrzystości rozdziału państwa członkowskie Wspólnoty omawiane są w porządku alfabetycznym.

Nazwy instrumentów odpowiadają klasyfikacji stosowanej przez KE. W wielu przypadkach występują instrumenty o tej samej nazwie, których wyodrębnienie wynika z faktu, iż zostały one wprowadzone w oparciu o inne regulacje prawne. Nie ma to jednak wpływu na ich charakter w związku z tym dla uproszczenia zostały one połączone w niniejszym badaniu w jeden instrument, co każdorazowo zostało zaznaczone w odpowiednich tabelach.

W Austrii w latach 2002-2010²⁰ stosowano 21 różnych kategorii wsparcia rolnictwa ze środków publicznych, które wyróżnia KE (tabela 20). W 2010 r. stosowano więcej mechanizmów pomocowych niż w 2002 roku, jednakże łączna kwota wydatków na tę pomoc była o ponad 1/4 niższa. W 2002 r. najważniejszym instrumentem wsparcia, biorąc pod uwagę poziom wydatkowanych środków, były środki wydatkowane w związku z chorobami zwierząt, co należy uznać w znacznej mierze za wydatki o charakterze losowym wymuszone wystąpieniem zjawisk przyrodniczych, których wystąpienie i skala nie dają się przewidzieć. W 2010 r. wydatki na ten cel wyniosły jedynie 2,9% wydatków na krajową pomoc dla rolnictwa, co świadczy o tym, iż w 2010 r. potrzeba wsparcia rolników w odniesieniu do chorób zwierząt była znacznie mniejsza. W 2002 r. ważnym elementem wsparcia sektora rolnego było wsparcie techniczne rolnictwa, pomoc przeznaczona na inwestycje w gospodarstwach rolnych oraz na składki ubezpieczeniowe płacone przez rolników w związku z prowadzoną przez nich działalnością rolniczą. W 2010 r. spadek wydatków na wsparcie związane z chorobami zwierząt umożliwił zwiększenie pomocy dotyczącej składek ubezpieczeniowych. Wzrost ten dotyczył nie tylko udziału we wsparciu, ale także samej wysokości przeznaczonych na ten cel środków. Podobna sytuacja miała miejsce w przypadku inwestycji w gospodarstwach rolnych, choć tutaj absolutna wysokość wsparcia nie były wysoka.

W Belgii w badanym okresie funkcjonowało aż 25 różnych kategorii wsparcia krajowego przeznaczonego dla rolnictwa (tabela 21). Poziom wsparcia spadł o około 30%. W 2002 r. udział wydatków na instrumenty związane z występowaniem niekorzystnych zjawisk i wydarzeń przyrodniczych (w tym chorób roślin i zwierząt) w łącznych wydatkach na krajową pomoc dla rolnictwa wynosił jedynie kilka punktów procentowych. Natomiast w 2010 r. był ponad dwukrotnie wyższy, co wynikało z ponad dwukrotnego wzrostu udziału wydatków na choroby zwierząt w krajowej pomocy publicznej. Również sama wartość bezwzględna wsparcia wzrosła ponad dwukrotnie. Wyraźnie wzrosły również

²⁰ W przypadku wszystkich państw UE-15 badany okres obejmuje lata 2002-2010. W państwach, które przyjęto do Wspólnoty w 2004 roku jest on krótszy i dotyczy lat 2004-2010. Natomiast w przypadku Bułgarii i Rumunii ogranicza się jedynie do lat 2007-2010.

wydatki na wsparcie techniczne. Natomiast drastycznie, bo ponad trzykrotnie, spadły wydatki na badania i rozwój, co przełożyło się na ponad dwukrotny spadek udziału tego działania w strukturze wsparcia. W przypadku pozostałych kategorii wsparcia nie odnotowano tak znacznych zmian.

W przypadku Bułgarii nastąpił ogromny spadek pomocy krajowej dla rolnictwa, co było bezpośrednio związane z akcesją do UE i stopniowym wprowadzeniem wspólnotowych rozwiązań dotyczących krajowej pomocy dla sektora rolnego (tabela 22). Jednocześnie należy zaznaczyć, iż już na początku badanego okresu liczba stosowanych kategorii wsparcia nie była duża w porównaniu do wielu państw znacznie dłużej będących członkami Wspólnoty. W porównaniu do 2007 r. krajowe wydatki na pomoc dla rolnictwa w Bułgarii w 2010 r. stanowiły jedynie niespełna 20%. Jednocześnie ponad 3/4 wydatkowanych w 2007 roku środków zakwalifikowano do kategorii „inne”, czyli do grupy instrumentów, które nie stanowią typowych form wsparcia w UE. W 2010 r., w znacznie zmniejszonych wydatkach na wsparcie, kategoria ta stanowiła jedynie ponad 16% pomocy. Natomiast w 2010 r. istotnym elementem pomocy krajowej dla rolnictwa było wsparcie z tytułu poważnych zakłóceń gospodarczych, co było bezpośrednio związane z kryzysem gospodarczym. Wsparcie w ramach tej kategorii stanowiło aż ponad 30% łącznej pomocy krajowej. Kluczowym instrumentem pomocy dla rolnictwa stało się wspieranie inwestycji w gospodarstwach rolnych. W 2007 r. ich udział w wydatkach na pomoc krajową przekraczał jedynie 9%, zaś trzy lata później sięgał ponad 47%.

Natomiast na Cyprze poziom krajowej pomocy dla rolnictwa ulegał bardzo dużym wahaniam w badanym okresie (tabela 23). Ostatecznie w 2010 r. stanowił jedynie 43% kwoty z 2004 roku. Ważnym zmianom uległo również instrumentarium wsparcia. Wprowadzono wiele nowych instrumentów, co oznaczało obniżenie znaczenia wielu wcześniej stosowanych mechanizmów pomocowych. Nadal najważniejszą kategorią są instrumenty z grupy „inne”, na które przeznaczonych jest 45% środków. Ważnym elementem wsparcia stały się składki ubezpieczeniowe, na które przeznaczonych było prawie 13% środków w 2010 r. Również pomoc dla sektora zwierzęcego istotnie wzrosła.

W Czechach poziom wsparcia krajowego przeznaczonego dla rolnictwa zmniejszył się o ok. 20% w latach 2004-2010 (tabela 24). W całym analizowanym okresie wiodącym instrumentem były zwolnienia podatkowe. Ich udział w pomocy wzrósł z 24% do 42%, co przekłada się również na wzrost wysokości środków przeznaczonych na ten cel. Natomiast znacząco zmniejszyło się wsparcie inwestycji w gospodarstwach. Zarówno jego udział w łącznej pomocy, jak i kwota przeznaczonych środków. Udział tego instrumentu we wsparciu spadł z 32% do 10%, a kwota środków zmalała niemal czterokrotnie. W 2009 r. wprowadzono również nowy instrument, który w obecnej strukturze zajmuje znaczące miejsce, gdyż przeznaczono na niego ponad 9% wsparcia. Działaniem tym jest dofinansowanie składek ubezpieczeniowych związanych z działalnością rolniczą.

Tabela 20. Wydatki na krajowe instrumenty pomocy publicznej na rzecz rolnictwa w Austrii w latach 2002-2010 oraz ich zmiana w 2010 r. w stosunku do lat poprzednich

	Wydatki (w mln euro)										Zmiana (w proc.)		
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2010/2002	2010/2007	2010/2008	
Niekorzystne warunki pogodowe	6,23	3,25	20,88			2,14					0,0	0,0	0,0
Choroby zwierząt*	42,69	25,19	8,38	3,99	3,34	3,06	3,45	3,13	4,53	10,6	148,0	131,3	131,3
Dobrostan zwierząt						0,11	0,03					0,0	0,0
Zachowanie tradycyjnych krajobrazów		0,01	0,01	0,01	0,01	0,01	0,05	0,06	0,06		600,0	120,0	120,0
Produkty wysokiej jakości	14,84	15,73	14,9	12,14	11,74	11,23	11,03	11,53	9,92	66,8	88,3	89,9	89,9
Ochrona środowiska	20,88	24,19	31	22,31	20,59	18,42	18,85	19,07	18,74	89,8	101,7	99,4	99,4
Leśnictwo					0,39	2,45	1,32	1,87	0,96			39,2	72,7
Składki ubezpieczeniowe*	25,89	25,79	26,71	26,34	25,87	24,92	25,98	32,48	39,77	153,6	159,6	153,1	153,1
Inwestycje w gospodarstwa*	29,04	13,16	8,46	7,88	6,21	21,88	25,11	25,49	29,96	103,2	136,9	119,3	119,3
Inwestycje w przetwórstwo i marketing	8,37	13,89	17,49	15,61	19,06	21,02	13,12	4,61	4,34	51,9	20,6	33,1	33,1
Reparacja	5,68	4,99	4,38	4,13	4,71	5,98	3,64	4,5		0,0	0,0	0,0	0,0
Sektor zwierzęcy*	19,5	17,87	16,12	14,28	16,02	14,57	12,69	14,51	10,57	54,2	72,5	83,3	83,3
Katastrofy naturalne	0,11	0,14	0,14	0,32	3,31	0,59	0,05	3,79	2,05	1863,6	347,5	4100,0	4100,0
Inne	1,8	2,28	1,43	1,54	9,58	10,42	11,89	11,08	8,47	470,6	81,3	71,2	71,2
Choroby roślin		0,09		0,02		0,3	0,18	0,07	0,09		30,0	50,0	50,0
Produkcja artykułów rolnych wysokiej jakości									1,43				
Inwestycje (art4 70/2001)			1	1,72	5,53	1,36	1,54				0,0	0,0	0,0
Poważne zakłócenia gospodarcze									0,93				
B&R	0,68	0,49	0,52	0,44	0,36	0,3	0,4	0,11	0,05	7,4	16,7	12,5	12,5
Ułatwienie startu młodym rolnikom								0,67	0,73				
Wsparcie techniczne*	33,7	36,19	34,75	31,84	32,33	31,44	31,21	27,18	22,76	3,9	4,1	3114,4	3114,4
SUMA	209,41	183,26	186,17	142,57	159,05	170,20	160,54	160,15	155,36	74,2	91,3	96,8	96,8

*Połączono kilka różnych instrumentów o tej samej nazwie funkcjonujących w ramach odrębnych regulacji lub programów wsparcia.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych KE.

Tabela 21. Wydatki na krajowe instrumenty pomocy publicznej na rzecz rolnictwa w Belgii w latach 2002-2010 oraz ich zmiana w 2010 r. w stosunku do lat poprzednich

Instrument	Wydatki (w mln euro)										Zmiana (w proc.)		
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2010/2002	2010/2007	2010/2008	
Niekorzystne zjawiska klimatyczne							2,16	14,67				0	
Niekorzystne warunki pogodowe	0,01	1,19	6,94	2,31	0,11	0,02	0,04	0,03	0,02	200,0	100,0	50,0	
Reklama	2,91	2,41	2,47	2,19	2,99	1,61	3,56	3,82	2,21	75,9	137,3	62,1	
Zobowiązania rolno-środowiskowe						2,82	0,06	0,44	1,05		37,2	1750,0	
Choroby zwierząt	11,48	15,96	44,48	31,18	30,33	25,96	32,13	26,86	24,07	209,7	92,7	74,9	
Zmniejszanie potencjału produkcyjnego	9,33	35,3	4,87							0,0			
Renty strukturalne						3,57	3,36	2,96	2,43		68,1	72,3	
Produkty wysokiej jakości	1,02	3,48	2,9	1,37	0,61	2,41	0,98	1,03	1,16	113,7	48,1	118,4	
Ochrona środowiska	0,16	0,11	0,08	0,12	0,13	0,08	0,07	0,06	0,07	43,8	87,5	100,0	
Upośledzenia w określonych obszarach	10,19	10,08	9,3	8,83	8,7	7,96	0,03			0,0	0,0	0,0	
Inwestycje w gospodarstwach*	16,51	15,95	15,65	11,93	13,08	12,47	18,77	14,7	9,45	16,51	15,95	15,65	
Inwestycje w przetwórstwo i marketing	23,12	9,2	9,71	0,05	0,11	0,02		0,27		0,0	0,0		

cd 1. Tabela 21. Wydatki na krajowe instrumenty pomocy publicznej na rzecz rolnictwa w Belgii w latach 2002-2010 oraz ich zmiana w 2010 r. w stosunku do lat poprzednich

Instrument	Wydatki (w mln euro)										Zmiana (w proc.)		
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2010/2002	2010/2007	2010/2008	
Reparcelacja	4,25	3,6	1,46	1,37	1,36	1,29	1,37	1,03	1,12	26,4	86,8	81,8	
Sektor zwierzęcy*	19,33	18,72	19,41	17,94	18,43	18,21	17,56	19,11	25,74	133,2	141,3	146,6	
Inne	0,11	0,2	0,16	0,13	0,11	0,11	0,13	0,15	0,27	245,5	245,5	207,7	
Choroby roślin	0,01	0,01	4,86	0,37	0,09	0,09	0,08	0,11	0,22	2200,0	244,4	275,0	
Grupy producentów					0,02								
Produkcja artykułów rolnych wysokiej jakości						0,06	0,43				0,0	0,0	
Przenoszenie budynków gospodarskich									0,43				
Poważne zakłócenia gospodarcze									0,47				
B&R	33,15	37,61	25,76	30,57	24,52	9,33	8,99	10,11	9,67	29,2	103,6	107,6	
Restrukturyzacja firm w trudnej sytuacji		0,05	0,02	0,04	0,03								
Ułatwianie startu młodym rolnikom	0,39	8,45	5,28	6,26	6,16	4,56	5,46	5,24	1,49	382,1	32,7	27,3	
Zakładanie grup producentów	0,43	1,15	0,97	0,66	0,54	0,6	0,08	0,03	0,02	4,7	3,3	25,0	
Wsparcie techniczne*	13,68	9,3	9,52	16,14	12,68	14,19	15,91	16,96	21,98	160,7	154,9	138,2	
SUMA	146,08	172,77	163,84	131,46	120,00	105,36	111,17	117,58	101,87	69,7	96,7	91,6	

*Połączono kilka różnych instrumentów o tej samej nazwie funkcjonujących w ramach odrębnych regulacji lub programów wsparcia.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych KE.

Tabela 22. Wydatki na krajowe instrumenty pomocy publicznej na rzecz rolnictwa w Bułgarii w latach 2007-2010 oraz ich zmiana w 2010 r. w stosunku do lat poprzednich

Instrument	Wydatki (w mln euro)					Zmiana (w proc.)	
	2007	2008	2009	2010	2010/2007	2010/2008	
Niekorzystne warunki pogodowe	4,76	12,69		0,6	12,6	4,7	
Produkty wysokiej jakości	0,13	0,1	0,08		0,0	0,0	
Zatrudnienie	5,67	5,24	3,7		0,0	0,0	
Leśnictwo	0,13	0,14			0,0	0,0	
Składki ubezpieczeniowe				0,27			
Inwestycje w gospodarstwa	18,55	11,57	6,22	18,6	100,3	160,8	
Inwestycje w przetwórstwo i marketing	4,37	2,71	0,11	0,06	1,4	2,2	
Sektor zwierzęcy*	10,93	12,53	13,06	1,18	10,8	9,4	
Katastrofy naturalne	0,01				0		
Inne	151,7	161,66	136,71	6,28	4,1	3,9	
Produkcja artykułów rolnych wysokiej jakości				0,37			
Poważne zakłócenia gospodarcze				11,78			
Zakładanie grup producentów	0,01				0,0		
SUMA	196,26	206,64	159,88	39,14	19,9	18,9	

*Połączono kilka różnych instrumentów o tej samej nazwie funkcjonujących w ramach odrębnych regulacji lub programów wsparcia.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych KE.

Tabela 23. Wydatki na krajowe instrumenty pomocy publicznej na rzecz rolnictwa na Cyprze w latach 2004-2010 oraz ich zmiana w 2010 r. w stosunku do lat poprzednich

Instrument	Wydatki (w mln euro)							Zmiana (w proc.)		
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2010/2004	2010/2007	2010/2008
Niekorzystne zjawiska klimatyczne					1,69					0,0
Niekorzystne warunki pogodowe					2,38	61,92	0,36			15,1
Reklama		1,22	1,76		0,05	0,06	0,06			120,0
Zobowiązania rolno-środowiskowe				2,05	0,87	0,77	2,24		109,3	257,5
Choroby zwierząt				1,02	2,37	0,38	0,26		25,5	11,0
Zmniejszanie potencjału produkcyjnego	4,19	1,86	0,75	0,52	0,14		0,89	21,2	171,2	635,7
Produkty wysokiej jakości				0,98					0,0	
Ochrona środowiska				0,52	8,2	0,19	0,3		57,7	3,7
Leśnictwo				8,92					0,0	
Składki ubezpieczeniowe*	5,13	3,22	4,03	3,49	5,39	3,38	3,41	66,5	97,7	63,3
Inwestycje w gospodarstwach*	6,34	3,26	2,71	8,77	3,43	0,6	0,59	9,3	6,7	17,2
Inwestycje w przetwórstwo i marketing	0,44	0,01	0,43	1,14				0,0	0,0	
Reparcelacja					1	1,23	1,3			130,0
Sektor zwierzęcy*	1,07	0	0	2,69	3,19	2,73	2,85	266,4	105,9	89,3
Katastrofy naturalne	12,9	5,11		0,33	0,46	35,1	1,54	11,9	466,7	334,8
Inne	29,35	7,8	1,59	2,21	0,65	1,42	11,78	40,1	533,0	1812,3
Choroby roślin*	1,56	1,49	0,08	0,1	0,13	0,14	0,16	10,3	160,0	123,1
Przenoszenie budynków gospodarskich					0,1	0,16	0,35			350,0
Ratowanie firm w trudnej sytuacji							0,32			
Zakładanie grup producentów					0,55					0,0
Wsparcie techniczne	0,95	0,33	0,44	0,06	0,01			0,0	0,0	0,0
SUMA	61,93	24,3	11,79	32,8	30,61	108,08	26,41	42,6	80,5	86,3

*Połączono kilka różnych instrumentów o tej samej nazwie funkcjonujących w ramach odrębnych regulacji lub programów wsparcia.
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych KE.

Tabela 24. Wydatki na krajowe instrumenty pomocy publicznej na rzecz rolnictwa w Czechach w latach 2004-2010 oraz ich zmiana w 2010 r. w stosunku do lat poprzednich

Instrument	Wydatki (w mln euro)										Zmiana (w proc.)		
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2010/2004	2010/2007	2010/2008			
Konsultacja		0,36	0,57		0,02					0			
Niekorzystne zjawiska klimatyczne				0,43									
Niekorzystne warunki pogodowe						0,17	0,26						
Zobowiązania rolno-środowiskowe							0,15						
Choroby zwierząt	13,73	16,14	13,76	11,9	9,96	8,98	10,26	74,7	86,2	103,0			
Zachowanie tradycyjnych krajobrazów					0,04	0,08	0,09			225,0			
Produkty wysokiej jakości	0,34	6,69	13,29	5,63	4,84	4,43	3,52	1035,3	62,5	72,7			
Ochrona środowiska	1,85	0,8	1,04	3,33	3,43	3,22	1,17	63,2	35,1	34,1			
Zatrudnienie	3,28	2,99	2,95					0,0					
Leśnictwo	29,78	25,29	25,69	22,94	27,54	23,83	20,48	68,8	89,3	74,4			
Składki ubezpieczeniowe						17,4	18,79						
Inwestycje w gospodarstwach*	80,5	42,53	57,85	47,13	37,84	25,56	21,17	26,3	44,9	55,9			
Inwestycje w przetwórstwo i marketing			19,15	11,47	8,42	5,22	6,58		57,4	78,1			
Sektor zwierzęcy*	18,77	19,53	19,5	18,07	16,36	16,04	16,38	87,3	90,6	100,1			
Katastrofy naturalne			4,04	0,16			1,26		787,5				
Inne	15,05	13,57	15,26	19,77	27,03	14,15	14,1	93,7	71,3	52,2			
Choroby roślin	18,62	18,64	17,43	8,21	4,71	2,6	1,87	10,0	22,8	39,7			
Grupy producentów					0,01	0,01				0,0			
Ratowanie firm w trudnej sytuacji	0,91							0,0					
B&R	3,7	3,24	4,02	5,53	12,8	13,43	12,54	338,9	226,8	98,0			
Zwolnienia podatkowe	59,67	63,97	62,3	61,4	60,82	60,95	66,15	110,9	107,7	108,8			
Wsparcie techniczne*	2,94	3,14	3,41	8,55	8,9	10,1	10,03	341,2	117,3	112,7			
SUMA	249,14	216,89	260,26	224,52	222,72	206,17	204,8	82,2	91,2	92,0			

*Połączono kilka różnych instrumentów o tej samej nazwie funkcjonujących w ramach odrębnych regulacji lub programów wsparcia.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych KE.

W Danii stosowanych jest niewiele kategorii pomocy krajowej. W 2002 roku stosowano jedynie trzy kategorie instrumentów, a w 2010 r. siedem (tabela 25). Wzrostowi liczby mechanizmów pomocowych nie towarzyszył wzrost wsparcia. Łączna kwota pomocy w okresie 2002-2010 spadła niespełna dwukrotnie ze 161 do 91 mln euro. W 2002 r. ponad 90% pomocy krajowej na rolnictwo było przeznaczone na wsparcie techniczne. Udział tego instrumentu wraz z wprowadzeniem nowych kategorii wsparcia zmniejszył się do niespełna 30% w 2010 roku. Obecnie kluczowe znaczenie ma wsparcie na rzecz badań i rozwoju, którego udział w łącznych wydatkach na krajowe wsparcie rolnictwa sięga 40%.

Podobnie jak w Danii, w Estonii pomoc krajowa dla rolnictwa obejmuje niewielką grupę instrumentów (tabela 26). W 2004 r. wydatkowano środki na jedynie pięć kategorii wsparcia, a w 2010 roku na sześć. Łączna kwota pomocy krajowej zmniejszyła się w badanym okresie o niemal 1/4. W całym badanym okresie największe znaczenie miały zwolnienia podatkowe, których udział w łącznym wsparciu stanowi niespełna 90%. W 2004 roku najważniejszym instrumentem poza zwolnieniami podatkowymi było wsparcie związane z katastrofami naturalnymi, na które przeznaczono ponad 5% wydatkowanych wtedy środków pomocowych. W 2010 roku ważną część wsparcia stanowiła pomoc dla rolników zajmujących się produkcją zwierzęcą. Wsparcie dotyczyło zarówno kwestii związanych z chorobami zwierząt, jak i samym rozwojem tego typu działalności rolniczej.

Jak już wspomniano Finlandia w największym stopniu wspiera swoje rolnictwo w ramach pomocy krajowej. Wsparcie to zostało zmniejszone ponad dwukrotnie w okresie 2002-2010 (tabela 27). Jednakże zmiana ta nie była bezpośrednio związana z obecnym kryzysem gospodarczym. Nie była również wprowadzana stopniowo. Gwałtowny spadek wysokości wsparcia rolnictwa nastąpił w 2003 roku, kiedy to łączne wydatki na pomoc krajową dla rolnictwa spadły przeszło dwukrotnie. W kolejnych latach spadek nie był już tak drastyczny. W analizowanym okresie zasadniczym zmianom uległa struktura wsparcia. W 2002 roku największa część pomocy była przekazywana poprzez instrumenty kwalifikujące się do kategorii „inne”. Wsparcie to stanowiło blisko 63% wydatkowanych środków. Natomiast w 2010 r. udział tej grupy wynosił jedynie niespełna 1% kwoty wsparcia. Ponad dwukrotnie wzrosło znaczenie wsparcia w ramach kategorii „sektor zwierzęcy”, co oznacza, iż spadek kwoty wsparcia na ten instrument sięgnął niespełna 20%. Wzrosło również znaczenie wsparcia technicznego z 6 do 18%, a dzięki temu wartość pomocy wzrosła w tym okresie.

Tabela 25. Wydatki na krajowe instrumenty pomocy publicznej na rzecz rolnictwa w Danii w latach 2002-2010 oraz ich zmiana w 2010 r. w stosunku do lat poprzednich

Instrument	Wydatki (w mln euro)										Zmiana (w proc.)		
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2010/2002	2010/2007	2010/2008	
Reklama								18,48	9,39				
Choroby zwierząt*	13,61	5,99	3,49	7,46	2,48	2,79	1,52	15,1	10,36	76,1	371,3	681,6	
Ochrona środowiska	0,57	0,56	0,62	4,65	5,62	5,45	5,43	6,31	5,24	919,3	96,1	96,5	
Leśnictwo				0,01	0,04	0,06	0,04	0,05	2,26		3766,7	5650,0	
Inwestycje w gospodarstwa							0,7					0,0	
B&R		1,13	1,07	1,01	0,98	0,92		36,38	37		4021,7		
Wsparcie techniczne*	146,83	130,7	116,76	120,95	116,4	110,39	98,2	37,74	26,44	18,0	24,0	26,9	
SUMA	161,01	138,38	121,94	134,08	125,52	119,61	105,89	114,06	90,69	56,3	75,8	85,6	

*Połączono kilka różnych instrumentów o tej samej nazwie funkcjonujących w ramach odrębnych regulacji lub programów wsparcia.
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych KE.

Tabela 26. Wydatki na krajowe instrumenty pomocy publicznej na rzecz rolnictwa w Estonii w latach 2004-2010 oraz ich zmiana w 2010 r. w stosunku do lat poprzednich

Instrument	Wydatki (w mln euro)										Zmiana (w proc.)		
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2010/2004	2010/2007	2010/2008			
Choroby zwierząt*	0,00	0,00	0,00	1,20	1,04	0,83	0,73		60,8	70,2			
Produkty wysokiej jakości	1,27	1,8	2,84	2,76				0,0	0,0				
Ochrona środowiska				0,25					0,0				
Składki ubezpieczeniowe					0,01	0,01	0,02			200,0			
Inwestycje w gospodarstwach*	0	1,08	1,08	0	0	0	0,02						
Sektor zwierzęcy*	1,32	1,25	1,15	1,53	1,43	1,43	1,53	115,9	100,0	107,0			
Katastrofy naturalne	1,86		2,04					0,0					
Zakładanie grup producentów		0,58	0,55										
Zwolnienia podatkowe	31,58	23,46	19,81	19,82	25,27	26,63	24,54	77,7	123,8	97,1			
Wsparcie techniczne*	0,07	0,16	0,16	0,25	0,61	0,66	0,75	1071,4	300,0	123,0			
SUMA	36,1	28,33	27,63	25,81	28,36	29,56	27,59	76,4	106,9	97,3			

*Połączono kilka różnych instrumentów o tej samej nazwie funkcjonujących w ramach odrębnych regulacji lub programów wsparcia.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych KE.

Tabela 27. Wydatki na krajowe instrumenty pomocy publicznej na rzecz rolnictwa w Finlandii w latach 2002-2010 oraz ich zmiana w 2010 r. w stosunku do lat poprzednich

Instrument	Wydatki (w mln euro)										Zmiana (w proc.)		
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2010/2002	2010/2007	2010/2008	
Niekorzystne zjawiska klimatyczne					5,67		2,04	0,55	0,33			16,2	
Niekorzystne warunki pogodowe	2,95	2,09	21,37	2,49			0,01			0,0		0,0	
Reklama	4,88	4,92	4,9	4,88	4,61	3,89	3,51	1,06	0,18	3,7	4,6	5,1	
Zobowiązania robno-środowiskowe	35,33	36,45								0,0			
Choroby zwierząt		3,19		0,82	0,14	0,06	0,05	0,15	0,06		100,0	120,0	
Renty strukturalne	153,92	156,94	154,76	154,46	152,17	148,42	145,87	144,74	132,8	86,3	89,5	91,0	
Leśnictwo	67,43	77,12	74,16	73,56	71,7	67,86	71,62	86,97	87,68	130,0	129,2	122,4	
Uposiedzenia w określonych obszarach				130,9	129,78	126,31	123,85	121,97	119,1		94,3	96,2	
Inwestycje w gospodarstwach*	125,58	121,99	85,91	213,92	226,82	263	142,83	133,66	110,42	87,9	42,0	77,3	
Inwestycje w przetwórstwo i marketing	2,69	2,32	2,85	3,32	3,39	0,76	0,22	0,98	0,03	1,1	3,9	13,6	
Reparacja*	3,13	3,3	4,93	5,01	4,3	4,18	3,22	3	3,2	102,2	76,6	99,4	
Sektor zwierzęcy*	531,66	539,66	626,95	524,69	516,64	441,49	439,29	431,52	431,44	81,1	97,7	98,2	
Katastrofy naturalne	0,11		0,88	0,35						0,0			
Inne	2191,54	188,97	195,65	164,55	121,76	76,18	21,7	16,91	11,67	0,5	15,3	53,8	
Choroby roślin	1,42	2,09	1,03	1,29	1,03	1,24	1,58	2,67	1,68	118,3	135,5	106,3	
Poważne zakłócenia gospodarcze									21,79				
Ułatwianie startu młodym rolnikom*	38,4	31,94	47,79	46,58	43,15	44,51	36,46	30,55	32,62	84,9	73,3	89,5	
Zwolnienia podatkowe				9,57	13,18	13,08	13,82	18,36	18,82		143,9	136,2	
Wsparcia techniczne*	220,35	239,96	245,91	245,88	243,34	235,32	236,28	238,00	232,52	105,5	98,8	98,4	
SUMA	3504,97	1532,93	1553	1796,19	1764,5	1689,3	1385,18	1364,75	1314,76	37,5	77,8	94,9	

*Połączono kilka różnych instrumentów o tej samej nazwie funkcjonujących w ramach odrębnych regulacji lub programów wsparcia.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych KE.

Natomiast Francja należy do nielicznych państw członkowskich UE, w których poziom pomocy krajowej dla rolnictwa wzrósł. W badanym okresie wyniósł on ponad 25% (tabela 28). Francja stosuje bardzo wiele kategorii wsparcia jednakże na większość z nich przeznaczana jest niewielka kwota. Większość z tych działań została wprowadzona w trakcie badanego okresu. Podstawowym instrumentem pomocowym jest wspomaganie inwestycji w gospodarstwach rolnych. Poziom środków przeznaczonych na tę kategorię wsparcia praktycznie się nie zmienił, co oznacza, że ta kategoria wsparcia straciła na znaczeniu we francuskiej pomocy krajowej dla rolnictwa, a jej udział zmniejszył się z 67% do 53%. W 2002 r. ponad 16% pomocy krajowej przeznaczono na choroby zwierząt. Natomiast w 2010 r. stanowiła jedynie 3%, co oznacza, iż zmniejszyła się potrzeba tego rodzaju wsparcia sektora rolnego. Również wsparcie związane z niekorzystnymi warunkami pogodowymi zmalało niemal 40-krotnie.

Jednym z państw o najmniejszej skali i liczbie stosowanych instrumentów pomocy w rolnictwie jest Grecja. W 2002 roku stosowano tylko jeden instrument pomocy krajowej (tabela 29). Było to wsparcie związane z katastrofami naturalnymi, czyli wsparcie ściśle związane z czynnikami losowymi. Ta kategoria wsparcia funkcjonowała w całym badanym okresie, a jej skala środków przeznaczonych na ten cel była związana z wielkością potrzeb. Od 2004 r. realizowane jest również wsparcie związane z wystąpieniem niekorzystnych warunków pogodowych. Jedynym instrumentem niezwiązanym z uwarunkowaniami przyrodniczo-klimatycznymi były renty strukturalne funkcjonujące w latach 2007-2009. Instrument planowany był na 3 lata i nie został ponownie uruchomiony w 2010 roku.

W Hiszpanii stosowanych jest wiele kategorii krajowej pomocy dla sektora rolnego. Wysokość krajowej pomocy dla rolnictwa wzrosła w badanym okresie prawie trzykrotnie (tabela 30). Jednakże od roku 2006, kiedy osiągnęła maksymalną wysokość i była ponad pięciokrotnie większa od swojego poziomu w 2002 r., jej wartość systematycznie maleje. Zasadniczym zmianom uległa także struktura wsparcia. W 2002 r. ponad 23% środków była przeznaczona na inwestycje w przetwórstwo i marketing produktów rolnych. Ta kategoria wsparcia w 2010 r. miała marginalne znaczenie, a jej udział w łącznej kwocie wsparcia wyniósł w 2010 r. 0,3%. Natomiast największe znaczenie ma dofinansowanie składek ubezpieczeniowych. Na ten cel w 2010 r. przeznaczono ponad 59% łącznej kwoty pomocy krajowej dla hiszpańskiego rolnictwa.

Tabela 28. Wydatki na krajowe instrumenty pomocy publicznej na rzecz rolnictwa we Francji w latach 2002-2010 oraz ich zmiana w 2010 r. w stosunku do lat poprzednich

Instrument	Wydatki (w mln euro)										Zmiana (w proc.)		
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2010/2002	2010/2007	2010/2008	
Niekorzystne zjawiska klimatyczne							117,61	90,41	25,48			21,7	
Niekorzystne warunki pogodowe	78,23	479,53	869,74	107,99	137,42	169,18	7,66	1,32	2,09	2,7	1,2	27,3	
Reklama	32,38	32,18	22,79	24,23	33,66	25,7	22	17,35	22,41	69,2	87,2	101,9	
Zobowiązania rolno-środowiskowe						0,74	4,94	9,54	20,03		2706,8	405,5	
Choroby zwierząt*	312,74	295,37	173,03	132,76	86,31	97,01	93,67	112,34	71,73	22,9	73,9	76,6	
Dobrostan zwierząt	0,29	0,72	0,3	0,27	0,18	0,27				0,0	0,0		
Zmniejszanie potencjału produkcyjnego		5,54	6,54	1,91	6,12	5,92	5,04	3,82	1,96		33,1	38,9	
Zachowanie tradycyjnych krajobrazów					0,1	0,07	0,06	0,05	0,03		42,9	50,0	
Renty strukturalne*	12,07	12,79	6,46	4,68	8,57	3,48	0,38	2,82	2,66	22,0	76,4	700,0	
Produkty wysokiej jakości	21,98	29,29	17,59	39,79	44,35	12,34	12,28	5,41	4,71	21,4	38,2	38,4	
Ochrona środowiska	3,91	9,29	8,31	6,31	5,02	8,14	8,16	6,85	5,19	132,7	63,8	63,6	
Innowacje	9,52	17,67	12,04	11,6	11,18	7,39	9,21	2,9		0	0	0	
Składki ubezpieczeniowe*	5,86	7,55	4,66	18,06	14,1	19,32	32,54	11,66	0,06	1,0	0,3	0,2	
Inwestycje w gospodarstwach*	1241,18	1488,92	1657,56	1759,78	1723,19	1263,24	1271,2	1266,95	1246,26	100,4	98,7	98,0	
Inwestycje w przetwórstwo i marketing					0,13	0,19	0,4	7,18	11,35		5973,7	2837,5	
Reparcelacja							0,01	0,02	0,05			500,0	

cd. Tabela 28. Wydatki na krajowe instrumenty pomocy publicznej na rzecz rolnictwa we Francji w latach 2002-2010 oraz ich zmiana w 2010 r. w stosunku do lat poprzednich

Instrument	Wydatki (w mln euro)										Zmiana (w proc.)		
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2010/2007	2010/2007	2010/2008	2010/2008
Sektor zwierzęcy*	2,06	2,3	2,46	2,18	1,9	164,71	154,36	172,81	93,38	4533,0	56,7	60,5	60,5
Katastrofy naturalne		21,95	42,78	1	0,61	0,02		157,45	175,21		876050,0		
Inne	42,48	91,61	88,93	83,99	77,91	37,16	37,05	33,35	27,1	63,8	72,9	73,1	73,1
Najbardziej oddalone regiony	0,59	0,4	2,42	0,53	0,39	36,76	9,92	34,36	13,22	2240,7	36,0	133,3	133,3
Choroby roślin*	3,8	3,16	0,88	0	0	0,34	0	0,78	0,12	3,2	35,3		
Grupy producentów		0,07	0,16		0,42	0,32	0,23	1,42	2,21		690,6	960,9	960,9
Produkcja artykułów rolnych wysokiej jakości													
Produkcja artykułów rolnych wysokiej jakości					0,86	0,61	2,38	2,92	1,66		272,1	69,7	69,7
Investycje (art4 70/2001)								0,15					
Przenoszenie budynków gospodarskich								0,14	0,31				
Przenoszenie budynków gospodarskich								4,92	299,87				
Poważne zakłócenia gospodarcze								2,93	2,22		31,3	139,6	139,6
Ratowanie firm w trudnej sytuacji		0,08	1,29			7,1	1,59						
B&R	4,47	8,11	129,67	118,72	135,69	124,3	122,6	17,46	20,29	453,9	16,3	16,5	16,5
Ułatwianie startu młodym rolnikom*	33,43	47,36	47,88	39,63	54,21	63,46	72,65	86,24	83,83	250,8	132,1	115,4	115,4
Zakładanie grup producentów				0,11	0,53	0,67	0,99	0,53	0,31		46,3	31,3	31,3
Zwolnienia podatkowe							167,9	101,76	134			79,8	79,8
Wsparcie techniczne*	35,28	42,98	45,11	30,97	28,49	25,07	35,44	39,64	52,98	150,2	211,3	149,5	149,5
SUMA	1840,27	2596,87	3140,6	2384,51	2371,34	2073,51	2190,27	2195,48	2320,72	126,1	111,9	106,0	106,0

*Połączono kilka różnych instrumentów o tej samej nazwie funkcjonujących w ramach odrębnych regulacji lub programów wsparcia.
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych KE.

Tabela 29. Wydatki na krajowe instrumenty pomocy publicznej na rzecz rolnictwa w Grecji w latach 2002-2010 oraz ich zmiana w 2010 r. w stosunku do lat poprzednich

Instrument	Wydatki (w mln euro)										Zmiana (w proc.)		
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2010/2002	2010/2007	2010/2008	
Niekorzystne warunki pogodowe			4,29	60,98	141,99	112,73	13,33	12,00	12,02		10,7	90,2	
Renty strukturalne						196,86	161,89	149,43			0,0	0,0	
Inwestycje w przetwórstwo i marketing							25,13					0,0	
Katastrofy naturalne	32,91	199,15	116,6	30,26	3,79	16,34	24,39	65,53	23,82	72,4	145,8	97,7	
SUMA	32,91	199,15	120,89	91,24	145,78	325,93	224,74	226,96	35,84	108,9	11,0	15,9	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych KE.

Tabela 30. Wydatki na krajowe instrumenty pomocy publicznej na rzecz rolnictwa w Hiszpanii w latach 2002-2010 oraz ich zmiana w 2010 r. w stosunku do lat poprzednich

Instrument	Wydatki (w mln euro)										Zmiana (w proc.)		
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2010/2002	2010/2007	2010/2008	
Niekorzystne zjawiska klimatyczne						46,88	56,96	26,03	1,14		2,4	2,0	
Niekorzystne warunki pogodowe	17,56	31,19	32,15	32,88	33,64	53,48	19,04	9,54	8,74	49,8	16,3	45,9	
Reklama	2,34	3,16	5,98	6,77	5,78		0,82	0,85	0,73	31,2		89,0	
Zobowiązania rolno-środowiskowe						0,78	30,72	33,21	14,78		1894,9	48,1	
Choroby zwierząt*	21,68	20,81	19,84	22,81	25,38	41,3	37,9	33,61	41,26	190,3	99,9	108,9	
Dobrostan zwierząt									0,99				
Zmniejszanie potencjału produkcyjnego		0,07	0,09	0,01									
Zachowanie tradycyjnych krajobrazów								0,59					
Renty strukturalne	7,61	9,4	8,72	7,43	7,23	5,7	4,93	4,08	3,56	46,8	62,5	72,2	
Produkty wysokiej jakości	3,74	3,3	4,07	5,27	177,54	13,19	6,75	10,54	6,79	181,6	51,5	100,6	
Ochrona środowiska								0,23	4,42				
Zatrudnienie					0,2	0,53	0,47	0,2	0,26		49,1	55,3	
Leśnictwo	6,21	4,03	7,1	6,14	7,83	5,18	3,9	0,92	1,68	27,1	32,4	43,1	
Składki ubezpieczeniowe*	0	246,54	245,59	281,96	313,69	304,76	350,26	303,59	302,21		99,2	86,3	
Inwestycje w gospodarstwach*	23,1	39,29	51,06	57,84	78,96	39,86	52,18	55,71	43,81	189,7	109,9	84,0	
Inwestycje w przetwórstwo i marketing	41,58	39,74	43,23	49,51	111,37	85,1	41,18	6,17	1,38		1,6	3,4	
Sektor zwierzęcy*	16,63	16,23	17,58	15,85	9,98	8,84	10,67	14,76	13,64	82,0	154,3	127,8	
Katastrofy naturalne	0,25	0,65	0,03	21,26	43,38	12,92	6,14	7,56	0,45	180,0	3,5	7,3	
Inne	0,05	0,01	0,02	1,68	0,36	0,33		13,4		0	0		

cd. Tabela 30. Wydatki na krajowe instrumenty pomocy publicznej na rzecz rolnictwa w Hiszpanii w latach 2002-2010 oraz ich zmiana w 2010 r. w stosunku do lat poprzednich

Instrumenty	Wydatki (w mln euro)										Zmiana (w proc.)		
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2010/2002	2010/2007	2010/2008	
Najbardziej oddalone regiony								4,04					
Choroby roślin*	4,64	4,51	2,21	2,26	18,57	35,44	19,19	13,3	8,05	173,5	22,7	41,9	
Grupy producentów		0,28	1,12	4,31		0,83	3,08	5,29	7,86		947,0	255,2	
Produkcja artykułów rolnych wysokiej jakości					0,17	1,81	10,69		9,23		509,9	86,3	
Inwestycje (art4 70/2001)				2,69	59,58	10,57	11,57	4,68	3,68		34,8	31,8	
Przenoszenie budynków gospodarskich				1,05	2,78	3,08	2,6	3,68			0,0	0,0	
B&R	1,25	1,56	1,88	1,57	1,94	3,77	1,93	5,3	1	80,0	26,5	51,8	
Ułatwianie startu młodym rolnikom						0,86	1,62	0,67	0,89		103,5	54,9	
Zakładanie grup producentów	4,57	5,44	5,36	6,45	8,07	2,45	1,47	3,42	1,97	43,1	80,4	134,0	
Wsparcie techniczne*	23,13	23,67	28,35	19,95	33,69	55,22	62,67	52,62	29,62	128,1	53,6	47,3	
SUMA	174,34	449,88	474,38	547,69	940,14	732,88	736,74	620,43	508,14	291,5	69,3	69,0	

*Połączono kilka różnych instrumentów o tej samej nazwie funkcjonujących w ramach odrębnych regulacji lub programów wsparcia.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych KE.

Holandia również należy do państw o dużej liczbie różnych kategorii wsparcia. W badanym okresie krajowa pomoc spadała o ponad 15% (tabela 31). Jej łączna wysokość sięgnęła w 2002 r. ponad 1 mld euro i systematycznie spadała do 2006 r., kiedy osiągnęła najniższą wartość w badanym okresie. W kolejnych latach wsparcie niemal nieprzerwanie rosło. Najważniejszymi jego elementami są środki na ochronę środowiska oraz na badania i rozwój. Wydatki na te kategorie to 1/5 pomocy w badanych latach. Wsparcie inwestycji w gospodarstwach prawie w całym tym okresie było instrumentem o marginalnym znaczeniu. Jednakże w ostatnim z analizowanych lat jego rola gwałtownie wzrosła, a wydatki na ten cel stanowiły prawie 31% pomocy.

W Irlandii również stosuje się szeroką gamę instrumentów krajowej pomocy dla rolnictwa. Łączna wartość wsparcia zmieniała się w badanym okresie analogicznie jak w Holandii (tabela 32). Z początkowego poziomu 1,3 mld euro w 2002 r., wartość pomocy gwałtownie zmniejszyła się w kolejnych latach. Najniższy poziom osiągnęła w 2005 r., kiedy wyniosła jedynie 0,14 mld euro. W następnych latach zaczęła stopniowo rosnąć, po czym w 2008 r. gwałtownie wzrosła do poziomu 1,1 mld euro, by w kolejnych dwóch latach znowu maleć (tym razem w związku z kryzysem gospodarczym w Irlandii). W analizowanym okresie zmieniała się również struktura wsparcia. W 2002 r. ponad 85% środków przeznaczono na wsparcie techniczne. Obecnie na ten cel przeznaczonych jest niespełna 4% środków pomocowych. Wiodącą kategorią teraz jest wsparcie inwestycji w gospodarstwach rolnych. W 2010 r. na ten cel przeznaczono prawie 48% środków krajowej pomocy dla rolnictwa. Ważnym elementem wsparcia są obecnie środki przeznaczone dla rolników gospodarujących na obszarach o trudnych warunkach dla prowadzenia działalności rolniczej. Na tę kategorię wsparcia w 2010 r. przeznaczono 17% środków pomocowych.

Na Litwie wysokość środków przeznaczonych na pomoc krajową dla sektora rolnego ulegała fluktuacjom w badanym okresie (tabela 33). Najwyższy poziom osiągnęła w 2007 r., kiedy wyniosła niespełna 140 mln euro. Podobnie jak w innych nowych państwach UE, w 2007 r. konieczne było zakończenie funkcjonowania krajowych instrumentów, które na mocy traktatu akcesyjnego czasowo mogły być stosowane²¹. Ostatecznie wsparcie krajowe obniżyło się w badanym okresie o ok. 20%. W całym badanym okresie kluczową kategorią wsparcia były zwolnienia podatkowe. Ich udział we wsparciu w 2004 r. wyniósł 62%, zaś w 2010 r. był jeszcze wyższy i sięgnął blisko 77%. Jedynym instrumentem, którego znaczenie również znacząco wzrosło w tych latach to dofinansowanie składek ubezpieczeniowych, których udział w pomocy wynosi obecnie prawie 6%.

²¹ Należy podkreślić, iż likwidacja danego instrumentu nie musiała się wiązać z całkowitym zaniechaniem stosowania danej kategorii wsparcia. Często wystarczyło wprowadzenie określonych modyfikacji do dotąd funkcjonującego instrumentu wsparcia.

Tabela 31. Wydatki na krajowe instrumenty pomocy publicznej na rzecz rolnictwa w Holandii w latach 2002-2010 oraz ich zmiana w 2010 r. w stosunku do lat poprzednich

Instrument	Wydatki (w mln euro)										Zmiana (w proc.)		
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2010/2002	2010/2007	2010/2008	
Niekorzystne zjawiska klimatyczne							11,43	2,34				0,0	
Niekorzystne warunki pogodowe	0,62	1,31	0,24		4,08	0,07	0,44			0,0	0,0	0,0	
Reklama	40,71	36,54	35,79	33,21	70,08	82,8	75,53	66,81	88,41	217,2	106,8	117,1	
Zobowiązania rolno-środowiskowe						16,91	24,45	17,82	20,64		122,1	84,4	
Choroby zwierząt*	96,73	165,99	29,57	24,05	19,66	30,9	16,77	19,77	48,77	50,4	157,8	290,8	
Zmniejszanie potencjału produkcyjnego	0,97	1,01	1,00							0,0			
Zachowanie tradycyjnych krajobrazów				1,29	1,37	0,04	0,95	0,73	0,83		2075,0	87,37	
Renty strukturalne	4,18	3,39	2,92	2,33	1,94	1,56	1,32	1,09	0,89	21,3	57,1	67,42	
Produkty wysokiej jakości	13,39	13,8	9,32	10,31	5,77	5,24	4,35	3,63	9,23	68,9	176,1	212,18	
Ochrona środowiska	213,79	79,93	158,14	87,68	12,87	58,33	253,19	316,31	180,58	84,5	309,6	71,32	
Zatrudnienie			0,05	0,05	0,02	0,02	0,07	0,32	0,28		1400,0	400,00	
Lesnictwo	43,54	55,92	64,06	76,94			9,2	11,2	12,32	28,3		133,91	
Upośledzenia w określonych obszarach						7,25	6,86	6,26	5,68		78,3	82,80	
Składki ubezpieczeniowe	0,10					0,29				0,0		0,0	
Inwestycje w gospodarstwach*	5,94	7,69	8,62	6,9	4,02	20,24	32,19	36	271,04	4563,0	1339,1	842,0	
Inwestycje w przetwórstwo i marketing	1,53	2,1	1,35	1,4	1,88	0,94	1,54	2,42	1,44	94,1	153,2	93,5	
Reparcelacja*	78,62	79,06	66,73	62,67	65,56	63,57	1,15	19,4	8,35	10,6	13,1	726,1	
Sektor zwierzęcy*	0	0,18	0,22	0,22	0,19	0,18	0,05	0	0		0	0	
Katastrofy naturalne		7,21				0,07	0,01	0,04			0	0	

cd. Tabela 3.1. Wydatki na krajowe instrumenty pomocy publicznej na rzecz rolnictwa w Holandii w latach 2002-2010 oraz ich zmiana w 2010 r. w stosunku do lat poprzednich

Instrument	Wydatki (w mln euro)										Zmiana (w proc.)		
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2010/2002	2010/2007	2010/2008	
Inne	160,42	158,57	167,63	160,52	0,6	180,62	3,33	8,23	4,6	2,9	2,5	138,1	
Choroby roślin	7,3	7,65	7,63	6,71	1,97	4,4	1,76	1,69	2,17	29,7	49,3	123,3	
Produkcja artykułów rolnych wysokiej jakości							0,05	0,53	0,47			940,0	
Inwestycje (art4 70/2001)			0,13	0,11									
Przenoszenie budynków gospodarskich					4,71	13,2	18,2	25,65	26,97		204,3	148,2	
Ratowanie firm w trudnej sytuacji		0,02		0,02									
B&R	222,24	234,42	237,27	240,31	221,28	206,9	229,34	206,71	199,16	89,6	96,3	86,8	
Restrukturyzacja firm w trudnej sytuacji	111,03	70,61	45,17	2,44	3,32	0,65	0,06			0,0	0,0	0,0	
Wsparcie techniczne*	2,31	4,34	0	0,08	0,81	2,41	1,6	5,56	3,26	141,1	135,3	203,8	
SUMA	1003,42	929,74	835,84	717,24	420,13	696,3	694,13	752,51	885,09	88,2	127,1	127,5	

*Połączono kilka różnych instrumentów o tej samej nazwie funkcjonujących w ramach odrębnych regulacji lub programów wsparcia.
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych KE.

Tabela 32. Wydatki na krajowe instrumenty pomocy publicznej na rzecz rolnictwa w Irlandii w latach 2002-2010 oraz ich zmiana w 2010 r. w stosunku do lat poprzednich

Instrument	Wydatki (w mln euro)										Zmiana (w proc.)		
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2010/2002	2010/2007	2010/2008	
Niekorzystne zjawiska klimatyczne									3,96				
Reklama	8,12	6,99	7,4	8,29	7,07	7,53	8,63	9,49	9,31	114,7	123,6	107,9	
Zobowiązania rolno-środowiskowe							290,29					0,0	
Choroby zwierząt*	56	65,72	11,62	6,69	1,77	29,38	39,57	34,89	26,39	47,1	89,8	66,7	
Dobrostan zwierząt							29,68	28,76	31,43			105,9	
Renty strukturalne*	6,23	6,06	13,87	11,59	11,17	16,86	33,62	9,06	8,15	130,8	48,3	24,2	
Produkty wysokiej jakości	2,3	1,41	0,53		0,02					0,0			
Ochrona środowiska	1,85	0,24	0,08	0,18	4,65	0,26	0,35	0,3	0,31	16,8	119,2	88,6	
Lesnictwo	14,67	8,38	8,11	10,61	13,67	14,99	25,8	34,61	44,3	302,0	295,5	171,7	
Upośledzenia w określonych obszarach						118,96	107,59	117,81	121		101,7	112,5	
Inwestycje w gospodarstwach*	38,89	24,03	18,52	23,96	22,85	94,95	439,18	346,33	332,05	853,8	349,7	75,6	
Reparacja*	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,74	0,75	1,27	6,00		810,8	800,0	
Sektor zwierzęcy*	51,37	34,56	20,87	22,50	21,97	22,76	26,06	17,54	9,55	18,6	42,0	36,6	
Katastrofy naturalne			0,1				32,43	46,08	16,05			49,5	
Inne						3,06	3,46	2,1	2,63		85,9	76,0	
Natura 2000					0,11	0,91	1,15	2,19	3,77		414,3	327,8	
Produkcja artykułów rolnych wysokiej jakości								0,55	0,45				
Inwestycje (art4 70/2001)						0,28	0,47	0,76	0,22		78,6	46,8	
B&R							0,12	0,72	0,43			358,3	
Ułatwienie startu młodym rolnikom	15,08	28,1	22,44	32,7	50,9	50,05	69,38	44,94	50,59	180,0	101,1	72,9	
Wsparcie techniczne*	1143,74	26,53	26,55	26	25	27,48	31,45	28,69	25,41	2,2	92,5	80,8	
SUMA	1338,25	202,02	130,09	142,52	159,18	388,21	1139,98	726,09	692	51,7	178,3	60,7	

*Połączono kilka różnych instrumentów o tej samej nazwie funkcjonujących w ramach odrębnych regulacji lub programów wsparcia.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych KE.

Tabela 33. Wydatki na krajowe instrumenty pomocy publicznej na rzecz rolnictwa na Litwie w latach 2004-2010 oraz ich zmiana w 2010 r. w stosunku do lat poprzednich

Instrument	Wydatki (w mln euro)										Zmiana (w proc.)		
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2010/2004	2010/2007	2010/2008			
Niekorzystne warunki pogodowe		0,62	3,46	39,71						0,0			
Choroby zwierząt	0,65							0,0					
Produkty wysokiej jakości	6,48	3,65	3,42	1,71				0,0		0,0			
Ochrona środowiska	0,38	3,65	2,59	5,49				0,0		0,0			
Składki ubezpieczeniowe*	0,78	1,29	2,47	5,16	5,56	6,7	4,7	602,6	91,1	84,5			
Inwestycje w gospodarstwach*	8,14	6,72	8,73	9,64	6,83	5,19	3,58	44,0	37,1	52,4			
Sektor zwierzęcy*	7,91	7,57	7,97	7,74	9,01	6,09	2,69	34,0	34,8	29,9			
Katastrofy naturalne	0,13	0,66	0,52	0,2	2,14			0,0	0,0	0,0			
Inne	7,22	3,67	6	3,44				0,0	0,0	0,0			
Choroby roślin*	0,17	0,4	0,56	0,56	0,51	0,28	0,11	64,7	19,6	21,6			
Produkcja artykułów rolnych wysokiej jakości				0,02	0,15	0,43	0,02		100,0	13,3			
Inwestycje (art. 4 70/2001)				0,23	0,27				0,0	0,0			
Poważne zakłócenia gospodarcze							1,77						
B&R	1,9	2,21	0,97	0,91	1,08	0,56		0,0	0,0	0,0			
Zakładanie grup producentów			0,01	0,06		0,18	0,23		383,3				
Zwolnienia podatkowe	63,31	63,43	46,8	54,1	61,15	63,43	61,2	96,7	113,1	100,1			
Wsparcie techniczne*	4,1	3,39	3,17	3,27	3,17	2	0,99	24,1	30,3	31,2			
SUMA	101,95	98,55	89,14	137,4	95,43	91,56	79,99	78,5	58,2	83,8			

*Połączono kilka różnych instrumentów o tej samej nazwie funkcjonujących w ramach odrębnych regulacji lub programów wsparcia.
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych KE.

W Luksemburgu w okresie 2002-2010 poziom krajowej pomocy dla rolnictwa gwałtownie zmalał i w 2010 r. stanowił jedynie 40% kwoty przeznaczonej na ten cel w 2002 r. (tabela 34). Zmianie uległa również struktura wsparcia. W 2002 r. kluczowym instrumentem pomocowym było wsparcie dotyczące inwestycji w gospodarstwach rolnych. Na ten cel było przeznaczonych ponad 36% wsparcia w 2002 roku. Natomiast w 2010 r. udział tego instrumentu w łącznej kwocie pomocy krajowej dla rolnictwa wyniósł jedynie 3%. W 2010 r. najważniejszą kategorią wsparcia, na które przeznaczono prawie 56% środków stały się instrumenty z grupy „inne”. Jednakże spadek łącznej kwoty wsparcia sprawił, że na tę grupę działań i tak przeznaczona była mniejsza kwota niż w 2002 roku. W 2010 r. wzrosła również rola wsparcia technicznego, a kwota wsparcia się powiększyła.

Na Łotwie wsparcie krajowe dla rolnictwa gwałtownie wzrosło w 2006 roku i sięgnęło aż 142 mln euro (tabela 35). Jednakże kryzys, jaki dotknął ten kraj sprawiła, że w 2008 r. wysokość środków przeznaczonych na pomoc krajową była ponad siedem razy niższa niż rok wcześniej. W kolejnych dwóch latach poziom wsparcia był wyższy, ale nadal znacznie niższy niż w 2007 roku. Zmiany miały miejsce również w strukturze wsparcia. W 2004 r. podstawowym elementem pomocy dla rolnictwa było wsparcie inwestycji w gospodarstwach rolnych. Na ten cel przeznaczono prawie połowę środków. Natomiast w 2010 r. na tę kategorię wsparcia przeznaczono jedynie 5% środków pomocowych. Najważniejszym instrumentem wsparcia wprowadzonym w 2010 roku stały się zwolnienia podatkowe. Wartość pomocy w ramach tego instrumentu stanowiła 60% całkowitej kwoty pomocy krajowej dla łotewskiego rolnictwa. W całym badanym okresie duże znaczenie miało wsparcie sektora produkcji zwierzęcej. Udział tego instrumentu w całym wsparciu przekraczał 20%.

Krajowa pomoc dla rolnictwa na Malcie obejmuje jedynie kilka kategorii instrumentów (tabela 36). Jej poziom w analizowanym okresie obniżył się o ponad 40%. Jeśli chodzi o strukturę wsparcia, to obecnie jest ono zdominowane przez pomoc na inwestycje w zakresie marketingu i przetwórstwa artykułów rolnych. W 2004 r. udział tego instrumentu w łącznej pomocy przekraczał 51%, a w 2010 r. już 91%.

Tabela 34. Wydatki na krajowe instrumenty pomocy publicznej na rzecz rolnictwa w Luksemburgu w latach 2002-2010 oraz ich zmiana w 2010 r. w stosunku do lat poprzednich

Instrument	Wydatki (w mln euro)										Zmiana (w proc.)	
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2010/2002	2010/2007	2010/2008
Niekorzystne warunki pogodowe	0,58		8,06								0	
Reklama	0,97	1	1,1	1	0,99	1,07	1,11	0,95	1,3	134,0	121,5	117,1
Zobowiązania rolno- -środowiskowe								0,15	0,37			
Choroby zwierząt	9,51	1,54	0,43	0,41	0,97	1,1	0,78	0,26	0,26	2,7	23,6	33,3
Produkty wysokiej jakości	0,58	0,61	0,4	0,48	0,36	0,35	0,23	0,22	0,18	31,0	51,4	78,3
Ochrona środowiska	2,01	1,96	2,08	2,23	2,24	2,2	0,85	1,17	0,8	39,8	36,4	94,1
Leśnictwo	0,06	0,06	0,07	0,08	0,07	0,07	0,18	0,18	0,24	400,0	342,9	133,3
Składki ubezpieczeniowe	0,75	0,72	0,94	0,96	0,92	0,98	1,17	1,11	1,02	136,0	104,1	87,2
Inwestycje w gospodarstwach	18,65	31,31	21,62	17,68	15,81	5,78	0,49	0,75	0,63	3,4	10,9	128,6
Reparacja	0,21	0,05	0,19	0,13	0,15	0,18	0,1	0,14	0,15	71,4	83,3	150,0
Sektor zwierzęcy	1,19	1,14	2,36	0,93	0,88	0,95	0,9	0,95	0,95	79,8	100,0	105,6
Inne	14,41	13,84	13,21	12,86	12,24	12,3	11,22	11,91	11,31	78,5	92,0	100,8
B&R	0,07		0,02		0,05	0,02	0,04	0,03	0,02	28,6	100,0	50,0
Wsparcie techniczne	2,52	3,31	3,69	3,18	3,23	3,29	1,91	2,1	3,12	123,8	94,8	163,4
SUMA	51,51	55,54	54,17	39,94	37,91	28,29	18,98	19,92	20,35	39,5	71,9	107,2

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych KE.

Tabela 35. Wydatki na krajowe instrumenty pomocy publicznej na rzecz rolnictwa na Łotwie w latach 2004-2010 oraz ich zmiana w 2010 r. w stosunku do lat poprzednich

Instrument	Wydatki (w mln euro)										Zmiana (w proc.)		
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2010/2004	2010/2007	2010/2008			
Niekorzystne zjawiska klimatyczne						0,01	0,02						
Niekorzystne warunki pogodowe	0,5		35,16	0,56				0,0	0,0				
Reklama							0,09						
Zobowiązania rolno-środowiskowe						0,04	0,22						
Choroby zwierząt	0,23	0,12	1,62	1,72				0,0	0,0				
Produkty wysokiej jakości	0,01	0,44	0,33	0,35	0,19	0,07	0,25	2500,0	71,4	131,6			
Ochrona środowiska			1,4	0,69	0,59	0,61	0,61		88,4	103,4			
Leśnictwo		0,69	0,32										
Składki ubezpieczeniowe		0,1		0,43	0,37	0,26	0,27		62,8	73,0			
Inwestycje w gospodarstwach*	19,55	36,9	42,01	17,57	0,07	7,37	1,27	6,5	7,2	1814,3			
Inwestycje w przetwórstwo i marketing	1,14	1,52	2,06	2,14				0,0	0,0				
Sektor zwierzęcy*	10,12	12,48	30,6	15,41	6,68	21,42	5,3	52,4	34,4	79,3			
Katastrofy naturalne		0,9											
Inne	3,39	21,1	19,98	19,45				0,0	0,0				
Choroby roślin	0,05	0,38	0,58	0,33	0,11			0,0	0,0	0,0			
B&R	1,89	3,31	2,71	2,3		0,74	0,61	32,3	26,5				
Zwolnienia podatkowe							14,39						
Wsparcie techniczne*	2,41	7,46	5,08	5,54	1,4	0,95	0,57	23,7	10,3	40,7			
SUMA	39,29	85,4	141,85	66,49	9,41	31,47	23,6	60,1	35,5	250,8			

*Połączono kilka różnych instrumentów o tej samej nazwie funkcjonujących w ramach odrębnych regulacji lub programów wsparcia.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych KE.

Tabela 36. Wydatki na krajowe instrumenty pomocy publicznej na rzecz rolnictwa na Malcie w latach 2004-2010 oraz ich zmiana w 2010 r. w stosunku do lat poprzednich

Instrument	Wydatki (w mln euro)										Zmiana (w proc.)		
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2010/2004	2010/2007	2010/2008	2010/2004	2010/2007	2010/2008
Inwestycje w gospodarstwa	0,18	0,1	0,23	0,52	0,09	0,11	0,08	44,4	15,4	88,9			
Inwestycje w przetwórstwo i marketing	9,85	12,67	15,26	11,94	10,29	11,54	9,86	100,1	82,6	95,8			
Sektor zwierzęcy	0,17	0,10	0,16	0,08	0,12	0,10	0,10	58,8	125,0	83,3			
Inne	5,39	5,85	3,84	3,52	2,43	1,19	0,60	11,1	17,0	24,7			
Najbardziej oddalone regiony	0,06	0,04	0,05	0,06	0,05	0,03	0,01	16,7	16,7	20,0			
Poważne zakłócenia gospodarcze	3,34	4,47	3,7	3,36	1,92	20,36	0,16	4,8	4,8	8,3			
SUMA	18,99	23,23	23,24	19,48	14,9	33,33	10,81	56,9	55,5	72,6			

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych KE.

W Niemczech poziom pomocy dla rolnictwa spadł o ponad połowę (tabela 37). Obecnie ponad połowę wsparcia stanowią zwolnienia podatkowe, których nie stosowano na początku badanego okresu. W 2002 r. ponad 2/3 środków wydatkowano na działania związane z ochroną środowiska, instrument, który teraz ma marginalne znaczenie.

Wysokość pomocy krajowej dla rolnictwa w Polsce również zaczęła spadać (tabela 38). Podstawowym elementem wsparcia są zwolnienia podatkowe. W badanym okresie ich udział w łącznych wydatkach na pomoc publiczną spadł z 61 do 47%. Spadł udział wydatków na wsparcie inwestycji w gospodarstwach rolnych. Ważnym elementem polskiej krajowej pomocy dla rolnictwa w całym okresie było wsparcie służące ułatwianiu startu młodym rolnikom.

W Portugalii pomoc krajowa dla rolnictwa jest bardzo ograniczona zarówno, jeśli chodzi o jej skalę jak i zakres. W 2002 r. stosowano jedynie trzy kategorie wsparcia, a w 2010 r. tylko jedną (tabela 39). Wysokość środków pomocowych w latach 2002-2010 drastycznie spadła i w 2010 r. była ponad sześciokrotnie niższa niż w 2002 roku. W 2010 r. jedynym instrumentem wsparcia była pomoc związana z wystąpieniem niekorzystnych warunków pogodowych.

W przypadku Rumunii poziom pomocy krajowej spadł prawie dwunastokrotnie (tabela 40) od momentu przyjęcia tego kraju do UE do 2010 roku, co wynikało w dużej mierze z objęcia rolnictwa wsparciem realizowanym w ramach WPR. Znacznie spadła również liczba instrumentów pomocowych oraz zmieniła się struktura wydatków. Ponad połowa środków w 2010 r. została przeznaczona na wsparcie z kategorii „inne”, a niemal cała pozostała kwota wsparcia to zwolnienia podatkowe.

Krajowa pomoc publiczna dla słowackiego rolnictwa wzrosła ponad 2,5-krotnie w badanym okresie (tabela 41), choć w ostatnich dwóch latach jej poziom spadł o kilkanaście procent. Podobnie jak w wielu nowych państwach członkowskich najważniejszym instrumentem są zwolnienia podatkowe stanowiące ponad 3/5 wsparcia. W analizowanym okresie w największym stopniu wzrosło wsparcie dotyczące leśnictwa. Pojawiły się również nowe instrumenty pomocowe, w tym dofinansowanie składek ubezpieczeniowych oraz wsparcie dla sektora produkcji zwierzęcej.

Słoweńska pomoc krajowa dla rolnictwa spadła o blisko połowę w badanym okresie (tabela 42). Instrumentarium i struktura wsparcia nie uległy zasadniczym zmianom, choć rola rolnictwa znacząco się zwiększyła. Poza pomocą dla leśnictwa ważnymi instrumentami jest wsparcie techniczne i pomoc dla sektora zwierzęcego, w tym także kwestie związane z chorobami zwierząt. Natomiast wśród nowych instrumentów pojawiło się dofinansowanie składek ubezpieczeniowych.

Tabela 37. Wydatki na krajowe instrumenty pomocy publicznej na rzecz rolnictwa w Niemczech w latach 2002-2010 oraz ich zmiana w 2010 r. w stosunku do lat poprzednich

Instrument	Wydatki (w mln euro)										Zmiana (w proc.)	
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2010/2002	2010/2007	2010/2008
Niekorzystne warunki pogodowe	0,87	0,96	0,80	0,53						0,0		
Reklama	9,26	10,56	19,79	18,72	18,49	16,69	26,22	24,81	21,02	227,0	125,9	80,2
Zobowiązania rolno-środowiskowe	0,49	0,49	2,43	1,86	1,94	12,43	23,11	11,7	14,05	2867,3	113,0	60,8
Choroby zwierząt*	50,83	48,57	51,76	48,66	46,76	49,01	90,62	82,91	52,16	102,6	106,4	57,6
Zachowanie tradycyjnych krajobrazów							0,02	0,65	0,03			150,0
Renty strukturalne	0,87					0,05	0,03			0,0	0,0	0,0
Produkty wysokiej jakości	19,59	22,80	21,47	20,50	17,23	5,29	23,75	20,15	14,21	72,5	268,6	59,8
Ochrona środowiska	1104,95	835,16	59,88	47,64	40,64	106,63	84,98	41,19	30,67	2,8	28,8	36,1
Zatrudnienie	0,89	0,67	0,50	0,32	0,16	0,08	0,03	0,02		0,0	0,0	0,0
Leśnictwo	22,71	26,37	31,48	30,59	42,17	40,11	43,31	12,93	3,01	13,3	7,5	6,9
Instrumenty horyzontalne	5,00	2,91	38,93	40,42	29,87	20,96	62,78	13,95		0,0	0,0	0,0
Składki ubezpieczeniowe									0,34			
Inwestycje w gospodarstwa*	75,2	49,21	155,75	158,74	170,09	100,28	94,25	14,93	7,27	9,7	7,2	7,7
Inwestycje w przetwórstwo i marketing	0,52	9,71	20,50	30,86	12,42	7,16	24,13	4,6	1,88	361,5	26,3	7,8
Sektor zwierzęcy*	213,68	118,74	479,70	391,39	424,19	202,15	397,19	122,25	55,79	26,1	27,6	14,0
Katastrofy naturalne	3,95	142,10	306,07	256,62	179,36	26,17	30,8	5,53	23,57	596,7	90,1	76,5
Inne	52,36	53,93	59,51	40,81	37,49	36,25	19,46	6,52	0,58	1,1	1,6	3,0
Natura 2000						0,08	0,32	0,12	0,46			
Choroby roślin*	0,14	0,15	0,10	0,08	0,04	0,00	0,00	1,77	0,00	0,0		
Grupy producentów				0,05	0,12	0,57	0,23	0,2	0,13			
Produkcja artykułów rolnych wysokiej jakości					0,69	2,37	2,25	1,55				
Inwestycje (art. 4 70/2001)				0,09	1,95	3,03	4,83	1,35	1,54			
Ratowanie firm w trudnej sytuacji					4,25							
B&R	34,97	46,01	46,34	61,80	35,89	37,72	48,27	55,45	56,41	161,3	149,5	116,9
Restrukturyzacja firm w trudnej sytuacji												
Ułatwianie startu młodym rolnikom	2,60	1,98	4,04	0,71	0,55	0,58	0,24	0,20	0,15	5,8	25,9	62,5
Zakładanie grup producentów								0,81				
Zwolnienie podatkowe	1,68	3,64	2,24	4,10	4,46	0,75	0,28	0,54		0,0	0,0	0,0
Wsparcie techniczne*	28,39	36,86	157,72	156,09	141,61	139,13	137,72	402,53	395,00	98,3	283,9	286,8
SUMA	1628,95	1410,82	1459,01	1310,58	1209,68	890,92	1156,9	854,55	707,73	43,4	79,4	61,2

*Połączono kilka różnych instrumentów o tej samej nazwie funkcjonujących w ramach odrębnych regulacji lub programów wsparcia.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych KE.

Tabela 38. Wydatki na krajowe instrumenty pomocy publicznej na rzecz rolnictwa w Polsce w latach 2004-2010 oraz ich zmiana w 2010 r. w stosunku do lat poprzednich

Instrument	Wydatki (w mln euro)										Zmiana (w proc.)		
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2010/2004	2010/2007	2010/2008			
Niekorzystne zjawiska klimatyczne				8,72	68,66	62,60	55,06			80,2			
Niekorzystne warunki pogodowe	11,79	5,48	12,38	8,42				0,0	0,0				
Choroby zwierząt	32,48	36,34	48,22	56,05	48,00	35,04	57,52	177,1	102,6	119,8			
Renty strukturalne	2,19	2,10	2,02	1,49	0,64	0,07		0,0	0,0	0,0			
Produkty wysokiej jakości	0,54	2,31	3,89	8,49	17,49	14,82	15,20	2814,8	179,0	86,9			
Ochrona środowiska	3,45	4,18	2,81	0,41				0,0	0,0				
Zatrudnienie	0,69	0,44	0,16	0,08	0,05	0,02	0,01	1,4	12,5	20,0			
Leśnictwo	10,65	10,79	10,81	10,52	18,49	20,78	38,68	363,2	367,7	209,2			
Składki ubezpieczeniowe			2,78	8,52	39,28	20,41	24,19		283,9	61,6			
Inwestycje w gospodarstwach*	147,07	153,17	96,29	76,81	69,45	60,89	43,71	29,7	56,9	62,9			
Inwestycje w przetwórstwo i marketing					1,45					0,0			
Katastrofy naturalne	35,57	19,99	149,1	39,74	45,03	22,64	17,18	48,3	43,2	38,2			
Inne	35,11	45,23	13,81	21,79		0,43	0,71	2,0	3,3				
Choroby roślin	2,12	2,00	1,64	0,44	0,38	0,67	0,8	37,7	181,8	210,5			
Produkcja artykułów rolnych wysokiej jakości				0,04	0,01		0,01		25,0	100,0			
Ratowanie firm w trudnej sytuacji	1,93	0,79	0,73	0,14			0,93	48,2	664,3				
B&R	43,02	36,10	35,73	36,79	28,61	23,61	24,70	57,4	67,1	86,3			
Restrukturyzacja firm w trudnej sytuacji	1,21	0,48	0,32	0,11		0,15		0,0	0,0				
Ułatwianie startu młodym rolnikom	77,48	81,59	62,15	73,02	104,65	77,06	72,81	94,0	99,7	69,6			
Zakładanie grup producentów	0,93	1,46	1,10	0,69	0,46	0,23	0,10	10,8	14,5	21,7			
Zwolnienia podatkowe	638,50	656,98	695,04	196,9	269,58	305,24	312,45	48,9	158,7	115,9			
Wsparcie techniczne			0,46										
SUMA	1044,73	1059,43	1139,44	549,17	712,23	644,66	664,06	63,6	120,9	93,2			

*Połączono kilka różnych instrumentów o tej samej nazwie funkcjonujących w ramach odrębnych regulacji lub programów wsparcia.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych KE.

Tabela 39. Wydatki na krajowe instrumenty pomocy publicznej na rzecz rolnictwa w Portugalii w latach 2002-2010 oraz ich zmiana w 2010 r. w stosunku do lat poprzednich

Instrument	Wydatki (w mln euro)										Zmiana (w proc.)		
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2010/2002	2010/2007	2010/2008	
Niekorzystne warunki pogodowe	38,65	31,93	41,88	17,95	15,43	15,04	21,30	15,91	8,97	23,2	59,6	42,1	
Leśnictwo			0,11	0,13		0,02					0,0		
Katastrofy naturalne						0,10					0,0		
Inne	2,02	1,83	1,46	0,80	0,74	0,83				0,0	0,0		
Ratowanie firm w trudnej sytuacji	18,09	5,72	0,96	0,02						0,0			
SUMA	58,76	39,48	44,41	18,9	16,17	15,99	21,3	15,91	8,97	15,3	56,1	42,1	

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych KE.

Tabela 40. Wydatki na krajowe instrumenty pomocy publicznej na rzecz rolnictwa w Rumunii w latach 2007-2010 oraz ich zmiana w 2010 r. w stosunku do lat poprzednich

Instrument	Wydatki (w mln euro)						Zmiana (w proc.)		
	2007	2008	2009	2010	2010/2007	2010/2008			
Niekorzystne zjawiska klimatyczne				0,66	0,02				
Choroby zwierząt	5,86	4,91	0,99		0,0	0,0			
Produkty wysokiej jakości	0,27				0,0				
Inwestycje w gospodarstwa	16,70	29,21	22,91		0,0	0,0			
Sektor zwierzęcy	4,55	11,58	10,95		0,0	0,0			
Dostosowanie do standardów UE	0,04	0,03	0,02		0,0	0,0			
Katastrofy naturalne	553,70	3,43	3,38		0,0	0,0			
Inne	508,70	461,88	579,14	47,62	9,4	10,3			
Choroby roślin	3,48	8,67	3,96		0,0	0,0			
Zakładanie grup producentów	0,27	0,05			0,0	0,0			
Zwolnienia podatkowe		25,00		44,11		176,44			
Wsparcie techniczne		0,15	0,21			0,0			
SUMA	1093,57	544,91	622,22	91,75	8,4	16,8			

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych KE.

Tabela 41. Wydatki na krajowe instrumenty pomocy publicznej na rzecz rolnictwa na Słowacji w latach 2004-2010 oraz ich zmiana w 2010 r. w stosunku do lat poprzednich

Instrument	Wydatki (w mln euro)										Zmiana (w proc.)			
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2010/2004	2010/2007	2010/2008				
Niekorzystne zjawiska klimatyczne				3,73										0,0
Niekorzystne warunki pogodowe	0,21	0,18	1,53									0,0		
Choroby zwierząt*	0,32	0,26	0,11	0,12	0,00	1,75	2,71	846,9			2258,3			
Leśnictwo	0,4	0,18	0,03			5,42	8,21	2052,5						
Składki ubezpieczeniowe*	2,24	1,69	1,71	0,82	0,94	2,5	3,72	166,1			453,7			395,7
Inwestycje w gospodarstwach*	0,00	0,00	0,03	0,03	0,49	0,24	0,06				200,0			12,2
Inwestycje w przetwórstwo i marketing	1,45	0,99	0,08								0,0			
Sektor zwierzęcy*	0,88	3,89	3,87	1,34	2,66	5,25	2,52	286,4			188,1			94,7
Katastrofy naturalne					6,86		2,69							39,2
Inne	0,96	2,56	1,84								0,0			
Choroby roślin							0,03							
Produkcja artykułów rolnych wysokiej jakości			13,49	0,66										0,0
Powazne zakłócenia gospodarcze							1,31							
B&R		0,68	0,56											
Zwolnienia podatkowe	14,66	29,08	24,56	26,1	52,96	53,89	34,18	233,1			131,0			64,5
Wsparcie techniczne*	0,86	0,94	0,34	0,08	0,16	0,13	0,13	15,1			162,5			81,3
SUMA	21,98	40,45	48,15	32,88	64,07	69,18	55,56	252,8			169,0			86,7

*Połączono kilka różnych instrumentów o tej samej nazwie funkcjonujących w ramach odrębnych regulacji lub programów wsparcia.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych KE.

Tabela 42. Wydatki na krajowe instrumenty pomocy publicznej na rzecz rolnictwa w Słowenii w latach 2004-2010 oraz ich zmiana w 2010 r. w stosunku do lat poprzednich

Instrument	Wydatki (w mln euro)							Zmiana (w proc.)		
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2010/2004	2010/2007	2010/2008
Niekorzystne zjawiska klimatyczne					4,51	0,08	0,01			0,2
Niekorzystne warunki pogodowe							0,91			
Reklama	1,13	2,04	2,06	1,90				0,0	0,0	
Choroby zwierząt*	16,65	10,33	10,64	9,01	12,25	11,16	8,65	52,0	96,0	70,6
Zachowanie tradycyjnych krajobrazów				0,04	0,04	0,03	0,03		75,0	75,0
Produkty wysokiej jakości	0,22		0,20					0,0		
Ochrona środowiska	0,08							0,0		
Zatrudnienie	0,59		0,19					0,0		
Leśnictwo	24,42	24,18	22,56	22,97	23,2	22,42	22,26	91,2	96,9	95,9
Składki ubezpieczeniowe*	0,00	0,00	1,96	4,73	7,14	0,61	6,22		131,5	87,1
Inwestycje w gospodarstwach*	10,35	8,84	7,59	3,24	3,86	4,04	3,87	37,4	119,4	100,3
Reparacja				0,01	0,01	0,01	0,01		100,0	100,0
Sektor zwierzęcy	11,19	11,88	10,64	11,48	11,26	10,88	10,71	95,7	93,3	95,1
Katastrofy naturalne	20,61	8,15	11,31	9,88	1,61	0,26	0,01	0,0	0,1	0,6
Inne	0,33	1,64	1,30	0,00	0,03	0,03	0,01	3,0		33,3
Choroby roślin	0,01	0,05	0,07	0,17	0,04	0,03	0,14	1400,0	82,4	350,0
B&R	0,02	0,02	0,01	0,02	0,01	0,01	0,02	100,0	100,0	200,0
Restrukturyzacja firm w trudnej sytuacji			0,17							
Ułatwianie startu młodym rolnikom		2,25	3,75							
Zakładanie grup producentów	0,82							0,0		
Wsparcie techniczne*	29,72	20,39	15,78	15,45	12,09	11,58	11,6	39,0	75,1	95,9
SUMA	116,14	89,77	88,23	78,9	76,05	61,14	64,45	55,5	81,7	84,7

*Połączono kilka różnych instrumentów o tej samej nazwie funkcjonujących w ramach odrębnych regulacji lub programów wsparcia.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych KE.

W Szwecji poziom pomocy krajowej dla rolnictwa spadł w badanym okresie o ponad 20% (tabela 43). Poziom wsparcia ponad dwukrotnie wzrósł w 2006 r. w stosunku do poprzedzającego roku, po czym nastąpił gwałtowny spadek w ostatnich kilku latach. Natomiast struktura wsparcia pozostała względnie stabilna. Największe zmiany dotyczyły wzrostu znaczenia wsparcia związanego z chorobami zwierząt i spadku pomocy na rzecz ochrony środowiska naturalnego.

Ponad sześciokrotny spadek kwoty wydatkowanej na krajowe instrumenty pomocowe, jaki miał miejsce na Węgrzech w latach 2004-2010 jest w znacznej mierze związany, podobnie, jak w wielu innych nowych państwach UE, z dostosowaniami wynikającymi z traktatu akcesyjnego (tabela 44). Natomiast obniżenie wsparcia w ostatnich latach jest bezpośrednio związane z koniecznością ograniczenia wydatków publicznych. Natomiast jeśli chodzi o strukturę pomocy, to w badanym okresie zwiększyła się rola zwolnień podatkowych. W 2004 r. był to instrument o marginalnym znaczeniu, a w 2010 r. jego udział przekraczał 1/4 całkowitej pomocy. Kilkukrotnie spadło zaś znaczenie wsparcia na inwestycje w gospodarstwach rolnych, których udział początkowo przekraczał 3/4 pomocy, a obecnie spadł poniżej 1/4 łącznej kwoty wsparcia.

W Wielkiej Brytanii pomoc krajowa dla sektora rolnego spadła o ponad połowę (tabela 45). Jeśli chodzi o strukturę wsparcia, to zmalało znaczenie wydatków na badania i rozwój. Wzrósł natomiast nie tylko udział, ale i kwota wsparcia dotyczącego chorób zwierząt, czyli wsparcia o charakterze losowym, a nie strukturalnym.

Włochy są natomiast jedynym państwem UE, w którym poziom pomocy krajowej dla rolnictwa w badanym okresie wzrósł ponad dwukrotnie (tabela 46). Nawet w ostatnich latach wsparcie było wyższe niż na początku kryzysu. W strukturze wsparcia zaszły niewielkie zmiany poza znacznym spadkiem udziału wsparcia na inwestycje w gospodarstwach rolnych w łącznym wsparciu oraz wprowadzenia pomocy związanej z poważnymi zakłóceniami gospodarczymi.

Jak pokazuje przegląd dynamiki i struktury wsparcia krajowego dla rolnictwa w okresie 2002-2010, skróconym dla nowych państw członkowskich do ich członkostwa w UE, pomoc publiczna dla sektora generalnie spada. Wydaje się, że zmiany poziomu wsparcia krajowego nie są związane z poziomem środków uzyskiwanych przez dany kraj w ramach wspólnej polityki rolnej. Zmiany struktury są bardzo zróżnicowane, ale w wielu państwach wzrosło znaczenie dofinansowania składek ubezpieczeniowych. Trudno dostrzec zależność pomiędzy poziomem rozwoju gospodarczego i skalą wsparcia lub też ogólnym nastawieniem państwa do skali swojego zaangażowania w gospodarkę. Zależności należałoby raczej szukać w strukturze rolnictwa i sile rolniczego lobby. Biorąc pod uwagę wartość produkcji rolnictwa najsilniej sektor ten wspierany w ramach pomocy krajowej jest w Finlandii, a najsłabiej w Portugalii (tabela 47).

Tabela 43. Wydatki na krajowe instrumenty pomocy publicznej na rzecz rolnictwa w Szwecji w latach 2002-2010 oraz ich zmiana w 2010 r. w stosunku do lat poprzednich

Instrument	Wydatki (w mln euro)										Zmiana (w proc.)		
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2010/2002	2010/2007	2010/2008	
Reklama	0,60	0,60	0,61	0,60	0,59	0,68	0,03	0,03	0,13	21,7	19,1	433,3	
Choroby zwierząt	15,14	20,82	10,71	13,74	16,52	16,07	17,03	17,11	16,62	109,8	103,4	97,6	
Produkty wysokiej jakości	0,01	0,01	0,14	0,01	0,01		0,15	0,03	0,09	900,0		60,0	
Ochrona środowiska	25,11	24,07	28,29	28,34	24,77	27,76	26,01	64,33	6,88	27,4	24,8	26,5	
Leśnictwo	3,66	2,96	2,50	1,48	1,85	2,10	1,99	2,77	2,04	55,7	97,1	102,5	
Inwestycje w gospodarstwu	1,27	0,59	0,44	0,54	0,55	0,18	0,19	0,24	0,18	14,2	100,0	94,7	
Reparcelacja	0,31	0,32	0,36	0,35	0,34	0,33	0,44	0,44	0,43	138,7	130,3	97,7	
Sektor zwierzęcy*	14,61	13,82	10,54	12,51	12,21	12,32	16,32	15,95	11,77	80,6	95,5	72,1	
Katastrofy naturalne				2,27	139,98	107,36	37,06	7,25	9,73		9,1	26,3	
Inne	0,01									0			
Inwestycje (art. 4 70/2001)							0,77	1,07	1,21			157,1	
B&R	0,95	1,01	0,20	0,72	0,08	0,23	0,92	0,33	0,25	26,3	108,7	27,2	
Zwolnienia podatkowe	3,61	3,55	3,54	3,50	3,55	1,98	1,95	2,12	2,1	58,2	106,1	107,7	
Wsparcie techniczne*	0,86	23,60	24,22	25,16	1,90	1,82	0,20	0,21	0,18	20,9	9,9	90,0	
SUMA	66,14	91,35	81,55	89,22	202,35	170,83	103,06	111,88	51,61	78,0	30,2	50,1	

*Połączono kilka różnych instrumentów o tej samej nazwie funkcjonujących w ramach odrębnych regulacji lub programów wsparcia.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych KE.

Tabela 44. Wydatki na krajowe instrumenty pomocy publicznej na rzecz rolnictwa na Węgrzech w latach 2004-2010 oraz ich zmiana w 2010 r. w stosunku do lat poprzednich

Instrument	Wydatki (w mln euro)										Zmiana (w proc.)		
	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2010/2004	2010/2004	2010/2008	2010/2008		
Niekorzystne zjawiska klimatyczne				22,18	14,65	9,58	27,06			122,0	184,7		
Niekorzystne warunki pogodowe				42,78	49,18	40,03	27,41			64,1	55,7		
Reklama	4,30	6,40	2,96	2,62	4,44	3,86	3,23		75,1	123,3	72,7		
Choroby zwierząt*	4,81	3,04	5,77	5,67	16,10	5,70	3,78		78,6	66,7	23,5		
Dobrostan zwierząt					31,49	33,56	16,31				51,8		
Zmniejszanie potencjału produkcyjnego	46,96								0,0				
Renty strukturalne	20,16	33,15	53,96	37,43	41,49	43,94	23,34		115,8	62,4	56,3		
Produkty wysokiej jakości	1,79	2,98	1,27	3,03	1,15				0,0	0,0	0,0		
Ochrona środowiska			0,03										
Zatrudnienie	20,68	4,14	0,73	0,68					0,0	0,0			
Leśnictwo	0,98	1,55	1,22	1,5					0,0	0,0			
Inwestycje w gospodarstwach*	1370,16	1402,56	878,16	616,52	342,86	145,3	66,25		4,8	10,7	19,3		
Inwestycje w przetwórstwo i marketing	2,90	2,28	5,05	9,16	8,19	9,98	10,16		350,3	110,9	124,1		
Reparacja	3,86	0,81	1,03	0,84					0,0	0,0			
Sektor zwierzęcy*	10,27	4,23	4,48	3,20	3,25	20,20	21,09		205,4	659,1	648,9		
Katastrofy naturalne	202,65	168,81	71,61	42,78	8,9				0,0	0,0	0,0		
Inne	14,51	231,07	14,53	8,84	2,29	1,95	2,50		17,2	28,3	109,2		
Choroby roślin *	0,92	0,09	0,46	0,62	0,15	0,18	0,17		18,5	27,4	113,3		
Inwestycje (art4 70/2001)		0,17	0,09										
Poważne zakłócenia gospodarcze							1,29						
B&R	7,76	9,03	6,03	6,45	7,48	5,51	5,52		71,1	85,6	73,8		
Kapitał podwyższonego ryzyka		0,36											
Ułatwienie startu młodym rolnikom		0,04	0,06	0,02						0,0	0,0		
Zakładanie grup producentów	12,4	2,22	2,13	2,02					0,0	0,0			
Zwolnienia podatkowe	87,48	91,2	88,85	87,76	68,6	79,66	79,51		90,9	90,6	115,9		
Wsparcie techniczne	0,79	0,53	0,51	0,44	0,45	0,63	0,40		50,6	90,9	88,9		
SUMA	1813,38	1964,66	1138,93	894,54	600,67	400,08	288,02		15,9	32,2	47,9		

*Połączono kilka różnych instrumentów o tej samej nazwie funkcjonujących w ramach odrębnych regulacji lub programów wsparcia.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych KE.

Tabela 45. Wydatki na krajowe instrumenty pomocy publicznej na rzecz rolnictwa w Wielkiej Brytanii w latach 2002-2010 oraz ich zmiana w 2010 r. w stosunku do lat poprzednich

Instrument	Wydatki (w mln euro)										Zmiana (w proc.)		
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2010/2002	2010/2007	2010/2008	
Niekorzystne warunki pogodowe					5,32	0,64							0,0
Reklama	18,59	21,93	41,01	30,61	28,31	33,76	22,17	17,25	5,13	27,6			23,1
Zobowiązania rolno-środowiskowe			0,33	0,43	0,67	0,56	0,58	1,09	0,90				15,2
Choroby zwierząt*	97,18	178,98	170,04	176,24	202,80	234,17	178,35	161,13	181,27	186,5			160,7
Zachowanie tradycyjnych krajobrazów						0,24	1,44	1,44	4,01				77,4
Renty strukturalne	0,16	0,18	0,35	0,02						0,0			1670,8
Produkty wysokiej jakości	80,29	91,97	90,16	45,36	18,73	17,38	5,46	2,53	2,68	3,3			15,4
Ochrona środowiska	106,19	112,85	132,14	123,11	164,87	45,21	45,8	30,19	27,68	26,1			61,2
Leśnictwo	34,44	43,55	30,58	26,02	23,38	17,65	12,9	12,29	7,35	21,3			41,6
Investycje w gospodarstwach*	45,66	46,92	47,45	27,10	43,02	37,47	50,65	91,52	5,16	45,66			46,92
Investycje w przetwórstwo i marketing	56,87	49,98	49,64	0,53	9,00	5,82	3,74	2,57	3,58	6,30			61,51
Sektor zwierzęcy*	1,10	2,20	5,43	10,71	11,44	5,82	3,01	4,07	1,43	130,0			24,6
Katastrofy naturalne								2,3	0,28				
Inne	9,19	9,99	9,51	4,87	5,20	4,45	4,89	3,86	4,04	44,0			90,8
Grupy producentów						0,07	0,07						0,0
Produkcja artykułów rolnych wysokiej jakości													
Investycje (art. 4 70/2001)													
Poważne zakłócenia gospodarcze													
B&R	379,79	375,79	349,11	155,04	132,02	116,1	86,23	75,59	80,27	21,1			69,1
Ułatwianie startu młodym rolnikom*	0,16	0,19	4,30	0,09	0,00	0,00	0,46	0,63	0,72	450,0			156,5
Zakładanie grup producentów	4,12	4,5	15,98	3,2	0,58	1,25	0,75	1,06	0,49	11,9			39,2
Wsparcie techniczne*	158,62	175,13	181,74	54,06	61,82	67,16	71,13	51,56	70,62	44,5			105,2
SUMA	992,36	1114,16	1127,77	657,39	707,16	587,91	491,36	471,46	407,4	41,1			69,3

*Połączono kilka różnych instrumentów o tej samej nazwie funkcjonujących w ramach odrębnych regulacji lub programów wsparcia.
Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych KE.

Tabela 46. Wydatki na krajowe instrumenty pomocy publicznej na rzecz rolnictwa we Włoszech w latach 2002-2010 oraz ich zmiana w 2010 r. w stosunku do lat poprzednich

Instrument	Wydatki (w mln euro)										Zmiana (w proc.)		
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2010/2002	2010/2007	2010/2008	
Niekorzystne zjawiska klimatyczne								1,81	2,3				
Niekorzystne warunki pogodowe	0,30	136,87	29,16	68,97	88,52	125,45	60,31	60,44	12,13	4043,3		9,7	
Reklama	13,73	9,52	7,31	12,27	12,79	13,92	10,47	23,76	8,99	65,5		64,6	
Zobowiązania rolno-środowiskowe	0,95	5,07	28,93	39,07	20,47	20,14	10,47	8,40	7,16	753,7		35,6	
Choroby zwierząt*	57,28	7,17	52,60	14,21	8,44	15,49	18,19	25,64	20,49	35,8		132,3	
Dobrostan zwierząt	1,82	0,98	0,79	0,95	5,89	5,81	5,44	8,92	8,67	476,4		149,2	
Zmniejszanie potencjału produkcyjnego			5,64	4,29	1,23								
Zachowanie tradycyjnych krajowych					0,02		0,12	3,75	5,02				
Produkty wysokiej jakości	1,34	7,40	11,98	15,27	15,68	13,97	8,64	9,27	4,84	361,2		34,6	
Ochrona środowiska		0,32	9,40	15,30	13,02	19,92	4,82	4,35	4,97			24,9	
Leśnictwo			1,36	2,21	2,68	2,99	4,51	10,00	49,20			1645,5	
Uposiedzenia w określonych obszarach	54,04	32,86	46,9	27,97	41,10	27,34	30,85	9,29	15,56	28,8		56,9	
Składki ubezpieczeniowe*	0,31	12,10	11,72	12,84	18,80	12,28	204,15	111,35	175,00	56451,6		1425,1	
Inwestycje w gospodarstwach*	54,86	47,88	59,46	96,01	112,82	156,72	127,91	152,51	95,87	174,8		61,2	
Inwestycje w przetwórstwo i marketing	40,77	12,53	53,16	69,65	59,65	43,76	50,61	12,69	6,63	16,3		15,2	
Reparacja*	103,67	73,19	97,98	133,27	138,59	125,08	125,32	129,97	118,9	114,7		95,1	
Sektor zwierzęcy*	3,81	3,62	8,52	13,82	17,21	18,65	21,78	20,85	23,88	626,8		128,0	
Katastrofy naturalne	1,80	14,14	5,05	4,98	1,59	0,97	2,76	1,52	0,14	7,8		14,4	
Inne	24,38	36,39	92,53	59,82	29,44	252,48	37,89	29,59	82,37	337,9		32,6	
												217,4	

cd. Tabela 46. Wydatki na krajowe instrumenty pomocy publicznej na rzecz rolnictwa we Włoszech w latach 2002-2010 oraz ich zmiana w 2010 r. w stosunku do lat poprzednich

Instrument	Wydatki (w mln euro)						Zmiana (w proc.)					
	2002	2003	2002	2003	2002	2003	2002	2003				
	Choroby roślin*	4,40	5,95	5,90	18,74	14,75	10,15	9,75	8,08	38,20	868,2	376,4
Grupy producentów				0,03	0,06	0,03	0,31	0,44	0,51		1700,0	164,5
Produkcja artykułów rolnych wysokiej jakości			0,10	0,02	0,04	0,81	4,35	4,20	5,02		619,8	115,4
Inwestycje (art. 4 70/2001)	2,47	2,13	1,12	2,12	11,57	11,81	15,29	5,05	1,24	50,2	10,5	8,1
Poważne zakłócenia gospodarze								0,4	8,51			
Ratowanie firm w trudnej sytuacji				0,09			0,95	1,06	0,22			23,2
B&R	13,26	12,44	10,83	12,68	10,12	31,62	13,74	29,07	31,27	235,8	98,9	227,6
Restrukturyzacja firm w trudnej sytuacji								5,6	5,44			
Kapitał podwyższonego ryzyka	0,87			0,87	2,39	3,63	0,22	0,05		0,0	0,0	0,0
Usługi świadczone w ogólnym interesie gospodarczym								2,02				0,0
Ułatwianie startu młodym rolnikom*	0,00	0,00	2,81	5,57	5,10	7,96	4,29	2,97	3,86		48,5	90,0
Zakładanie grup producentów			547,02	5,34	0,57	3,46	12,76	3,05	0,52		15,0	4,1
Zwolnienia podatkowe	15,71	31,07	39,40	40,83	43,67	52,27	45,51	36,21	44,38	282,5	84,9	97,5
Wsparcie techniczne					1,34	2,72	11,51	27,74	30,80		1132,4	267,6
SUMA	395,77	451,63	1129,67	677,19	677,55	979,43	844,94	748,03	812,09	205,2	82,9	96,1

*Połączono kilka różnych instrumentów o tej samej nazwie funkcjonujących w ramach odrębnych regulacji lub programów wsparcia.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych KE.

Tabela 47. Relacja wartości krajowej pomocy publicznej dla rolnictwa do wartości produkcji rolnictwa w okresie 2008-2010

Państwo	Wartość produkcji rolnictwa w cenach producenta (w mln euro)			Relacja wartości krajowej pomocy publicznej dla rolnictwa do produkcji rolnictwa (w proc.)		
	2008 r.	2009 r.	2010 r.	2008 r.	2009 r.	2010 r.
Austria	6196	5574	5998	2,6	2,9	2,6
Belgia	7370	6680	7523	1,5	1,8	1,4
Bułgaria	4073	3340	3422	5,1	4,8	1,1
Cypr	603	634	654	5,1	17,0	4,0
Czechy	4616	3555	3931	4,8	5,8	5,2
Dania	9009	8383	9352	1,2	1,4	1,0
Estonia	595	514	610	4,8	5,8	4,5
Finlandia	3323	3224	3382	37,4	38,2	35,6
Francja	64098	58985	63544	3,4	3,7	3,7
Grecja	9659	9271	9640	2,3	2,4	0,4
Hiszpania	38758	35086	38170	1,9	1,8	1,3
Holandia	23783	22187	24295	2,9	3,4	3,6
Irlandia	6092	4999	5577	18,7	14,5	12,4
Litwa	2018	1590	1792	4,5	5,3	4,2
Luksemburg	298	255	281	6,4	7,8	7,2
Łotwa	914	747	869	1,0	4,2	2,7
Malta	119	117	114	10,8	12,7	29,2
Niemcy	50042	43679	45950	2,3	2,0	1,5
Polska	20514	16143	18060	3,5	4,0	3,7
Portugalia	6127	5760	5929	0,3	0,3	0,2
Rumunia	16372	12424	14035	3,3	5,5	0,7
Słowacja	2064	1678	1699	3,1	4,1	3,3
Słowenia	1166	1050	1101	6,5	5,8	5,9
Szwecja	4688	3895	4827	2,2	2,9	1,1
Węgry	7587	5650	5918	7,9	7,1	4,9
Wielka Brytania	23883	20671	22691	2,1	2,3	1,8
Włochy	45979	41951	42517	1,8	1,8	1,9
UE-27	359947	318040	341880	3,3	3,4	2,8
UE-25	339501	302277	324423	3,3	3,3	2,9
UE-15	299306	270599	289677	3,1	3,1	2,8

Źródło: B. Wieliczko (2012), Wpływ kryzysu gospodarczego na wysokość krajowej pomocy publicznej dla rolnictwa w państwach UE. Artykuł przygotowany na konferencję pt. „Gospodarka żywnościowa jako sektor gospodarki narodowej” zorganizowanej przez SGGW, 6 grudnia 2012 r., tabela 6.

3. Wydatki na sektor rolny w Polsce w budżecie centralnym i budżetach wojewodów w latach 2000-2012 oraz możliwości ich przesunięć w kontekście przewidywanych zmian WPR 2014-2020

3.1. Wprowadzenie

Autorzy, realizując poniższe opracowanie, postawili sobie za cel odpowiedź na następujące pytania:

- na ile długookresowe tendencje wydatków w budżecie centralnym i budżetach wojewodów na sektor rolny odpowiadają kierunkom projektowanych zmian Wspólnej Polityki Rolnej w perspektywie 2014-2020?
- co wynika z porównania struktur unijnego i krajowego wsparcia na rzecz filaru I i II w latach 2007-2013?
- czy można mówić o zbieżności kierunkowej tej pomocy?
- czy wystąpiły różnice między proporcjami wydatków unijnych i krajowych na I i II filar?
- czy miały miejsce istotne zbieżności między poziomem wydatków określonych tytułów finansowanych z budżetu krajowego i unijnego i jaka jest możliwość ich kontynuacji?
- jakie są propozycje przesunięć – przesłanki i zakres?

Badanie będzie przebiegało na trzech płaszczyznach. Pierwsza z nich dotyczyć będzie oceny struktur i dynamik środków wydatkowanych na sektor rolny z budżetu centralnego oraz z budżetów wojewodów, a także związków pomiędzy poszczególnymi tytułami budżetowymi. Będzie to podstawą zaproponowania możliwych „pionowych” przesunięć wydatkowanych funduszy z poziomu lokalnego na krajowy, bądź też decentralizacji, regionalizacji wydatków budżetowych na sektor rolny, uzasadnionych reformą WPR. Druga płaszczyzna związana natomiast będzie z oceną struktury budżetu rolnego podzielonego na rolnictwo rozwój wsi i rynki rolne oraz budżetów wojewodów, wraz z przyporządkowaniem wydzielonym częściom poszczególnych tytułów budżetowych, co będzie korespondowało z przypisaniem ich do filaru I bądź II WPR. Pozwoli to odpowiedzieć na pytanie, czy budżet krajowy powinien być ukierunkowany na któryś z filarów, pozostając w zgodzie z „duchem” reformowanej WPR, czy też kompensować zaistniałe niedostatki. Trzecia płaszczyzna określa działanie w zakresie kwantyfikacji współzależności pomiędzy wydatkami z budżetu krajowego i unijnego.

3.2. Wydatki z budżetu centralnego i budżetów wojewodów²² na sektor rolny

3.2.1. Budżet centralny

Wydatki centralne na sektor rolny to środki budżetowe skierowane do tytułowego sektora pozostające w dyspozycji ministra rolnictwa i rozwoju wsi. Analizowany przedział czasowy został podzielony na trzy podokresy: pierwszy – zdeterminowany faktem integracji z UE (2000-2003), drugi obejmuje lata poakcesyjne (2004-2009), oraz trzeci, gdy Bank Gospodarstwa Krajowego (BGK), przejął obsługę utworzonego budżetu środków (od 2010 roku). I tak, do 2003 r. wydatki w ramach budżetu rolnego napawały pesymizmem. Trudno było uznać, że rolnictwo było preferowane w polityce rządu – udział wydatków na sektor rolny w wydatkach budżetowych wykazywał tendencje stagnacyjne na poziomie oscylującym ok. 2,2% wydatków budżetowych ogółem, z niebezpiecznymi spadkami, jak w 2002 r. do poziomu poniżej 2% (por. rys. 5). Można także uznać, że sytuacja sektora rolnego pogarszała się od początku transformacji gospodarki polskiej, a czynione przez lata zaniechania świadczyły o postępującej marginalizacji problemów rozwoju rolnictwa, wsi i rynków rolnych w kolejnych budżetach państwa. Do roku 2003 sytuacja ekonomiczna gospodarstw rolnych wobec pozarolniczego otoczenia nie ulegała poprawie; przeciwnie, dystans cywilizacyjny dla większości z nich wzrastał, a degradacja pogłębiała się. Przewidywane w ustawach budżetowych nakłady nie były w stanie załagodzić podstawowych problemów rolnictwa i polskiej wsi, takich jak chociażby dysparytet dochodów, wykształcenia czy stanu infrastruktury społecznej, mimo, że z wydatkami na sferę socjalną – KRUS ich udział wynosił średnio 10,8% [Czyżewski, Matuszczak 2011].

Od roku 2003 notuje się wyraźne „odbicie” w postaci trwałego, realnego wzrostu wydatków budżetowych na sektor rolny i jednocześnie zmianę dotychczasowych relacji oraz tendencji. Średni udział wydatków na rolnictwo, rozwój wsi i rynki rolne wraz z KRUS właściwie nie uległ zmianie (znikomy spadek o 0,2 pkt. proc.), ale zmieniła się relacja wydatków na cele rozwojowe do wydatków socjalnych. Po raz pierwszy pojawiła się szansa na bezpośrednią poprawę sytuacji dochodowej krajowych producentów rolnych oraz procesów reprodukcji w ich gospodarstwach z tytułu ponad dwukrotnie wyższych nakładów (4,5%) na rolnictwo, rozwój wsi i rynki rolne z budżetu krajowego. Przełamywanie sytuacji recesyjnej w Polsce dokonywało się poprzez poprawę warunków makroekonomicznych funkcjonowania gospodarki, w których dostrzegano szanse na zahamowanie rosnącej degradacji polskiego rolnictwa oraz wsi. Zwiększone nakłady budżetowe nie były oczywiście w stanie od razu rozwiązać podstawowych problemów sektora rolnego w Polsce, gdyż wymagało to bowiem

²² Budżet krajowy rolny został na tym etapie badania podzielony na centralny (BC) oraz budżety wojewodów (BW).

wielu lat konsekwentnej polityki rolnej. Do tego należy także uwzględnić strumień wsparcia płynącego z budżetu UE, którego sektor rolny jest głównym beneficjentem – w 2006 r. – 43,3% środków z UE wpłynęło do omawianego sektora, w latach kolejnych odpowiednio: w 2007 r. – 43,28%, w 2008 r. – 41,49%, w 2009 r. – 48,49%, w 2010 r. – 35,9%, w 2011 r. – 31,9%, a w 2012 r. – 29,8%. Niewątpliwie miało to realny wpływ na procesy rozwojowe i akumulacyjne krajowych gospodarstw rolnych.

Tabela 47. Wydatki na rolnictwo, rozwój wsi i rynki rolne oraz KRUS w budżecie państwa w latach 2000-2012

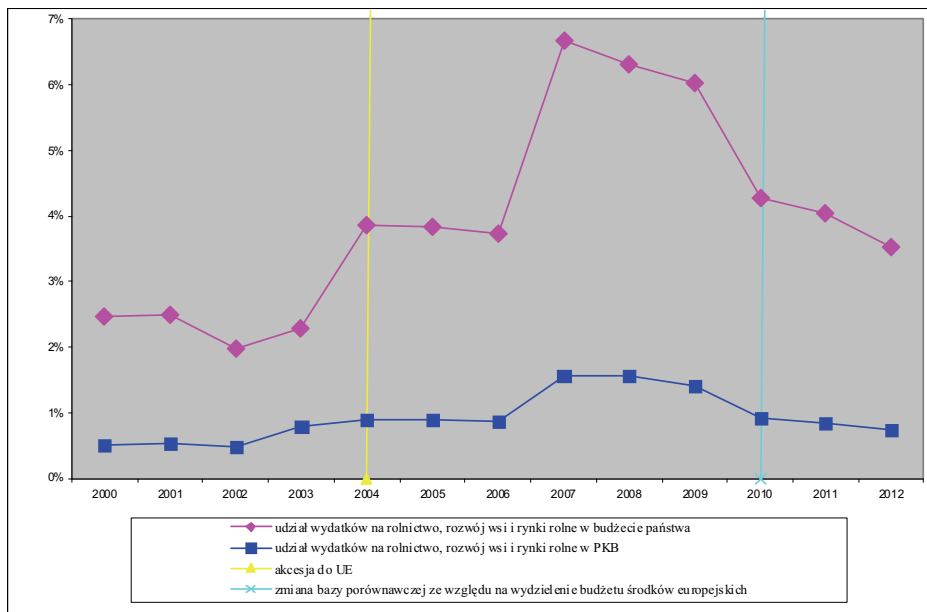
Wyszczególnienie	Przed akcesją do UE				
	2000	2001	2002	2003	średnia
Wydatki na rolnictwo, rozwój wsi i rynki rolne (w mln zł)	3759,6	3470	3261,3	4428,9	-
Udział wydatków na rolnictwo, rozwój wsi i rynki rolne w wydatkach budżetowych ogółem (w %)	2,43	1,9	1,98	2,29	2,2
Udział wydatków na rolnictwo, rozwój wsi i rynki rolne oraz KRUS w wydatkach budżetowych ogółem (w %)	11,49	10,6	10,68	10,36	10,8
	Po akcesji do UE				
	2004	2005	2006	2007	2008
Wydatki na rolnictwo, rozwój wsi i rynki rolne (w mln zł)	5729,4	7999,5	8379,1	17137	19617
Udział wydatków na rolnictwo, rozwój wsi i rynki rolne w wydatkach budżetowych ogółem (w %)	2,89	3,29	3,74	6,62	6,32
Udział wydatków na rolnictwo, rozwój wsi i rynki rolne oraz KRUS w wydatkach budżetowych ogółem (w %)	10,69	10,22	10,43	12,47	11,4
	2009	2010	2011	2012	średnia
Wydatki na rolnictwo, rozwój wsi i rynki rolne (w mln zł)	19380	12901	12704	11571,6	-
Udział wydatków na rolnictwo, rozwój wsi i rynki rolne w wydatkach budżetowych ogółem (w %)	6,02	4,45	4,04	3,52	4,5
Udział wydatków na rolnictwo, rozwój wsi i rynki rolne oraz KRUS w wydatkach budżetowych ogółem (w %)	11,32	9,83	9,09	8,34	10,6

*gruba linia oznacza datę wprowadzenia budżetu środków europejskich

Źródło: Opracowanie własne na podstawie corocznych opinii budżetu rolnego dla lat 2000-2012 sporządzonych przez A. Czyżewskiego w formie ekspertyz dla Kancelarii Senatu RP bazujących na analizie projektów i wykonania ustaw budżetowych za odpowiednie lata.

Po roku 2010 sytuacja uległa zmianie, ale jedynie z rachunkowego punktu widzenia – nastąpiła zmiana w funkcjonowaniu budżetu rolnego, gdyż Bank Gospodarstwa Krajowego (BGK), przejął obsługę utworzonego 1.01.2010 r. budżetu środków europejskich i przez to stał się centralną instytucją obsługującą dochody i wydatki powstające w rozliczeniach z UE. Poskutkowało to oddzieleniem tych środków od dochodów, wydatków i deficytu krajowego budżetu. Tym samym tylko w wymiarze rachunkowym nastąpiło obniżenie udziału wydatków na rolnictwo, rozwój wsi i rynki rolne po 2010 r. (por. tab.1), gdyż faktycznie wydatki na te tytuły wraz z budżetami wojewodów oraz rezerwami celowymi były w 2010 r. realnie wyższe o 28,84% w porównaniu z rokiem poprzednim.

Rysunek 5. Udział wydatków na rolnictwo, rozwój wsi i rynki rolne w budżetach państwa oraz PKB w latach 2000- 2012 (w %)

* Porównania do poprzednich lat odnoszą się do zapisów w ustawach budżetowych.

** Wydatki na sektor rolny to wydatki na Rolnictwo, rozwój wsi i rynki rolne wraz z budżetami wojewodów oraz rezerwami celowymi z pominięciem środków na współfinansowanie i prefinansowanie celów i programów unijnych a także KRUS.

Źródło: Jak w tabeli 1.

Natomiast w latach 2011-2012 środki te obniżają się realnie odpowiednio o 7,55% i 12,9% w stosunku do roku poprzedniego. Natomiast środki te powiększone o wydatki na KRUS dają w 2012 r. udział 8,34% – niższy aniżeli w latach poprzednich, gdzie wynosił odpowiednio 9,1% w 2011 r. i 9,83% rok wcześniej.

3.2.2. Budżety wojewodów w dziale rolnictwo

Pod pojęciem wydatków wojewódzkich na sektor rolny rozumie się jednostki oraz działania finansowane z budżetów wojewodów. Ich ogólny podział dotyczy wydatków bieżących, inwestycyjnych oraz współfinansowania projektów z udziałem środków UE²³. Do szczegółowych zaliczyć należy wydatki na takie instytucje jak: wojewódzkie ośrodki doradztwa rolniczego, wojewódzkie inspektoraty jakości handlowej artykułów rolno-spożywczych, wojewódzkie inspektoraty ochrony roślin i nasiennictwa, wojewódzkie i powiatowe inspektoraty weterynarii, Państwową Straż Rybacką. Jeśli chodzi o zadania podejmowa-

²³ Pozycja ta znajduje się w budżetach wojewodów od 2004 r., od integracji Polski z UE.

ne w ramach budżetów wojewodów, to wymienić można: prace geodezyjno-urządzeniowe na potrzeby rolnictwa, melioracje wodne, spółki wodne, ochronę roślin, zwalczanie chorób zakaźnych zwierząt oraz badania monitoringowe pozostałości chemicznych i biologicznych w tkankach zwierząt i produktach pochodzenia zwierzęcego, usuwanie klęsk żywiołowych.

Analizując relację wydatków na cele rolne z budżetów wojewodów do wydatków z budżetu centralnego na nie, notuje się jej pogorszenie. W okresie przedakcesyjnym wojewodowie dysponowali rocznie zbliżonymi nominalnie kwotami (co oznacza, że realnie były one jednak coraz niższe), zaś po integracji można zaobserwować, iż średnioroczna dynamika przyrostu wydatków rolnych wynosiła 11%. Jednakże było to niewystarczające, **przy szybciej rosnących wydatkach centralnych na omawiany sektor, by udział w nich wydatków wojewódzkich utrzymał się na poziomie 1/4 – jak wskazuje tab. 2, zmalał on do 1/5. Może to świadczyć o rosnącej randze celów w budżecie centralnym w warunkach realizacji WPR. Należy to uznać za pewien trend ogólnounijny.** Ma to miejsce w warunkach gdy w ramach prowadzonej w UE polityki rolnej mamy do czynienia z jej formalną centralizacją (Dyrekcja Generalna ds. Rolnictwa) oraz gdy równocześnie obserwuje się wyraźną presję decentralizacyjną (Dyrekcja Generalna ds. Polityki Regionalnej).

Tabela 48. Relacja wydatków w budżetach wojewodów w dziale rolnictwo i łowiectwo do wydatków centralnych* na sektor rolny w latach 2000-2012

Wyszczególnienie	Przed akcesją do UE				
	2000	2001	2002	2003	średnia
Relacja wydatków w budżetach wojewodów w dziale rolnictwo i łowiectwo do wydatków centralnych na sektor rolny	0,247	0,213	0,248	0,211	0,23
Wyszczególnienie	Po akcesji do UE				
	2004	2005	2006	2007	2008
Relacja wydatków w budżetach wojewodów w dziale rolnictwo i łowiectwo do wydatków centralnych na sektor rolny	0,251	0,276	0,451	0,113	0,046
	2009	2010	2011	2012	średnia
	0,112	0,156	0,170	0,198	0,197

*Relacja część 85 do sumy części 32, 33 i 35 w ustawach budżetowych.

Źródło: Jak w tab.1.

W zdecydowanej większości koordynuje się politykę rolną na poziomie krajowym, zwłaszcza w zakresie I filara, ale mimo to zauważa się swoistą konkurencję poniżej szczebla krajowego, co może być podstawą do wnioskowania, iż „WPR wydaje się być idealnym kandydatem do regionalizacji” [Trouve, Berriet-Sollec 2010]. Należy zauważyć, że takie pomysły pojawiały się już w latach 80. minionego wieku, kiedy to powstała idea „Europy Regionów”. Niestety, decydenci na szczeblu krajowym zaciekle bronili

swojej roli nadzorców i pośredników we wszystkich relacjach regionalnych w UE²⁴, co nie oznacza, że dziś należy odrzucić możliwość pewnej koordynacji działań na linii region-państwo-Unia Europejska [Elias 2008; Keating 2008]. Skutkowałoby to m.in. propozycją ich realokacji a także środków na szczebel regionalny (wojewódzki, powiatowy), o czym w kolejnej części opracowania.

Do czasu integracji Polski z UE wielkość wydatków na cele związane z rolnictwem w budżetach wojewodów cechowała stagnacja. Można wręcz uznać, że o ile nominalnie środki te się nie zmieniały, tak realnie następowała ich obniżka. Sytuacja uległa odwróceniu po 2005 r., kiedy to mamy do czynienia ze stosunkowo wysokim ich przyrostem z roku na rok. Przez osiem lat członkostwa Polski w UE wydatki w budżetach wojewodów niemal się podwoiły.

Tabela 49. Struktura i dynamika wydatków w budżetach wojewodów w dziale rolnictwo i łowiectwo w latach 2000-2012

Wyszczególnienie	Przed akcesją do UE				
	2000	2001	2002	2003	średnia
Wydatki ogółem (w tys. zł), w tym:	679680	662002	623569	632752	
Dynamika	-	0,97	0,94	1,01	0,98
Struktura, w tym: wydatki bieżące	0,84	0,85	0,84	0,88	0,85
wydatki inwestycyjne	0,16	0,15	0,16	0,12	0,15
	Po akcesji do UE				
	2004	2005	2006	2007	2008
Wydatki ogółem (w tys. zł), w tym:	668600	658212	900013	1152259	789741
Dynamika	1,06	0,98	1,37	1,28	0,69
Struktura, w tym: wydatki bieżące	0,86	0,91	0,78	0,57	0,88
wydatki inwestycyjne	0,14	0,09	0,22	0,03	0,06
współfinansowanie projektów z udziałem środków UE	-	-	-	0,40	0,06
	2009	2010	2011	2012	średnia
Wydatki ogółem (w tys. zł), w tym:	1289491	909397	1120250	1159052	
Dynamika	1,63	0,71	1,23	1,03	1,11
Struktura, w tym: wydatki bieżące	0,62	0,87	0,71	0,69	0,77
wydatki inwestycyjne	0,02	0,03	0,10	0,10	0,09
współfinansowanie projektów z udziałem środków UE	0,36	0,10	0,19	0,21	0,22

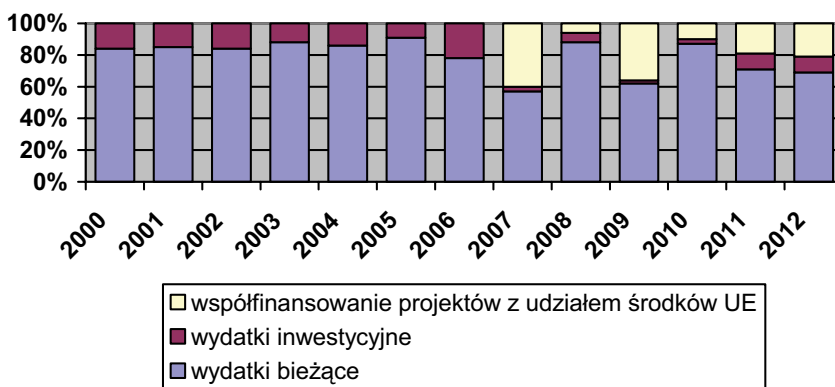
Źródło: Jak w tab.1.

Interesująca jest także struktura wydatków w budżetach wojewodów w dziale rolnictwo i łowiectwo, w której do 2005 roku notowano względnie stabilny co do udziału podział na wydatki bieżące (85%) oraz inwestycyjne (15%). **Radykalną zmianę przyniósł 2006 r., kiedy to nastąpiło zwiększenie udziału**

²⁴ A. Elias, *Introduction: Whatever happened to the Europe of Regions? Revisiting the regional dimension of European politics*, "Regional and Federal Studies" 18.5, 2008, s. 483-492 oraz M. Keating, *A quarter century of Europe of the Regions*, "Regional and Federal Studies" 18.5, 2008, s. 629-635.

wydatków inwestycyjnych, zaś rok później w finansowanie tytułów z budżetu wojewodów zaangażowane zostały środki unijne, czego skutkiem było wydatne zwiększenie udziału inwestycji. Można zatem mówić zarówno o zauważalnej substytucyjności wydatków bieżących wydatkami inwestycyjnymi, jak i pewnej komplementarności wydatków inwestycyjnych krajowych z unijnymi. Dzięki współfinansowaniu projektów ze środków UE stało się możliwe zrealizowanie znacznie większej liczby przedsięwzięć z zakresu prac geodezyjno-urzędzeniowych oraz melioracji na potrzeby rolnictwa, a budżet unijny przejmując wykonanie niektórych tytułów, co znacząco odciąża budżet krajowy.

Rysunek 6. Struktura wydatków w budżetach wojewodów w dziale rolnictwo i łowiectwo w latach 2000-2012

Źródło: Jak w tab.1.

Rozpatrując dynamikę wydatków na poszczególne tytuły w budżetach wojewodów w dziale rolnictwo i łowiectwo zauważalne jest, że najbardziej stabilnymi w badanym okresie są wydatki na jednostki i zakłady budżetowe (por. tab. 50). Tytułem, który należy wyróżnić ze względu na najwyższą, zdwojoną dynamikę wydatków w okresie poakcesyjnym w stosunku do czasu przed integracją jest finansowanie spółek wodnych i melioracji. Zwłaszcza te ostatnie zostały istotnie wsparte w zakresie inwestycji pokrytych zarówno ze środków krajowych i stosunkowo szybko rosnących funduszy UE.

Niezagrożona, mimo fluktuacji poziomu wydatków, wydaje się być także pozycja pozostałych dwóch ważnych kierunków finansowania z budżetów wojewodów – ochrony roślin i zwalczania chorób zakaźnych zwierząt oraz prac geodezyjno-urzędzeniowych na potrzeby rolnictwa. Wprawdzie nie można tu mówić o systematycznym wzroście wydatków na te cele, ale o skokowym podnoszeniu ich poziomu.

Wartym uwagi jest fakt, że wraz z realizacją WPR przybywa tytułów nie tylko w budżecie centralnym, ale także – mimo, że w mniejszym wymiarze – w budżetach wojewodów. Mowa tu przede wszystkim o zadaniach realizowanych z tytułu PROW (przypadających wojewodom, ale realizowanym przez urzędy marszałkowskie, do których należy scalanie gruntów i gospodarka zasobami wodnymi) oraz usuwaniu skutków klęsk żywiołowych, a także wspomnianym dofinansowaniu poprzez projekty UE.

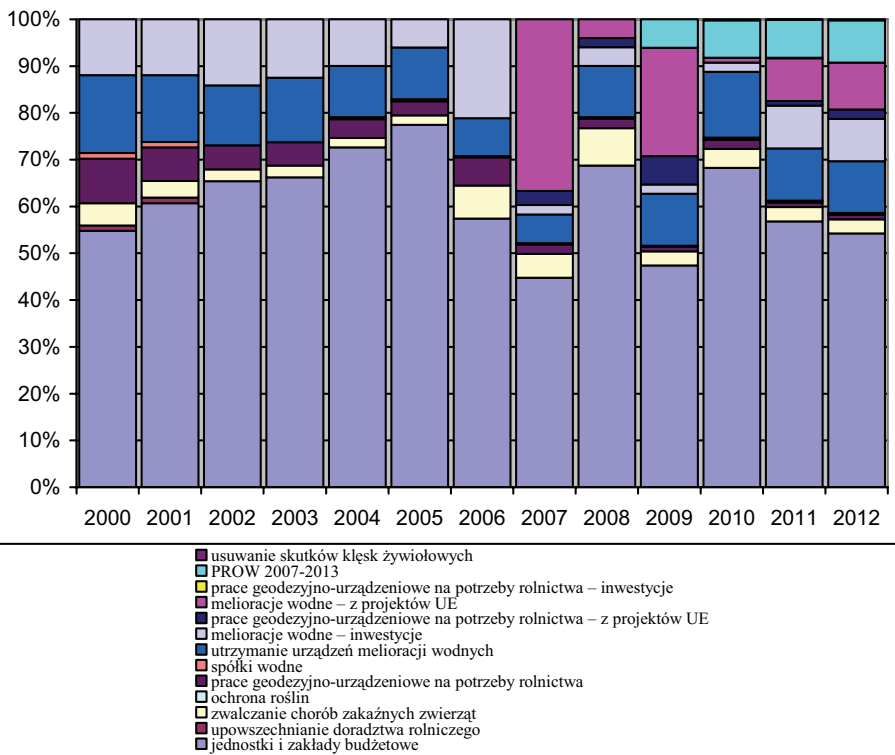
Tabela 50. Dynamika wydatków w budżetach wojewodów w dziale rolnictwo i łowiectwo w latach 2000- 2012

Wyszczególnienie	Przed akcesją do UE				
	2000	2001	2002	2003	średnia
Jednostki i zakłady budżetowe	-	1,08	0,94	1,06	1,03
Rośliny i zwierzęta-ochrona, zwalczanie chorób, doradztwo	-	0,80	0,64	0,98	0,81
Prace geodezyjno-urzędzeniowe na potrzeby rolnictwa	-	0,76	0,67	1,00	0,81
Melioracje, spółki wodne	-	0,82	0,85	1,01	0,89
	Po akcesji do UE				
	2004	2005	2006	2007	2008
Jednostki i zakłady budżetowe	1,44	1,04	1,01	1,00	1,06
Rośliny i zwierzęta-ochrona, zwalczanie chorób	0,95	0,88	3,34	0,82	0,76
Prace geodezyjno-urzędzeniowe na potrzeby rolnictwa	1,01	0,87	2,44	0,32	0,78
Melioracje, spółki wodne	1,03	0,81	2,19	0,73	0,81
	2009	2010	2011	2012	średnia
Jednostki i zakłady budżetowe	1,11	1,04	1,01	1,01	1,08
Rośliny i zwierzęta-ochrona, zwalczanie chorób	0,67	0,87	0,88	0,95	1,43
Prace geodezyjno-urzędzeniowe na potrzeby rolnictwa	2,92	0,87	1,06	0,83	1,03
Melioracje, spółki wodne	3,42	0,76	4,31	1,07	2,03
PROW 2007-2013	-	0,96	1,19	1,10	1,08
Usuwanie skutków klęsk żywiołowych	-	-	0,38	3,33	1,86

Źródło: Jak w tab.1.

Rozpatrując szczegółową strukturę wydatków na poszczególne tytuły w budżetach wojewodów widzimy, iż największy i nieznacznie rosnący w nich udział zajmuje działalność jednostek i zakładów budżetowych (ponad połowę – por. rys. 7).

Rysunek 7. Struktura wydatków na poszczególne tytuły w budżetach wojewodów w dziale rolnictwo i łowiectwo w latach 2000-2012

Źródło: Jak w tab. 1.

Zwiększenie biurokratyzacji można uznać za niepokojącą tendencję, jednakże należy pamiętać, że w badanym okresie wzrósł zakres oraz wartość obsługiwanych przez jednostki podległe wojewodom zadań. Drugą, przyjmując kryterium wielkości wydatkowanych środków, jest pozycja związana z **melioracjami wodnymi** – zarówno ich utrzymaniem, jak też inwestycjami w nie, gdzie także obserwuje się rosnący udział (z ok. 1/5 do 1/4), ale przede wszystkim głównie dzięki znacznie fluktuującym inwestycjom ze środków UE, które w istotnej części substytuują inwestycje krajowe w tym zakresie. Warto także wspomnieć o pozycji związanej z pracami geodezyjno-urzędzeniowymi na rzecz rolnictwa, na które udział wydatków w badanym okresie utrzymuje się na poziomie ok. 5%.

Innym wartym uwagi jest fakt, iż w gestii wojewodów jest także nadzór i częściowo również wydatkowanie środków na instytucje realizujące zadania związane z sektorem rolnym. Należą do nich: wojewódzkie ośrodki doradztwa rolniczego (wydatki na które są zawarte w pozycji jednostki i zakłady budżetowe), Inspekcja Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych (IJHARS),

Inspekcja Ochrony Roślin i Nasiennictwa (IORiN), wojewódzkie inspektoraty weterynarii, powiatowe inspektoraty weterynarii. Stosunkowo największą dynamikę w budżetach rolnych wykazują wydatki na IORiN, co może być związane z **rozszerzeniem kompetencji i obowiązków, chociażby dotyczących wdrażania i przestrzegania coraz bardziej rygorystycznych instrumentów chroniących środowisko naturalne, które widoczne są w zapowiedziach reformy WPR w wielu proponowanych instrumentach, począwszy od ekologii** **zacji dopłat bezpośrednich po zasadę wzajemnej zgodności.**

Jeśli idzie o ODR-y, to sprzyjają one rozwojowi rolnictwa poprzez swoją wiedzę i doświadczenie konsultingowe, obejmujące kompleksowe doradztwo rolnicze; współpracują również ze spółdzielniami, grupami producenckimi, firmami ze sfery agrobiznesu, branżowymi związkami producentów oraz z instytucjami z otoczenia rolnictwa. Wszystko to sprawia, iż ODR-y mogą stać się w wielu przypadkach ogniwem decydującym o rozwoju rolnictwa w regionie, mogą również w znaczący sposób przełamać istniejące bariery w rozwiązywaniu problemów technologicznych i wspierać merytorycznie producentów rolnych. Istotna jest ich rola związana z realizacją programów badawczych, informacyjnych i edukacyjnych na rzecz rolnictwa i obszarów wiejskich oraz szeroka działalność na rzecz ekologii, ochrony środowiska i krajobrazu na obszarach wiejskich. **W świetle powyższych zadań niezrozumiała jest nadmierna fluktuacja wydatków budżetowych na doradztwo rolnicze, zwłaszcza w obliczu nowych zadań wynikających z ewolucji WPR. Możliwe, że jest to zwiastun zmian, wzorem krajów wysokorozwiniętych, gdzie od wielu lat obserwuje się tendencje do zmniejszania roli doradztwa państwowego na rzecz doradztwa finansowego lub komercyjnego.** Obecnie ośrodki doradztwa finansowane są z dotacji budżetowych oraz z przychodów z tytułu prowadzonej działalności gospodarczej (np. prowadzenia ksiąg rachunkowych, działalności promocyjnej, wydawniczej, wynajmu pomieszczeń) i przychodów z innych źródeł. Utrzymujące się na względnie stałym poziomie subwencjonowanie budżetowe nie wyklucza zwiększonych wpływów z innych działalności. Można także uznać, że wymusza się na tych jednostkach gospodarność i inicjatywę w pozyskiwaniu środków. Trzeba też pamiętać, iż działalność doradczą na wsi, oprócz ODR-ów, świadczy wiele innych instytucji, np. izby rolnicze, banki spółdzielcze, stowarzyszenia i instytuty naukowo-badawcze oraz prywatne firmy doradcze. Liczba udzielanych porad przez te firmy znacząco wzrosła, zwłaszcza od 2002 r. w związku z pojawieniem się funduszy UE i koniecznością przygotowywania odpowiednich wniosków o unijne dopłaty. **Należy podnieść, że w świetle nowej reformy WPR wzrośnie rola ODR ze względu na konieczność realizacji działań w ramach priorytetów odnoszących się do realizacji strategii „Europa 2020” w sektorze rolnym, do których należy m.in. wspieranie i transfer wiedzy i innowacji, sprzyjanie wzmocnieniu konkurencyjności, organizacji łańcucha żywnościowego, czy włączeniu społecznemu i promowaniu rozwoju gospodarczego na obszarach wiejskich.**

Kolejna instytucja, Inspekcja Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych, w ramach urzędowej kontroli żywności w Polsce chroni nie tylko interesy konsumentów i producentów żywności, ale uczestniczy również w realizacji polityki żywnościowej kraju. Kontrole jakości handlowej produktów stanowią istotny element systemu gwarantowania jakości żywności wprowadzanej do obrotu oraz bezpieczeństwa ekonomicznego konsumentów i producentów. Działania IJHARS obejmują przede wszystkim ochronę konsumentów i walkę z zafałszowaniami na rynku produktów żywnościowych, eliminację nieuczciwej konkurencji producenckiej oraz promocję jakości polskiej żywności poprzez propagowanie znaków i certyfikatów jakości. Dynamika wydatków na cele związane z jakością handlową surowców i produktów rolnych realizowane przez IJHARS po integracji z UE uległa załamaniu. Do czasu akcesji, od 2000 r., wydatki wskazywały na względnie wysoką dynamikę. Może to być związane ze zwiększeniem funduszy na inspektoraty weterynaryjne, w tym także wojewódzkie i powiatowe, które przejęły część kompetencji omawianej wyżej instytucji (np. kontrole związane z wdrażaniem systemów zapewniania jakości w przedsiębiorstwach agrobiznesu). **Niemniej, nie znajduje uzasadnienia ograniczenie środków na omawiany cel w obliczu coraz częstszych zagrożeń bezpieczeństwa jakościowego żywności, jak i spodziewanego rozszerzenia zadań w stosunku do inspekcji weterynaryjnych, np. w ramach działań wdrożeniowych czy kontrolnych *cross-compliance*.**

W świetle powyższej analizy autorzy wnioskują, iż powinny wzrastać przede wszystkim wydatki na te cele w ramach sektora rolnego, które mają największe pole recepcji oraz najdłuższy czas oddziaływania. **Zatem powinny mieć miejsce następujące przesunięcia „pionowe” dotyczące zwiększenia na poziomie wojewódzkim:**

- **środków na regulację stosunków wodnych, zgodnie z zarysowującą się od kilku lat tendencją ich wzrostu;**
- **wydatków na prace geodezyjno-urzędzeniowe, co mogłoby mieć pozytywny wpływ szczególnie na rozwój obszarów wiejskich;**
- **środków na wojewódzkie i powiatowe inspektoraty weterynaryjne, których rola szczególnie kontrolna w ramach przestrzegania dyrektyw związanych z dobrostanem zwierząt będzie rosnąca.**

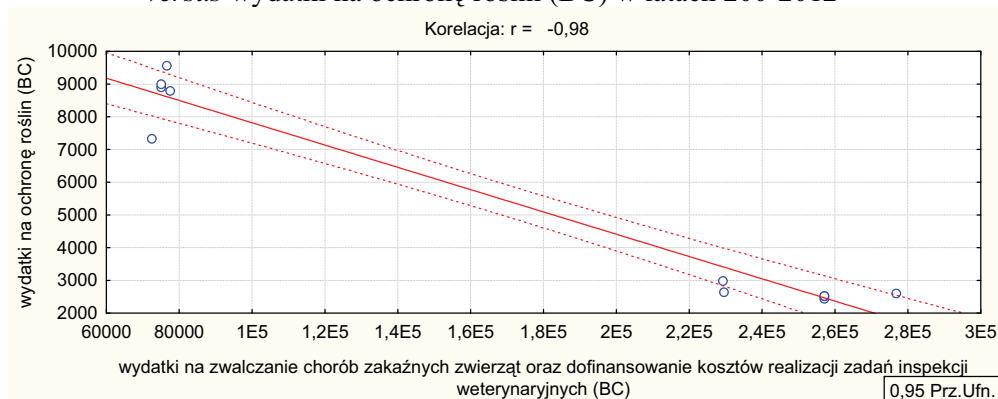
Doświadczenie badawcze autorów w zakresie oceny budżetów rolnych wskazuje, iż zwiększenie wydatków na powyższe cele mogłoby zostać sfinansowane ze środków Rezerw celowych oraz Agencji Nieruchomości Rolnej (z Zasobu Własności Rolnej Skarbu Państwa).

3.2.3. Zależności pomiędzy wybranymi tytułami w budżecie centralnym i budżetach wojewodów

Kolejnym krokiem analizy było zweryfikowanie, czy pomiędzy tytułami finansowanymi z budżetu centralnego oraz budżetów wojewodów zachodzą związki korelacyjne. Pierwsza istotna, względnie bardzo wysoka współzależność dotyczyła długookresowej relacji między środkami na zwalczanie chorób zakaźnych zwierząt finansowanymi z budżetu centralnego (BC) a ochroną roślin finansowaną z tego samego źródła (BC), gdzie współczynnik korelacji wyniósł $-0,97$. Może to świadczyć o tym, iż konstruktorzy budżetu traktowali te dwa tytuły pod względem finansowym substytucyjnie, mimo, że dotyczą odmiennych działań. W analizowanym okresie nastąpił wyraźny spadek wydatków związanych z ochroną roślin na rzecz wydatnego wzrostu środków na zwalczanie chorób zakaźnych zwierząt oraz dofinansowanie kosztów realizacji zadań inspekcji weterynaryjnych. **W świetle konkurencyjności finansowej celów budżetowych oraz w warunkach ograniczoności środków związanych z bieżącymi potrzebami może być to skutkiem preferencji zadań, jak np. prewencja i zwalczanie ptasiej grypy, BSE, czy innych chorób odzwierzęcych, z którymi Polska, jak i inne kraje UE miały do czynienia.**

Podobna zależność odnosiła się także do relacji wydatków na zwalczanie chorób zakaźnych zwierząt (BC) i ochrony roślin finansowanej z budżetu wojewodów (BW), gdzie współczynnik korelacji wyniósł $-0,95$. **Sytuacje te stawiają przesłankę dla tezy, iż ochrona roślin była w długim okresie celem marginalizowanym zarówno na poziomie wydatków centralnych, jak i wojewódzkich.**

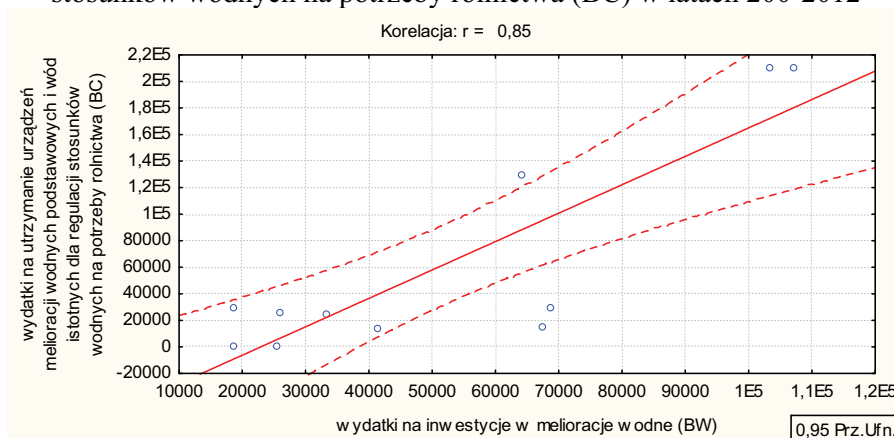
Rysunek 8. Wydatki na zwalczanie chorób zakaźnych zwierząt oraz dofinansowanie kosztów realizacji zadań inspekcji weterynaryjnych (BC) versus wydatki na ochronę roślin (BC) w latach 200-2012

Źródło: Jak w tabeli 1.

Inną ważną, wysoce skorelowaną (0,85) zależność, znajdujemy w relacji wydatków na inwestycje w urządzenia melioracji wodnych (BW) i utrzymanie urządzeń melioracji wodnych podstawowych i wód istotnych dla regulacji stosunków wodnych na potrzeby rolnictwa (BC) – por. rys. 9.

Rysunek 9. Inwestycje w melioracje wodne (BW) *versus* utrzymanie urządzeń melioracji wodnych podstawowych i wód istotnych dla regulacji stosunków wodnych na potrzeby rolnictwa (BC) w latach 200–2012

Źródło: Jak w tabeli 1.

Obydwa cele w budżetach są dowartościowywane od lat, a wydatki na nie rosną. Należy to ocenić jako pozytywne zjawisko, gdyż uporządkowanie spraw związanych z regulacją stosunków wodnych oraz doinwestowanie urządzeń melioracyjnych w obliczu coraz częstszych zjawisk powodziowych i podtopieniowych stało się kwestią niecierpiącą dalszej zwłoki.

Podobną korelację (0,73) znajdujemy we współzależności wydatków na spółki wodne (BW) oraz utrzymanie urządzeń melioracji wodnych podstawowych i wód istotnych dla regulacji stosunków wodnych na potrzeby rolnictwa (BC), co może być także uzasadnione pewną komplementarnością środków kierowanych zarówno z budżetu centralnego, jak i budżetów wojewodów.

3.3. Wydatki krajowe i unijne na sektor rolny w świetle I i II filaru WPR

Budżet rolny podzielony jest m.in. na wydatki realizujące potrzeby względem rolnictwa, rozwoju wsi, rynków rolnych²⁵ oraz leżące w gestii wojewodów. Poniżej (por. tab. 4) dokonano oceny struktury wydatków na rolnictwo, rozwój wsi i rynki rolne. Wydatki na poszczególne części są różne i zmieniają się w zależności od istniejących potrzeb i celów polityki rolnej. Powyższa analiza dowodzi, iż w badanym okresie nastąpiły znaczące zmiany zarówno ilościowe, jak i jakościowe w podziale środków budżetowych. Po pierwsze, nie obserwuje się, by podział środków w ramach poszczególnych części następował równomiernie. Niemniej, można uznać, że do roku 2006 r. proporcje wydatkowania były dość zrównoważone.

Tabela 51. Struktura wydatków na rolnictwo, rozwój wsi i rynki rolne w latach 2000-2012 (%)

Wyszczególnienie	Przed akcesją do UE					Po akcesji do UE									
	2000	2001	2002	2003	średnia	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	średnia
Rolnictwo	31,1	21,8	26,5	19,7	24,8	20,2	19,9	25,2	6,6	3,3	5,1	10,2	11,6	13,6	12,9
Rozwój wsi	42,1	57,4	61,1	52,7	53,3	50,1	55,7	65,7	88,6	88,7	89,2	78,2	80,2	76,4	74,8
Rynki rolne	26,8	20,8	12,4	27,6	21,4	29,7	24,4	9,1	4,8	8,0	5,7	11,6	8,2	10,0	12,4

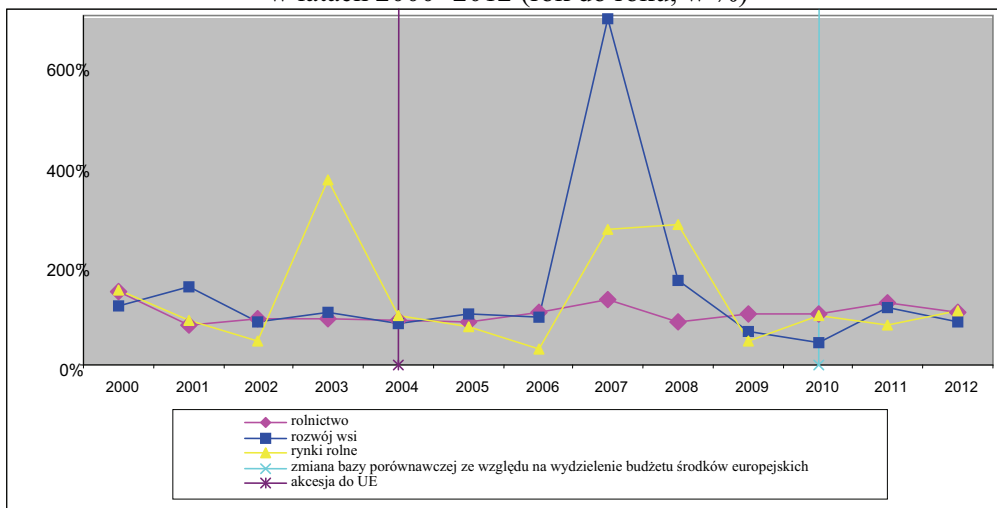
Źródło: Jak w tab. 1.

Od 2007 r. mamy do czynienia z istotną zmianą struktury wydatkowania w ramach omawianych części budżetu rolnego – dobitnie zwiększa się udział środków na rozwój wsi, kosztem dwóch pozostałych pozycji. Może być to wynikiem prowadzonej WPR, kładącej coraz większy nacisk właśnie na kwestie obszarów wiejskich. Znacząca jest także uwaga, iż udział wydatków na tenże cel, mimo, iż relatywnie wysoki od początku, uległ w ciągu trzynastu analizowanych lat niemal podwojeniu, zaś udział wydatków na rolnictwo spadł 6-krotnie, natomiast na rynki rolne 2,5-krotnie. Analiza odchyleń standardowych w ramach poszczególnych części budżetu rolnego wykazuje wyższą zmienność badanych wielkości po integracji z UE, zwłaszcza w przypadku wydatków na rozwój wsi. Podobne wnioski możemy wyciągnąć, analizując dynamikę tych wydatków. Największymi zmianami cechowały się wydatki na rozwój wsi, które przyrosły skokowo szczególnie w 2007 roku, głównie z tytułu zwielokrotnionych wydatków na ARiMR (finansowanie projektów z udziałem środków z UE, tzn. PROW, ale i dopłaty bezpośrednie), a także na restruktury-

²⁵ Analiza w tym wypadku rozpoczyna się od roku 2000, kiedy to w ustawie na tenże rok dokonano nowego podziału – zgodnie z postanowieniami ustawy o działaniach administracji rządowej, budżet ówczesnego Ministerstwa Rolnictwa i Gospodarki Żywnościowej usytuowany dotychczas w części 19, objął trzy nowe części klasyfikacji budżetowej: część 32 – urząd ministra ds. rolnictwa, część 33 – urząd ministra ds. rozwoju wsi, część 35 – urząd ministra ds. rynków rolnych.

zacje i modernizacje sektora zywnosciowego oraz rozwój obszarów wiejskich, zaś względnie najwyższa stabilność dotyczyła wydatków na rolnictwo.

Rysunek 10. Dynamika wydatków na rolnictwo, rozwój wsi i rynki rolne w latach 2000- 2012 (rok do roku, w %)

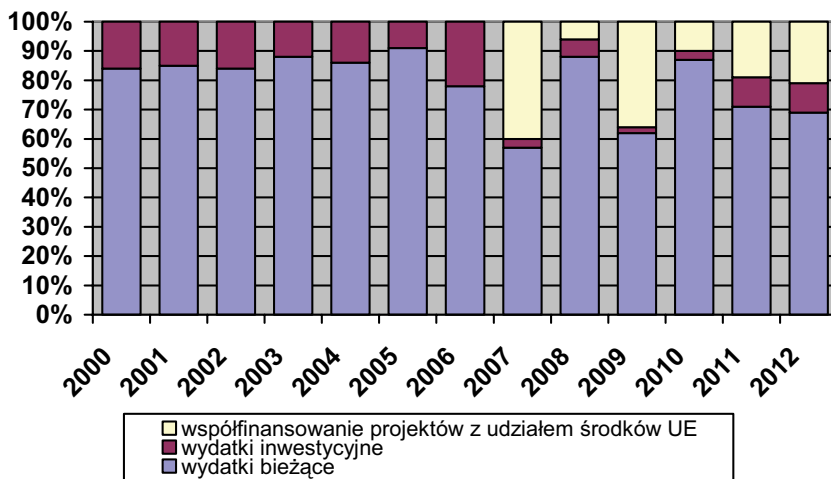

Źródło: Jak w tab. 1.

Spoglądając na budżet rolny z perspektywy realizowanej WPR, można założyć, że działania i instrumenty dotyczące rolnictwa oraz rynków rolnych, a także budżetów wojewodów korespondują z pierwszym filarem WPR, zaś związane z rozwojem wsi są bliższe drugiemu filarowi. W tym miejscu konieczną jest uwaga, że w wydatkach budżetowych na rozwój wsi zawarte są już uzupełniające płatności bezpośrednie, obsługiwane przez ARiMR, które zostaną przypisane do filara I (wraz z adekwatnym udziałem wydatków na bieżącą działalność statutową agencji), zaś pozostałe wydatki, w tym zwłaszcza PROW 2007-2013 zostaną potraktowane jako zbieżne z działaniami w ramach II filara WPR. Agregacja odpowiednich tytułów finansowanych ze środków budżetu krajowego, komplementarnych ze wspomnianymi filarami, wskazuje, że w ramach środków krajowych w 4/5 wspiera się działania dotyczące rolnictwa – filar I, zaś pozostałą część – 20% – stanowią środki związane z realizacją II filaru, w największym udziale dotyczące współfinansowania PROW 2007-2013. Szczegółowa obserwacja z ostatnich trzech lat, którą umożliwia wydzielenie budżetu środków europejskich, dowodzi nieznacznego wzrostu udziału wydatków na II filar z 19% do 22%. Warto w tym miejscu zauważyć, że struktura podziału środków, które wpłynęły do polskiego sektora rolnego z UE wskazuje, że na II filar przekazano w sumie

blisko połowę ogółu środków, a więc dwa razy więcej (por. rys. 11). Zatem struktura finansowania poszczególnych filarów nie jest zbieżna.

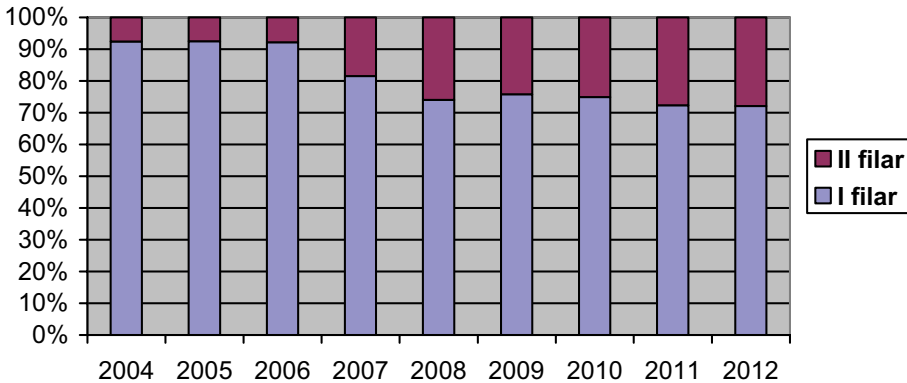
Rysunek 11. Struktura wydatków na I i II filar z budżetu UE dla Polski w latach 2004-2012

Źródło: European Commission, Agricultural and Rural Development DG.

Niemniej, struktura wydatków krajowych na poszczególne filary jest proporcjonalnie zbliżona do ogólnej ich struktury w UE-27 (por. rys. 12), gdzie wyraźnie wyższe wsparcie dotyczy I filara, mimo, że odnotowano zwiększający się udział wydatkowania środków na II filar.

Rysunek 12. Struktura wydatków na I i II filar z budżetu UE ogółem dla 27 krajów członkowskich w latach 2004-2012

Źródło: Jak w rys. 7.

3.3.1. Pierwszy filar

Głównym wydatkiem w ramach części Rolnictwo są środki płynące na dział Rolnictwo i łowiectwo, wśród których możemy zagregować wydatki na: ochronę środowiska²⁶, postęp w rolnictwie²⁷, zadania sanitarno-weterynaryjne²⁸ oraz działalność naukowo-badawczą²⁹. Kolejną znaczną pozycją są wydatki na oświatę i wychowanie (szczególnie na rolnicze szkoły zawodowe) oraz administrację publiczną działającą w powyższych zakresach. W części rynki rolne 95% środków przeznaczonych jest na zadania realizowane przez ARR. Dodać także należy wydatki na uzupełnienie dopłat bezpośrednich zapisane w części rozwój wsi i przypadające ARiMR.

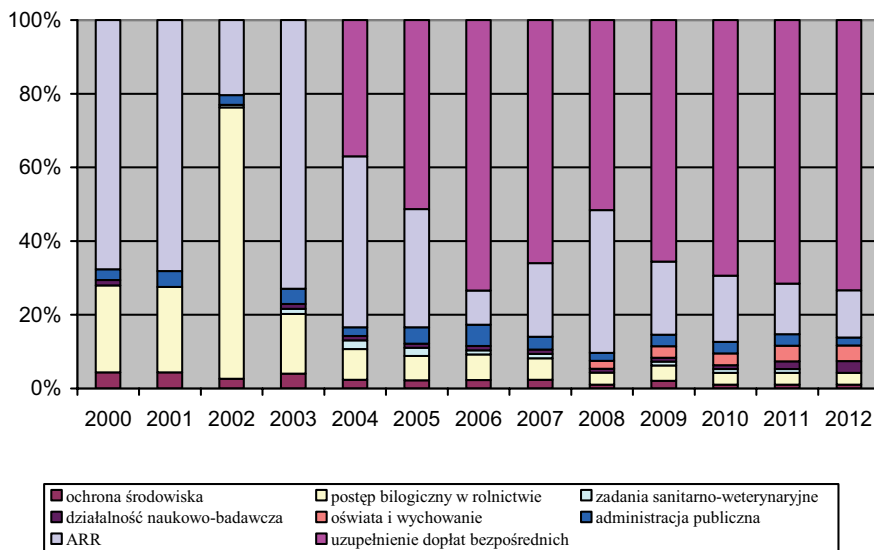
²⁶ Przez wydatki na ochronę środowiska rozumiemy zagregowane środki z budżetu centralnego na: Krajową Stację Chemiczno-Rolniczą, ochronę roślin i rolnictwo ekologiczne.

²⁷ Wydatki na postęp w rolnictwie oznaczają zagregowane środki z budżetu centralnego na: postęp biologiczny w produkcji roślinnej oraz postęp biologiczny w produkcji zwierzęcej.

²⁸ Wydatki na zadania sanitarno-weterynaryjne to zagregowane środki z budżetu centralnego na: Główny Inspektorat Weterynarii oraz graniczne inspektoraty weterynarii.

²⁹ Przez wydatki na działalność naukowo-badawczą rozumiemy zagregowane środki z budżetu centralnego na: Centralny Ośrodek Badania Odmian Roślin Uprawnych, Krajowe Centrum Hodowli Zwierząt i działalność badawczo-rozwojową oraz naukę (z działu 730).

Rysunek 13. Struktura wydatków na poszczególne tytuły związane z rolnictwem i rynkami rolnymi w budżetach krajowych w latach 2000-2012

Źródło: Jak w tab. 1.

W ogólnej puli środków krajowych przeznaczonych na cele komplementarne z działaniami w I filarze WPR najczęściej środków przeznacza się w ramach uzupełnienia dopłat bezpośrednich (por. rys. 13), co jest szczególnie widoczne w ostatnich latach, kiedy to Polska wykorzystuje w pełni możliwość uzupełnienia płatności unijnych budżetowaniem krajowym, w maksymalnej kwocie, jaką dopuszcza Traktat Akcesyjny. Należy mieć świadomość, iż mimo rosnącego udziału tego wsparcia w budżecie krajowym, w 2012 r. 90% środków przeznaczanych na dopłaty bezpośrednie w Polsce będzie pochodzić z budżetu unijnego, zaś pozostała część (10%) sfinansowana zostanie ze środków krajowych.

Drugą ważną pozycję stanowi finansowanie działań ARR. Warto dodać, iż udział ten jest malejący w badanym długim okresie, co zbieżne jest z nominalnym spadkiem wielkości środków przekazywanych na realizację WPR przez ARR. Względnie stabilny udział wykazują wydatki na administrację publiczną, co wiąże się jednocześnie z ich blisko trzykrotnym wzroście po integracji z UE. Cechą charakterystyczną wysokorozwiniętych gospodarek rynkowych jest rosnąca ilość instytucji korygujących niedoskonałość mechanizmu rynkowego. Prowadzi to naturalnie do rozrostu administracji publicznej obsługującej te podmioty. Tendencja ta obserwowana jest zwłaszcza w rozrośniętej biurokracji unijnej. Nie ominęła ona także krajowych podmiotów. Zauważyć należy wyraźny przyrost wydatków na administrację publiczną we wszystkich częściach sek-

tora rolno-żywnościowego zwłaszcza w latach 2000-2006. Dynamika tego tytułu budżetowego należała do względnie najwyższych. **Interesujące jest, iż w analizowanych budżetach rolnych były lata, gdzie ograniczono fundusze na realizację kluczowych celów polityki rolnej, zaś wydatki na administrację publiczną realnie wzrastały. Inna rzecz, iż bliższa analiza ustaw budżetowych i budżetów wojewodów oraz sprawozdań NIK z wykonania budżetu dowodzi, iż zwiększone nakłady administracyjne były nierzadko niezbędne, by możliwe było sprawne pozyskanie funduszy unijnych.**

Wydatki na oświatę i wychowanie dotyczą finansowania szkół rolniczych, zasadniczych szkół zawodowych oraz dokształcania i doskonalenia nauczycieli tychże szkół, a także funkcjonowania internatów i burs przyszkolnych. W okresie poakcesyjnym wydatki związane z tymi tytułami budżetowymi wyraźnie wzrosły, co jest ważnym działaniem prorozwojowym wpisującym się w ideę wzrostu gospodarczego opartego na podnoszeniu jakości kapitału ludzkiego. Po akcesji Polski do Unii Europejskiej i możliwości skorzystania z funduszy unijnych, wykształcenie rolnicze stało się bardziej atrakcyjne. Przekazanie gospodarstwa rolnego w zamian za rentę strukturalną, zakup ziemi, dopłaty dla młodych rolników, a nawet kredyty inwestycyjne wymagają bowiem posiadania wykształcenia rolniczego. Wiele szkół nie jest obecnie przygotowanych na realizację podstawowych zadań wynikających z integracji z UE. Kryteriami podstawowymi ich weryfikacji jest baza dydaktyczna szkoły (gospodarstwo, warsztaty szkolne, pełne wyposażenie w sprzęt rolniczy itp.), kadra, zaplecze internatowe i gastronomiczne. Niestety, konieczność podziału środków finansowych na wiele placówek stwarza sytuację, że żadna z nich nie jest w pełni dofinansowana. Nieco inna jest sytuacja szkół i placówek o znaczeniu regionalnym i ponadregionalnym, których prowadzenie, po reformie w 1999 r., pozostało w gestii ministra rolnictwa. W ustawie z dnia 27 czerwca 2003 r. o zmianie ustawy o systemie oświaty oraz o zmianie niektórych innych ustaw zaproponowano nowe rozwiązania dotyczące szkół o znaczeniu regionalnym lub ponadregionalnym. Uprawnienia do zakładania i prowadzenia publicznych szkół i placówek o znaczeniu regionalnym lub ponadregionalnym zostały przekazane samorządowi województwa. Jednocześnie w wyżej wspomnianej ustawie został wprowadzony przepis przejściowy, zgodnie z którym do dnia 31 grudnia 2005 r. minister właściwy do spraw rolnictwa mógł przejąć od powiatów (w drodze porozumienia) prowadzenie szkół i placówek rolniczych o znaczeniu regionalnym i ponadregionalnym, wraz z mieniem powiatowym będącym we władaniu szkół i placówek.³⁰ Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi, posiadając środki finansowe, może wspierać prowadzone przez siebie szkoły i placówki rolnicze w zakresie unowocześniania bazy dydaktycznej do kształcenia zawodowego. Owa zmiana

³⁰ Powstała tu paradoksalna sytuacja: dawne szkoły resortu rolnictwa, które – walcząc o przetrwanie – wprowadziły inne, „nierolnicze” kierunki kształcenia lub utworzyły licea, nie mogły być przejęte przez Ministra Rolnictwa, ponieważ nie były już szkołami (zespołami szkół) typowo rolniczymi.

legislacyjna ma swoje odbicie w poziomie realnych wydatków na cele związane z oświatą i wychowaniem, które od 2006 r. zapoczątkowują trend rosnący, co należy odnotować jako pozytywne zjawisko. Niestety, pozostaje wrażenie, że działa się to kosztem wydatków na postęp biologiczny. Niepokojąca jest utrzymująca się od wielu lat tendencja redukcji wydatków budżetowych zwłaszcza na tytuły budżetowe z nim związane (nastąpił blisko 3,5-krotny przeciętny spadek porównując okres przed i po integracyjny). Analiza wydatków na działania związane z postępem biologicznym w rolnictwie nie napawa optymizmem. Istnieją przesłanki, by postawić tezę, iż wzrost środków na współfinansowanie i prefinansowanie programów i płatności unijnych odbywał się nierzadko w warunkach malejącego, bądź nierosnącego finansowego wsparcia z krajowego budżetu wyżej wymienionych wydatków. Obserwuje się, iż „w zamian”, przez większość badanego okresu rosły wydatki socjalne na KRUS, a także wpływy z zagranicy na rzecz różnorodnych funduszy wspierających pośrednio postęp biologiczny³¹. Te pierwsze nie miały istotnego wpływu na postęp biologiczny w rolnictwie, gdyż zabezpieczały głównie bieżące potrzeby konsumpcyjne, socjalne beneficjentów, te drugie zaś, oddziaływały, a często wymuszały ale nie wprost postęp biologiczny. Wspólnym mianownikiem dla wielu wyszczególnionych tytułów jest związek z postępem jakości i nowości oraz jakości typu i wykonania. Wydaje się jednak, iż zbyt wcześnie uznano, że wsparcie unijne będzie w wystarczający sposób kompensować redukcję wydatków krajowych. Nie doceniono, iż to właśnie szeroko rozumiany postęp biologiczny i inwestycje w jakość i wiedzę w największym stopniu decydują współcześnie o konkurencyjności na rynkach, w tym także rolnych. **Należy oczekiwać, iż wraz z przyswajaniem zasad i celów Wspólnej Polityki Rolnej UE i unijnych funduszy strukturalnych prawda ta na tyle się upowszechni, iż znikną w latach następnych tendencje do krótkookresowych oszczędności kosztem jakości i postępu w rolnictwie, wspieranego z krajowych środków budżetowych. Wniosek ten wydaje się być zasadny, zwłaszcza, kiedy mowa w reformowanej WPR o konkurencyjności, innowacjach i „rolnictwie opartym na wiedzy”.**

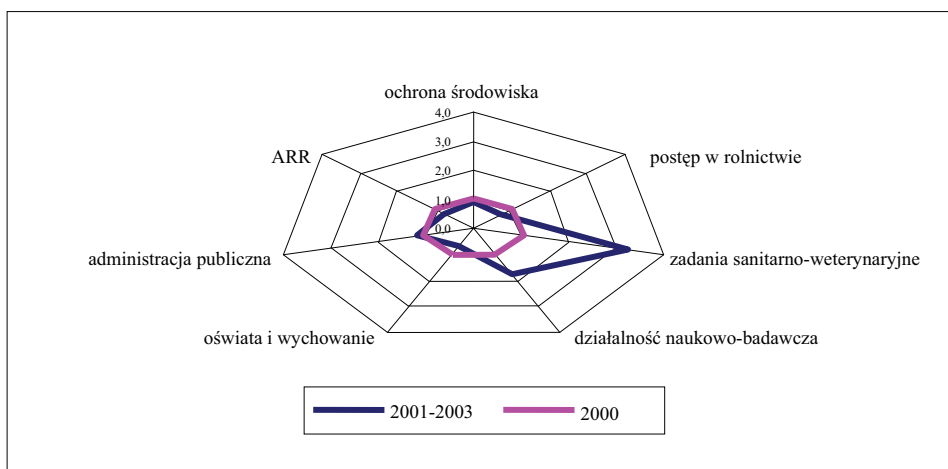
Wspomnieć również należy o funduszach wydatkowanych na ochronę środowiska, których udział jest malejący, ale poziom pozostaje względnie stabilny. Ochrona środowiska to niezwykle aktualny problem w bieżących dyskusjach krajowych jak i na forum unijnym, szczególnie w ramach reformowanej wspólnej polityki rolnej. **Skutkiem presji środowiskowej, w której rolnik jest kluczowym ogniwem, rozszerza się na bieżąco wachlarz programów rolno-środowiskowych oraz instrumentów sprzyjających „zazielenieniu” działań unijnych. Dodatkowo, kwestia ta ma swoje pozytywne odzwierciedlenie w wydatkach budżetowych, zatem należy dbać, by tendencja ta została**

³¹ Przykładem mogą być środki z funduszy unijnych mających na celu restrukturyzację sektora rolnego (np. SAPARD), które wymuszały postęp biologiczny poprzez konieczność zakupu lepszego jakościowo materiału siewnego czy hodowlanego (np. przy modernizacji czy budowie nowej obory zakupywano najbardziej wydajne krowy mleczne).

utrzymana. Stosunkowo wysoką dynamikę w budżetach centralnych wykazują wydatki na rolnictwo ekologiczne i Krajową Stację Chemiczno-Rolniczą. Jest to związane z rozszerzeniem kompetencji i obowiązków wobec wymienionych instytucji, chociażby związanych z wdrażaniem i przestrzeganiem coraz bardziej rygorystycznych instrumentów chroniących środowisko naturalne.

Rozważając zmiany, jakie zaszły w analizowanych budżetach, a które to mogą być sugestią dla dalszych przesunięć w budżecie krajowym, wskazać należy na dynamikę wyodrębnionych tytułów. Przyjęto trzy optyki. Pierwsza dotyczy odniesienia dynamiki lat bezpośrednio przedakcesyjnych (2001-2003) do pierwszego roku analizy – 2000, by uwidocznic zmiany w finansowaniu poszczególnych celów w świetle zbliżającej się integracji z UE (por. rys. 14).

Rysunek 14. Porównanie dynamiki wydatków krajowych na tytuły budżetowe utożsamiane z I filarem WPR – 2001-2003/2000

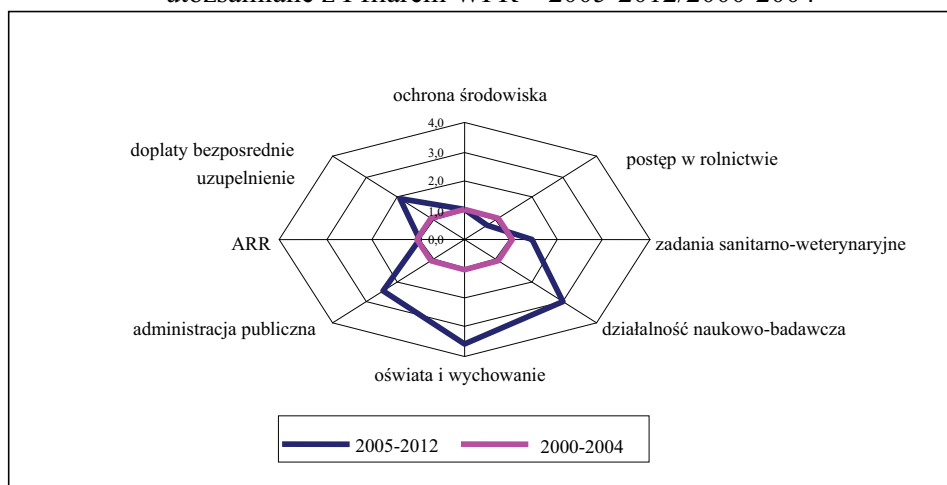

Źródło: Jak w tab. 1.

Obserwuje się, że najsilniejszy wzrost nastąpił w wypadku dwóch tytułów – mianowicie zadań sanitaryjno-weterynaryjnych, które musiały zostać wsparte głównie z powodu powołania do życia granicznych inspektoratów weterynaryjnych i konieczności uszczelnienia granic rozszerzającej się Unii oraz działalności naukowo-badawczej, w ramach której notuje się w okresie przedakcesyjnym wyraźny wzrost wydatków na takie instytucje jak: Centralny Ośrodek Badania Odmian Roślin Uprawnych oraz Krajowe Centrum Hodowli Zwierząt. Nieznaczny wzrost dotyczył wydatków na administrację, zaś spadek – wydatków na oświatę i wychowanie oraz postępowanie w rolnictwie.

Kolejna płaszczyzna, to porównanie indeksów dynamicznych lat poakcesyjnych (2005-2012) do lat przedakcesyjnych (2000-2004), by wskazać, jak fakt integracji „przyspieszył” bądź „spowolnił” wydatkowanie środków krajowych na wybrane cele (por. rys. 15).

Rysunek 15. Porównanie dynamiki wydatków krajowych na tytuły budżetowe utożsamiane z I filarem WPR – 2005-2012/2000-2004

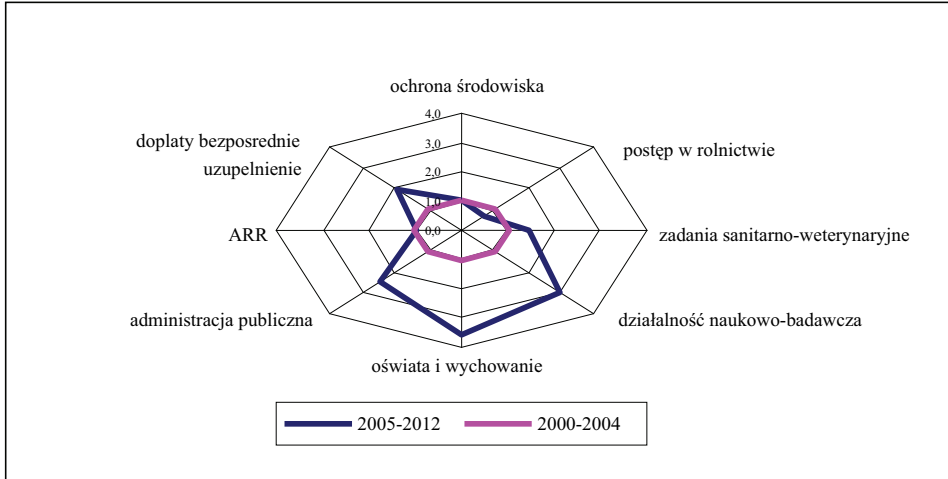

Źródło: Jak w tab. 1.

Najbardziej spektakularny wzrost odnotowano w przypadku wydatków na oświatę i wychowanie – na rysunku zmniejszono dziesięciokrotnie skalę tego zjawiska, by nie „zamazać” pozostałych zmian, niemniej, był to nader istotny wzrost, o przyczynach którego była mowa wyżej. Po integracji utrwalone zostały tendencje zaobserwowane w okresie bezpośrednio przedakcesyjnym, czyli wzrost wydatków na działalność naukowo-badawczą (głównie poprzez pojawienie się „nowej” pozycji budżetowej – Nauka), wyraźny przyrost wydatków na administrację, a także systematycznie rosnące środki na uzupełnienie dopłat bezpośrednich. Po raz kolejny negatywnie należy ocenić okrojenie środków związanych z postępowaniem biologicznym w produkcji roślinnej i zwierzęcej.

Ostatnia płaszczyzna porównań dotyczy ukazania zmian, jakie zaszły w badanym okresie względem roku wyjściowego 2000, który potraktowano jako bazowy (por. rys. 16). Największe bezwzględne przyrosty dotyczyły czterech rodzajów wydatków na: oświatę i wychowanie, zadania sanitarno-weterynaryjne, działalność naukowo-badawczą oraz administrację publiczną. Natomiast zdeprecjonowany został wyraźnie wspomniany postęp biologiczny w produkcji rolnej. Można uznać, że swoistą stabilność wykazały wydatki na interwencję rynkową (przez ARR) oraz ochronę środowiska.

Rysunek 16. Porównanie dynamiki wydatków krajowych na tytuły budżetowe utożsamiane z I filarem WPR – 2005-2012/2000-2004

Źródło: Jak w tab. 1.

Warto także ukazać wybrane współzależności, jakie miały miejsce w analizowanych budżetach pomiędzy wydatkami zbieżnymi z działaniami z I filaru, gdzie wyraźnie widoczne są zjawiska substytucyjności, ale i komplementarności. Pierwszy silny związek dotyczy wydatków na administrację w budżetach rolnych, który to jako zmienna objaśniana silnie ujemnie zależy od wydatków na postęp biologiczny w rolnictwie oraz interwencję rynkową, zaś pozytywnie od wielkości krajowej płatności uzupełniającej.

$$\text{wydatki na administrację} = 64960 \text{ tys. zł} + 0,03 * \text{uzupełnienie dopłat} - 0,04 * \text{wydatki na ARR} - 0,02 * \text{wydatki na postęp biologiczny w rolnictwie}^{32}$$

Zasadnym jest twierdzenie, że rosnące wydatki związane z krajowym uzupełnieniem dopłat bezpośrednich (które *nota bene* są skorelowane pozytywnie z wielkością dopłat ze środków UE, a także funduszy na inne cele krajowe finansowane z budżetu unijnego) pociągają za sobą konieczność rozbudowy sfery administracji, by móc sprawnie pozyskiwać i obsługiwać niebagatelny strumień tych funduszy. Niemniej, nieodpartym pozostaje wrażenie, iż zwiększanie zasobów administracyjnych dzieje się kosztem innych tytułów finansowanych z budżetu krajowego, jak wspomniany postęp w rolnictwie czy wydatki na zadania ARR. O ile w przypadku tych drugich wydatków następuje swoista substytucja wydatków krajowych unijnymi, o tyle jeśli mowa o postępie trudno doszukiwać się tu jakiegokolwiek kompensacji.

Inną interesującą zależność wykazuje dodatni związek wydatków na krajowe uzupełnienie dopłat bezpośrednich oraz oświatę i wychowanie (leżących

³² Posłużono się metodą regresji wielorakiej postępującej; $R^2=97,6\%$, zweryfikowano rozkład normalności reszt testem Shapiro-Wilka.

w gestii ministra rolnictwa). Możliwą jest interpretacja, iż skutkiem istotnie rosnących wydatków na edukację, głównie w szkołach średnich i zawodowych związanych z rolnictwem, jest nabywanie praktycznej wiedzy i umiejętności dotyczących funduszy europejskich i sposobów ich pozyskiwania, co pociąga za sobą konieczność większej partycypacji środków krajowych w tym procesie.

uzupełnienie dopłat bezpośrednich = 453211 tys. zł +16,2 wydatki na oświatę i wychowanie³³*

Niebezpiedstawne merytorycznie jest także uzasadnienie od innej strony, mianowicie, iż rosnący strumień dopłat krajowych (wraz z dopłatami unijnymi) sprzyja, czy nawet wymusza konieczność rzetelnej i szerokiej edukacji, zwłaszcza ludzi młodych wiążących swoją przyszłość z rolnictwem, co zostało zauważone i znalazło swoje odzwierciedlenie w rosnących wydatkach, o czym była także mowa wyżej.

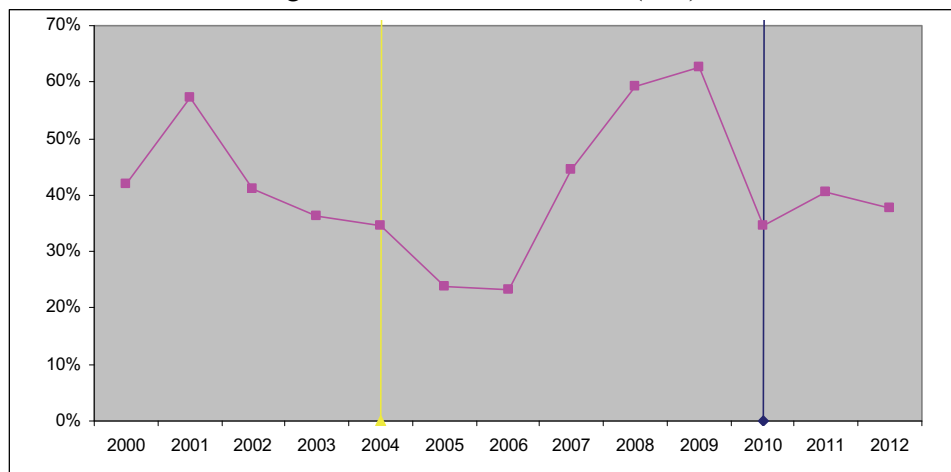
3.3.2. Drugi filar w wydatkach ARiMR

Z drugim filarem WPR zbieżne są działania związane z realizacją zadania budżetowego Rozwój wsi (część 33), tj. głównie środki na funkcjonowanie ARiMR, a w jej ramach zwłaszcza na PROW. Agencja Restrukturyzacji i Modernizacji Rolnictwa jest kluczową instytucją dla przeobrażeń strukturalnych na wsi i w rolnictwie. Od jej wsparcia zależy m.in. rozwój prodochodowej polityki rolnej, a w konsekwencji wielofunkcyjny rozwój wsi. Rozpatrując wielkość środków ogółem przyznawanych na działania realizowane przez ARiMR można powiedzieć, iż przed akcesją do UE były one zbyt niskie, aby wywołać zauważalne przemiany modernizacyjne i rozwojowe. Środki budżetowe przeznaczone na tę agencję płatniczą w ujęciu absolutnym wzrastały systematycznie, jednak ich udział zarówno w wydatkach budżetowych ogółem jak i w wydatkach na sektor rolny znacząco się wahał (por. rys. 13). Średni udział wydatków na ARiMR w wydatkach budżetowych ogółem w analogicznym okresie zwiększył się 2,7 razy. Przed integracją Polski z UE ARiMR borykała się ze znacznymi problemami – limity wydatków budżetowych z przeznaczeniem na statutowe cele Agencji były ograniczone, zaś zasadnicza większość wydatków dotyczyła spłaty zobowiązań z lat ubiegłych, czego skutkiem były niewystarczające środki na prowadzenie bieżących oraz nowych form działalności. Było to o tyle niezrozumiałe, iż wkrótce ARiMR przekształcona została w agencję płatniczą obsługującą m.in. Zintegrowany System Zarządzania i Kontroli Wspólnej Polityki Rolnej w ramach UE, a przyznawane jej fundusze ograniczały możliwości przygotowania się do pełnienia tej funkcji. W świetle narastających dysparytetów dochodowych gospodarstw rolnych w okresie przedakcesyjnym, konsekwentna

³³ Podobnie jak wyżej, posłużono się metodą regresji; $R^2=82\%$, zweryfikowano rozkład normalności reszt testem Shapiro-Wilka.

redukcja środków pomocowych dla rolników była niezrozumiała. Zaprzeczało to także oficjalnym deklaracjom rządu dotyczącym działań na rzecz poprawy ich sytuacji dochodowej [*Pakt dla rolnictwa...*, 2000].

Rysunek 17. Udział wydatków na ARiMR w wydatkach na sektor rolny ogółem³⁴ w latach 2000-2012 (w%)

Źródło: Jak w tabeli 1.

Największym realizowanym przez ARiMR programem jest Program Rozwoju Obszarów Wiejskich. Podstawowym jego celem jest „realizacja wielofunkcyjności rolnictwa i obszarów wiejskich”. Zakłada się wzmocnienie ekonomiczne gospodarstw rolnych oraz wzrost konkurencyjności ekonomicznej sektora rolno-spożywczego, z jednoczesnym zapewnieniem mechanizmów różnicujących działalność gospodarczą na obszarach wiejskich. Do ważnych celów programu należy także ochrona środowiska i poprawa jakości życia na obszarach wiejskich [Szalczyk, Matuszczak 2010]. Mechanizmy wsparcia finansowego (działania) w ramach programu realizują cztery priorytety rozwoju obszarów wiejskich, które odzwierciedlają cztery grupy mechanizmów wsparcia – osie (por. tab. 52). Działania w ramach osi 1 są skierowane na kapitał ludzki i fizyczny w sektorach rolno-spożywczym i leśnym (promowanie transferu wiedzy i innowacji) oraz produkcję wysokiej jakości. Oś 2 wspiera ochronę zasobów naturalnych oraz tradycyjne formy gospodarowania w rolnictwie. Oś 3 wspomaga rozwój lokalnej infrastruktury oraz różnicowanie działalności gospodarczej na obszarach wiejskich. Oś 4 wdraża program Leader i wspiera oddolne, lokalne podejście do rozwoju obszarów wiejskich.

³⁴ Wydatki na sektor rolny ogółem rozumiane jako wydatki na: rolnictwo, rozwój wsi, rynki rolne, budżety wojewodów, rezerwy celowe, wydatki w innych częściach ustawy budżetowej.

Tabela 52. Plan finansowy PROW 2007–2013 w podziale na osie (w euro)

Wyszczególnienie	Ogółem wkład publiczny	Kwota EFR-ROW	Udział wkładu EFRROW
Oś 1 poprawa konkurencyjności sektora rolnego i leśnego	7 486 199 222	5 486 649 500	75%
Oś 2 poprawa środowiska naturalnego	5 377 112 631	4 446 801 216	80%
Oś 3 jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie gospodarki wsi	3 500 061 142	2 635 527 440	75%
Oś 4 Leader	787 500 000	630 000 000	80%
Pomoc techniczna	266 600 000	199 950 000	75%
Ogółem	17 417 472 995	13 398 928	76%

Źródło: „Program rozwoju obszarów wiejskich na lata 2007-2013”.

Należy podkreślić, że PROW 2007-2013 jest głównym źródłem wsparcia finansowego przekształceń polskiego rolnictwa, przetwórstwa i marketingu produktów rolnych. Beneficjentami programu są głównie podmioty gospodarcze prowadzące działalność w zakresie rolnictwa, przetwórstwa rolno-spożywczego lub pozarolniczej działalności gospodarczej (tylko mikroprzedsiębiorstwa) na obszarach wiejskich. Są nimi także organizacje samorządu terytorialnego odpowiedzialne za rozwój infrastruktury technicznej na obszarach wiejskich.

Program obejmuje 21 działań i pomoc techniczną (por. tab. 53). Większość działań stanowi kontynuację mechanizmów pomocowych dostępnych w latach 2004-2006 w programach „Plan rozwoju obszarów wiejskich” oraz „Sektorowy program operacyjny restrukturyzacja i modernizacja sektora żywnościowego oraz rozwój obszarów wiejskich”. Jak wspomniano wyżej, udział wydatków na cele związane z rozwojem obszarów wiejskich z budżetu krajowego szacuje się na ok. 20%, natomiast odmiennie, w strumieniu środków unijnych wsparcie płynące do Polski na II filar sięga 45%. Zatem konkludując można zauważyć, że w obliczu konkurencyjności celów budżetowych (ze względu na ich finansowanie) zasadnym jest twierdzenie, iż rząd polski korzystał z możliwości maksymalnego uzupełnienia dopłat bezpośrednich, kierując strumień środków na działania wspierające I filar, co nie jest zbieżne z trendami zauważalnymi w UE, gdzie coraz większy nacisk kładziony jest na rozwój wsi. **Wydaje się, że to ostatnie działanie będzie utrwalane w obliczu reformowanej WPR, gdyż w obszarze ekologizacji płatności bezpośrednich (tzw. „zazielenienia”) będzie możliwa kontynuacja wykorzystania 30% środków krajowych, dopełniających poddaną konwergencji jednolitą płatność do hektara, co jak się przewiduje będzie obowiązkowe, ale nie podlegające ograniczeniu.**

Tabela 53. Wykaz działań w PROW 2007-2013

Działanie	Podmiot wdrażający	Wydatki
Oś 1 – gospodarcza		7486,2 mln euro – 43%
Ułatwienie startu młodym rolnikom	ARiMR – OR	40,0
Szkolenia zawodowe dla osób zatrudnionych w rolnictwie i leśnictwie	FAPA	420,0
Renty strukturalne	ARiMR – BP	2549,6
Modernizacja gospodarstw rolnych	ARiMR – OR	1849,07
Zwiększanie wartości dodanej podstawowej produkcji rolnej i leśnej	ARiMR – Centrala	932,0
Poprawianie i rozwijanie infrastruktury związanej z rozwojem i dostosowaniem rolnictwa i leśnictwa	SW	637,5
Uczestnictwo rolników w systemach jakości żywności	ARiMR – OR	80,0
Działania informacyjne i promocyjne	ARR	30,0
Grupy producentów rolnych	ARiMR – OR	140,0
Korzystanie z usług doradczych przez rolników i posiadaczy lasów	ARiMR – BP	218,0
Zobowiązania z okresu 2004-2006 dla działania Wspieranie gospodarstw niskotowarowych	ARiMR – BP	590,0
Oś 2 – przyrodnicza		5377,1 mln euro – 31%
Wspieranie gospodarowania na ONW	ARiMR – BP	2448,8
Program rolno-środowiskowy oraz inwestycje nieprodukcyjne	ARiMR – BP	2314,8
Zalesianie gruntów rolnych oraz zalesianie gruntów innych niż rolne	ARiMR – BP	513,5
Odtwarzanie potencjału produkcji leśnej zniszczonego przez katastrofy i wprowadzenie odpowiednich instrumentów zapobiegawczych	ARiMR – OR	100,0
Oś 3 – społeczna		3500 mln euro – 20%
Różnicowanie w kierunku działalności nierolniczej	ARiMR – OR	345,6
Podstawowe usługi dla gospodarki i ludności wiejskiej	SW	1 541,3
Odnowa i rozwój wsi	SW	589,6
Tworzenie i rozwój mikroprzedsiębiorstw	ARiMR – OR	1 023,6
Oś 4 – Leader		787,5 mln euro – 4,5%
Wdrażanie lokalnych strategii rozwoju	SW	620,5
Wdrażanie projektów współpracy	SW	15,0
Funkcjonowanie lokalnej grupy działania	SW	152,0
Obsługa Programu		266,6 mln euro – 1,5%
Pomoc techniczna	ARiMR – Centrala	266,6

ARiMR – OR – oddziały regionalne ARiMR; ARiMR – BP – biura powiatowe ARiMR; FAPA – Fundacja Rozwoju Rolnictwa; SW – samorządy wojewódzkie (urzędy marszałkowskie)

Źródło: Opracowanie własne na podstawie dokumentu PROW 2007-2013.

Takowe działanie w pewnym sensie tłumaczy fakt, iż stosunkowo duży wolumen dotychczasowych środków z UE na II filar, płynący do nowoprzyjętych krajów UE-10 kompensuje krajowe braki w tym zakresie. **Wprawdzie reforma WPR przewiduje możliwość przenoszenia funduszy między filarami, ale wydaje się, że w warunkach polskich będzie dominował kierunek przepływu z II do I filara. Wprowadzona zostanie też forma ograniczenia kwoty wsparcia (capping), jaką może otrzymać gospodarstwo. Fundusze „zaosz-**

czędzone” w ten sposób pozostaną w danym państwie członkowskim, przeniesione na rozwój obszarów wiejskich (II filar), do wykorzystania na wyraźnie zaznaczone w strategii „Europa 2020” kwestie innowacji i inwestycji dokonywanych przez indywidualnych rolników, jak i dla grup operacyjnych europejskiego partnerstwa innowacyjnego.

3.4. Podsumowanie

Powyższe rozważania uprawniają do następujących konstatacji:

- długookresowe tendencje wydatków w budżecie centralnym i budżetach wojewodów na sektor rolny **w stosunkowo dużej mierze odpowiadają kierunkom projektowanych zmian WPR w perspektywie 2014-2020, co przejawia się między innymi rosnącą rangą celów w budżecie centralnym, a także przybywającą ilością tytułów w budżetach wojewodów**. Wydatki te (np. związane z regulacją stosunków wodnych) często są **komplementarne** z wpływającymi do sektora rolnego środkami unijnymi dotyczącymi inwestycji, **nierzadko są też substytuowane przez fundusze z UE**;
- **inną zbieżność kierunkową wydatkowanych środków krajowych zauważa się również w ich zwiększeniu i adaptacji związanej z rozszerzeniem kompetencji i obowiązków instytucji odpowiedzialnych za wdrażanie i przestrzeganie instrumentów chroniących środowisko naturalne**, które obecne są w zapowiedziach reformy WPR w wielu zakresach, począwszy od ekologizacji dopłat bezpośrednich po zasadę wzajemnej zgodności;
- w obliczu reformującej się WPR widoczna jest także **rosnąca rola ODR ze względu na konieczność realizacji działań w ramach priorytetów odnoszących się do urzeczywistniania strategii „Europa 2020” w sektorze rolnym**, do których należy m.in. wspieranie i transfer wiedzy i innowacji, sprzyjanie wzmocnieniu konkurencyjności, organizacji łańcucha żywnościowego, **czy włączeniu społecznemu i promowaniu rozwoju gospodarczego na obszarach wiejskich**;
- reformowana WPR stawia **na konkurencyjność, innowacje i „rolnictwo oparte na wiedzy”**, stąd też należy oczekiwać, iż **zanikną w latach następnych tendencje do krótkookresowych oszczędności kosztem jakości i postępu biologicznego w rolnictwie**, wspieranego z krajowych środków budżetowych;
- obserwuje się, że wystąpiły **istotne zbieżności między poziomem wydatków określonych tytułów finansowanych z budżetu krajowego i unijnego, których, jak się oczekuje prawdopodobieństwo kontynuacji będzie wysokie** – chodzi przede wszystkim o działania doinwestowane ze środków UE;

- sugeruje się, iż **powinny mieć miejsce następujące przesunięcia „pionowe”** dotyczące zwiększenia na poziomie wojewódzkim: **środków na regulację stosunków wodnych, zgodnie z zarysowującą się od kilku lat tendencją ich wzrostu; wydatków na prace geodezyjno-urządzeniowe, co mogłoby mieć pozytywny wpływ szczególnie na rozwój obszarów wiejskich; środków na wojewódzkie i powiatowe inspektoraty weterynaryjne, których rola szczególnie kontrolna w ramach przestrzegania dyrektyw związanych z dobrostanem zwierząt będzie rosnąca.**
- z porównania struktur **unijnego i krajowego wsparcia** na rzecz filaru I i II w latach 2007-2013 wynika, iż **ze środków krajowych w 4/5 wspiera się działania dotyczące rolnictwa – filar I, zaś pozostałą część – 20% – stanowią środki związane z realizacją II filaru**, w największym udziale dotyczące współfinansowania PROW 2007-2013. Szczegółowa obserwacja z ostatnich trzech lat, którą umożliwia wydzielenie budżetu środków europejskich, dowodzi nieznacznego wzrostu udziału wydatków na II filar z budżetu krajowego z 19% do 22%;
- warto w tym miejscu zauważyć, że struktura podziału środków, które wpłynęły do polskiego sektora rolnego z UE wskazuje, że na II filar przekazano w sumie blisko połowę ogółu środków, a więc dwa razy więcej. Udział wydatków na cele związane z rozwojem obszarów wiejskich z budżetu krajowego szacuje się na ok. 1/5, natomiast odmiennie, w strumieniu środków unijnych wsparcie płynące do Polski na II filar sięga 45%;
- maksymalne uzupełniania dopłat bezpośrednich przez polski rząd skutkujące skierowaniem środków na działania wspierające I filar wymuszone było sytuacją dochodową polskich rolników. Działanie to nie było jednak zbieżne z trendami zauważalnymi w UE, gdzie coraz większy nacisk kładziony jest na rozwój obszarów wiejskich, co także będzie kontynuowane po 2013 r.

Podsumowanie raportu

W raporcie zostały przedstawione kluczowe uwarunkowania dotyczące możliwości wspierania rolnictwa w Unii Europejskiej w latach 2014-2020. Skoncentrowano się na skali wsparcia zarówno ze środków WPR, jak i źródeł krajowych. Ponadto zaprezentowano zmiany, jakie dokonały się w poziomie i strukturze krajowej pomocy publicznej dla rolnictwa w ostatnich latach. Nie podjęto problemu instrumentarium WPR, gdyż jest to temat szeroko omawiany w licznych publikacjach dotyczących WPR, w tym także w raporcie PW 2011-2014 z 2011 r. przygotowanym w ramach zadania pt. „Krajowy i unijny „budżet rolny” a finanse i funkcjonowanie polskiego rolnictwa i gospodarki narodowej”³⁵.

W pierwszej części raportu została omówiona sytuacja gospodarcza i stan finansów publicznych państw Unii Europejskiej. Uwarunkowania gospodarcze i potrzeba konsolidacji finansów publicznych stanowią główne determinanty możliwości wspierania sektora rolnego w kolejnych latach. Co więcej, mają decydujący wpływ na postawę poszczególnych państw członkowskich w negocjacjach dotyczących wieloletnich ram finansowych Unii Europejskiej.

W drugiej części tekstu przedstawiono kwestie dotyczące możliwości wspierania rolnictwa w ramach pomocy krajowej. Wskazano na zmiany w skali, jak i strukturze wsparcia rolnictwa ze środków krajowych. Krajowa pomoc publiczna ma w większości państw Wspólnoty jedynie marginalny charakter i traktowana jest jako uzupełnienie wsparcia uzyskiwanego ze środków WPR. W tym kontekście istotną kwestią staje się skala i struktura wsparcia w ramach WPR. Reforma tej polityki nie przewiduje zasadniczych zmian na poziomie całego sektora rolnego. Jednakże w przypadku niektórych typów działalności rolniczej może doprowadzić do zasadniczych zmian. Dotyczy to przede wszystkim rynku mleka i cukru. Należy również pamiętać o tym, iż propozycja Komisji Europejskiej przewiduje zrównanie poziomu dopłat bezpośrednich w danym państwie lub regionie. Dla Polski stosującej obecnie jednakową stawkę płatności bezpośrednich nie oznacza to jakichkolwiek zmian. Jednakże w przypadku państw UE-15 może to oznaczać bardzo duże przesunięcia w skali wsparcia poszczególnych gospodarstw³⁶.

W trzeciej części raportu skupiono się na kwestiach dotyczących Polski. Analizie zostały oddane wydatki na rolnictwo realizowane w ramach budżetu państwa. Celem tego badania było określenie możliwości dokonania przesunięć

³⁵ A. Czyżewski, A. Matuszczak, B. Wieliczko (2011), *Ocena projekcji budżetowych UE dotyczących kolejnego okresu programowania w kontekście Wspólnej Polityki Rolnej*, Raport PW 2011-2014, nr 11, IERiGŻ-PIB, Warszawa.

³⁶ Skala redystrybucji płatności w tych państwach będzie zależała od przyjętego modelu ujednolicenia stawki. Możliwe jest wyznaczenie regionów nie tylko w oparciu o granice administracyjne, ale także na bazie różnic klimatyczno-przyrodniczych, co może zmniejszyć skalę redystrybucji pomiędzy różnymi typami produkcyjnymi.

w wydatkach na polskie rolnictwo w kontekście uwarunkowań zewnętrznych, a zwłaszcza skali wsparcia ze środków Wspólnej Polityki Rolnej.

Na podstawie dokonanych w raporcie analiz można stwierdzić, iż skala wsparcia europejskiego rolnictwa, licząc łącznie środki unijne i krajowe, będzie mniejsza niż w okresie 2007-2013, a w najlepszym razie nie ulegnie zmianie. W związku ze zmieniającymi się zadaniami nakładanymi na rolnictwo, które określa unijna strategia „Europa 2020” oraz z rosnącą potrzebą wspierania sektora w sytuacjach związanych z wystąpieniem nagłych niekorzystnych zjawisk klimatyczno-przyrodniczych oraz zaburzeń na rynku wywołanych obawami co do bezpieczeństwa żywności zmiany w strukturze i charakterze wsparcia są nieuniknione. Ponadto coraz pilniejszą potrzebą staje się zwiększenie wydatków na badania i rozwój, co wymusza nie tylko rosnąca konkurencja ze strony państw spoza UE, ale także zmiany klimatyczne, do których trzeba dostosować sektor.

W związku z nowymi zadaniami i ograniczeniami skali dostępnych środków pomocowych niezbędne jest zwiększenie efektywności i skuteczności stosowanych instrumentów pomocowych, a co za tym idzie także podniesienie jakości systemu monitorowania i kontroli wsparcia. Już na samym etapie wydatkowania środków możliwe jest znaczące podniesienie jakości transferu środków. Z badań przeprowadzonych przez Europejski Trybunał Obrachunkowy (ETO) wynika, iż w przypadku wsparcia rolnictwa realizowanego w ramach Europejskiego Funduszu Rolniczego Gwarancji błędy wystąpiły aż w 39% transakcji dokonanych w 2011 r. zbadanych przez ETO. Natomiast w przypadku Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich błędy wykryto w 57% analizowanych transakcji³⁷.

Podniesienie efektywności i skuteczności pomocy przyznawanej rolnictwu wymaga szeregu działań. Punktem wyjścia powinno być jednakże dokładne określenie celów stosowanych instrumentów pomocowych oraz docelowej grupy beneficjentów tych działań. Tylko poprzez skoncentrowanie wsparcia na kluczowych zadaniach możliwe jest zapewnienie skuteczności działań pomocowych. Należy również mieć na uwadze to, iż ostatecznym celem wsparcia powinno być podnoszenie potencjału konkurencyjnego sektora rolnego.

³⁷ Europejski Trybunał Obrachunkowy (2012), Sprawozdania roczne za 2011 r. Nota informacyjna przybliżająca i objaśniająca sprawozdania roczne za rok 2011, ETO, Luksemburg, s. 17 i 19.

Bibliografia:

1. Barbier-Gauchard A., Rubio E. (2012), *Projet „Comment mieux dépenser ensemble”*. *Mieux dépenser ensemble analyses et recommandations*, „Notre Europe” Instytut Jacques Delors.
2. Bénassy-Quéré A., Béreau S., Mignon V. (2008), *Equilibrium Exchange Rates: a Guidebook for the Euro-Dollar Rate*, CEPII Working Paper No. 2/2008, Centre d'Études Prospectives et Informations Internationales, Paris.
3. Council of the European Union (2012), *CAP reform: Presidency Progress Report*, 8949/12, Bruksela.
4. Council of the European Union (2012), *Multiannual Financial Framework (2014-2020). Negotiating box*, 13620/12, Bruksela.
5. Czyżewski A., Matuszczak A. (2011), *Krajowy i unijny budżet rolny dla Polski. Próba określenia proporcji, współzależności oraz efektów dla sektora rolnego*, [w:] B. Wieliczko (red.), *Ocena projekcji budżetowych UE dotyczących kolejnego okresu programowania w kontekście Wspólnej Polityki Rolnej*, Program Wieloletni 2011-2014, IERiGŻ-PIB, Warszawa.
6. Darvas Z. (2012a), *Intra-euro rebalancing is inevitable, but insufficient*, *Bruegel Policy Contribution*, Issue 2012/15, Bruegel Institute, Brussels.
7. Darvas Z. (2012b), *The euro crisis: ten roots, but fewer solutions*, *Bruegel Policy Contribution*, Issue 2012/12, Bruegel Institute, Brussels.
8. Driver R. L., Westaway P. F. (2004), *Concepts of equilibrium exchange rates*, Working Paper no. 248, Bank of England, London.
9. Elias A. (2008), *Introduction: Whatever happened to the Europe of Regions? Revisiting the regional dimension of European politics*, “Regional and Federal Studies”.
10. European Commission (2012), *Commission Staff Working Document, Assessment of the 2012 national reform programme and convergence programme for Bulgaria. Accompanying the document Recommendation for a Council Recommendation on Bulgaria's 2012 national reform programme and delivering a Council opinion on Bulgaria's convergence programme for 2012-2015*, COM(2012) 302 final.
11. European Commission (2012), *Commission Staff Working Document Assessment of the 2012 national reform programme and stability programme for the Czech Republic Accompanying the document Recommendation for a Council Recommendation on Czech Republic's 2012 national reform programme and delivering a Council opinion on the Czech Republic's convergence programme 2012-2015*, COM(2012) 303 final.
12. European Commission (2012), *Commission Staff Working Document Assessment of the 2012 national reform programme and convergence programme for Denmark Accompanying the document Recommendation for a Council Recommendation on Denmark's 2012 national reform programme and delivering a Council Opinion on Denmark's convergence programme for 2012-2015*, COM(2012) 304 final.

13. European Commission (2012), *Commission Staff Working Document Assessment of the 2012 national reform programme and stability programme for Germany Accompanying the document Recommendation for a Council Recommendation on Germany's 2012 national reform programme and delivering a Council Opinion on Germany's stability programme for 2012-2016*, COM(2012) 305 final.
14. European Commission (2012), *Commission Staff Working Document Assessment of the 2012 national reform programme and stability programme for Austria Accompanying the document Recommendation for a Council Recommendation on Austria's 2012 national reform programme and delivering a Council opinion on Austria's stability programme, 2011-2016*, COM(2012) 306 final.
15. European Commission (2012), *Commission Staff Working Document Assessment of the 2012 national reform programme and stability programme for Greece Accompanying the document Recommendation for a Council Recommendation on Greece's 2012 national reform programme*, COM(2012) 307 final.
16. European Commission (2012), *Commission Staff Working Document Assessment of the 2012 national reform programme and stability programme for Cyprus Accompanying the document Recommendation for a Council Recommendation on Cyprus' 2012 national reform programme and delivering a Council opinion on Cyprus' updated stability programme, 2012-2015*, COM(2012) 308 final.
17. European Commission (2012), *Commission Staff Working Document Assessment of the 2012 national reform programme and convergence programme for the United Kingdom Accompanying the document Recommendation for a Council Recommendation on United Kingdom's 2012 national reform programme and delivering a Council opinion on United Kingdom's updated convergence programme, 2012-2015*, COM(2012) 309 final.
18. European Commission (2012), *Commission Staff Working Document Assessment of the 2012 national reform programme and stability programme for Spain Accompanying the document Recommendation for a Council Recommendation on Spain's 2012 national reform programme and delivering a Council opinion on Spain's updated stability programme, 2012-2015*, COM(2012) 310 final.
19. European Commission (2012), *Commission Staff Working Document Assessment of the 2012 national reform programme and stability programme for Estonia Accompanying the document Recommendation for a Council Recommendation on Estonia's 2012 national reform programme and delivering a Council Opinion on Estonia's updated stability programme for 2012-2015*, COM(2012) 311 final.
20. European Commission (2012), *Commission Staff Working Document Assessment of the 2012 national reform programme and stability programme*

- for Finland Accompanying the document Recommendation for a Council Recommendation on Finland's 2012 national reform programme and delivering a Council Opinion on Finland's updated stability programme for 2012-2015, COM(2012) 312 final.*
21. *European Commission (2012), Commission Staff Working Document Assessment of the 2012 national reform programme and stability programme for France Accompanying the document Recommendation for a Council Recommendation on France's 2012 national reform programme and delivering a Council Opinion on France's updated stability programme for 2012-2016, COM(2012) 313 final.*
 22. *European Commission (2012), Commission Staff Working Document Assessment of the 2012 national reform programme and stability programme for Belgium Accompanying the document Recommendation for Council Recommendation on Belgium's 2012 national reform programme and delivering a Council opinion on Belgium's stability programme, 2012-2015, COM(2012) 314 final.*
 23. *European Commission (2012), Commission Staff Working Document Assessment of the 2012 national reform programme and stability programme for Luxembourg Accompanying the document Recommendation for a Council Recommendation on Luxembourg's 2012 national reform programme and delivering a Council Opinion on Luxembourg's updated stability programme for 2012-2015, COM(2012) 315 final.*
 24. *European Commission (2012), Commission Staff Working Document Assessment of the 2012 national reform programme and stability programme for Ireland Accompanying the document Recommendation for a Council Recommendation on Ireland's 2012 national reform programme and delivering a Council opinion on Ireland's updated stability programme, COM(2012) 316 final.*
 25. *European Commission (2012), Commission Staff Working Document Assessment of the 2012 national reform programme and convergence programme for Hungary Accompanying the document Recommendation for a Council Recommendation on Hungary's 2012 national reform programme and delivering a Council opinion on Hungary's updated convergence programme, 2012-2015, COM(2012) 317 final.*
 26. *European Commission (2012), Commission Staff Working Document Assessment of the 2012 national reform programme and stability programme for Italy Accompanying the document Recommendation for a Council Recommendation on Italy's 2012 national reform programme and delivering a Council Opinion on Italy's updated stability programme for 2012-2015, COM(2012) 318 final.*
 27. *European Commission (2012), Commission Staff Working Document Assessment of the 2012 national reform programme and convergence programme for Lithuania Accompanying the document Recommendation for*

- a Council Recommendation on Lithuania's 2012 national reform programme and delivering a Council Opinion on Lithuania's updated convergence programme for 2012-2015, COM(2012) 319 final.*
28. *European Commission (2012), Commission Staff Working Document Assessment of the 2012 national reform programme and convergence programme for Latvia Accompanying the document Recommendation for a Council Recommendation on Latvia's 2012 national reform programme and delivering a Council opinion on Latvia's updated convergence programme, 2012-2015, COM(2012) 320 final.*
 29. *European Commission (2012), Commission Staff Working Document Assessment of the 2012 national reform programme and stability programme for Malta Accompanying the document Recommendation for a Council Recommendation on Malta's 2012 national reform programme 2012 and delivering a Council opinion on Malta's updated stability programme, 2012-2015, COM(2012) 321 final.*
 30. *European Commission (2012), Commission Staff Working Document Assessment of the 2012 national reform programme and convergence programme for The Netherlands Accompanying the document Recommendation for a Council Recommendation on the Netherlands' 2012 national reform programme and delivering a Council Opinion on the Netherlands' updated stability programme for 2012-2015, COM(2012) 322 final.*
 31. *European Commission (2012), Commission Staff Working Document Assessment of the 2012 national reform programme and stability programme for Portugal Accompanying the document Recommendation for a Council Recommendation on Portugal's 2012 national reform programme and delivering a Council Opinion on Portugal's updated stability programme for 2012-2016, COM(2012) 324 final.*
 32. *European Commission (2012), Commission Staff Working Document Assessment of the 2012 national reform programme and convergence programme for Romania Accompanying the document Recommendation for a Council Recommendation on Romania's 2012 national reform programme and delivering a Council opinion on Romania's updated convergence programme, 2012-2015, COM(2012) 325 final.*
 33. *European Commission (2012), Commission Staff Working Document Assessment of the 2012 national reform programme and stability programme for Slovakia Accompanying the document Recommendation for a Council Recommendation on Slovakia's 2012 national reform programme and delivering a Council opinion on Slovakia's stability programme, 2012-2015, COM(2012) 326 final.*
 34. *European Commission (2012), Commission Staff Working Document Assessment of the 2012 national reform programme and stability programme for Slovenia Accompanying the document Recommendation for a Council Recommendation on Slovenia's 2012 national reform programme and*

- delivering a Council opinion on Slovenia's updated stability programme, 2012-2015, COM(2012) 327 final.*
35. European Commission (2012), *Commission Staff Working Document Assessment of the 2012 national reform programme and convergence programme for Sweden Accompanying the document Recommendation for a Council Recommendation on Sweden's 2012 national reform programme and delivering a Council opinion on Sweden's updated convergence programme, 2012-2015, COM(2012) 328 final.*
 36. European Council (2012), *European Council (22-23 November 2012) – Draft conclusions.*
 37. Europejski Trybunał Obrachunkowy (2012), *Sprawozdania roczne za 2011 r. Nota informacyjna przybliżająca i objaśniająca sprawozdania roczne za rok 2011, ETO, Luksemburg.*
 38. Eurostat (2012), *Newsrelease, Euro indicators, 149/2012.*
 39. Floriańczyk Z., Rembisz W. (2012), *Efektywność i produktywność polskiego rolnictwa w porównaniu do rolnictwa państw UE w latach 2002-2010, „Problemy rolnictwa światowego”, Zeszyty Naukowe Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego w Warszawie, Tom 12 (XXVII), 2012, Zeszyt 1, Wydawnictwo SGGW, Warszawa, s. 53-62.*
 40. http://www.europarl.europa.eu/ftu/pdf/pl/FTU_1.5.2.pdf
 41. International Monetary Fund (2012), *Fiscal Monitor October 2012. Taking Stock. A Progress Report on Fiscal Adjustment, IMF, Washington.*
 42. International Monetary Fund (2012), *World Economic Outlook October 2012 - Coping with High Debt and Sluggish Growth, Washington.*
 43. Keating M. (2008), *A quarter century of Europe of the Regions, “Regional and Federal Studies”.*
 44. Komisja Europejska (2012), *Dokument Roboczy Służb Komisji, Ocena krajowego programu reform i programu konwergencji Polski z 2012 r. Towarzyszący dokumentowi: Zalecenie, Zalecenie Rady w sprawie krajowego programu reform Polski z 2012 r. oraz zawierające opinię Rady na temat przedstawionego przez Polskę programu konwergencji na lata 2012-2015, COM(2012) 323 final.*
 45. Kudła J. (2012), *Zmiany struktury wpływów budżetowych w wybranych państwach unii Europejskiej w latach 2008-2010 [w:] Sokołowski J, Sosnowski M., Żabiński A. (red.), Finanse publiczne, Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu nr 247, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, s. 180-190.*
 46. Matthews A. (2012), *MFF baton passes to Van Rompuy: further cuts proposed compared to Commission proposal, www.capreform.eu.*
 47. Matthews A. (2012), *No decision on MFF budget at first attempt, www.capreform.eu.*

48. Opinie budżetu rolnego dla lat 2000-2012 sporządzone przez A. Czyżewskiego w formie ekspertyz dla Kancelarii Senatu RP bazujących na analizie projektów i wykonania ustaw budżetowych za odpowiednie lata.
49. *Pakt dla Rolnictwa i Obszarów Wiejskich* przyjęty przez Radę Ministrów we wrześniu 2000 r.
50. Pisani-Ferry J. (2012), *The Euro Crisis and the New Impossible Trinity*, Bruegel Institute, Brussels.
51. Rodrik D. (2000), *How Far Will International Economic Integration Go?* Journal of Economic Perspectives – Vol.14, No. 1, p. 177–186.
52. Rozporządzenie Komisji (WE) nr 1857/2006 z dnia 15 grudnia 2006 r. w sprawie stosowania art. 87 i 88 Traktatu w odniesieniu do pomocy państwa dla małych i średnich przedsiębiorstw prowadzących działalność związaną z wytwarzaniem produktów rolnych oraz zmieniające rozporządzenie (WE) nr 70/2001 (Dz. U. UE L 358 z dnia 16.12.2006 r.).
53. Rozporządzenie Komisji (WE) nr 1535/2007 z dnia 20 grudnia 2007 r. w sprawie zastosowania art. 87 i 88 Traktatu WE w odniesieniu do pomocy *de minimis* w sektorze produkcji rolnej (Dz. U. UE L 337 z dnia 21.12.2007 r.).
54. Rozporządzenie Komisji (WE) nr 800/2008 z dnia 6 sierpnia 2008 r. uznające niektóre rodzaje pomocy za zgodne ze wspólnym rynkiem w zastosowaniu art. 87 i 88 Traktatu (ogólne rozporządzenie w sprawie wyłączeń blokowych) (Dz. U. L 214 z dnia 9.8.2008 r.).
55. Szalczyk Z., Matuszczak A. (2010), Fundusze unijne dla gospodarki żywnościowej, Materiały Dydaktyczne nr 248, Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu, Poznań.
56. Traktat o Funkcjonowaniu Unii Europejskiej. Wersja skonsolidowana. (Dz. U. UE C/83, 30.3.2010).
57. Trouve A., Berriet-Sollec M. (2010), Regionalization in European Agricultural Policy; institutional actualities, issue and prospects, "Regional Studies", 44.8: 1005-101.
58. Wieliczko B. (2012), *Wpływ kryzysu gospodarczego na wysokość krajowej pomocy publicznej dla rolnictwa w państwach UE*. Artykuł przygotowany na konferencję „Gospodarka żywnościowa jako sektor gospodarki narodowej” zorganizowaną przez SGGW, 6 grudnia 2012 r.
59. Wspólnotowe wytyczne dotyczące pomocy publicznej w sektorze rolnym i leśnym w latach 2007-2013 (Dz. U. C 319 z dnia 27.12.2012 r.).

EGZEMPLARZ BEZPŁATNY

*Nakład: 780 egz., 6 ark. wyd.
Druk i oprawa: EXPOL Włocławek*